

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Srpová Jasmína

Handicap jako příležitost

Bakalářská práce

Praha, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Toto prohlášení a souhlas budou signovány vlastnoručním podpisem.

V Praze, dne

Srpová Jasmína

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Elišce Pincové za odborné vedení bakalářské práce, za její rady a připomínky a hlavně za to, že mi umožnila setkat se s velmi zajímavými lidmi. Zároveň děkuji také jejímu manželovi, panu doc. PhDr. Zdeňku Pincovi, za to, že se námi práci prošel a trpělivě opravoval nesrovnalosti, které se v ní objevily.

Také bych chtěla poděkovat oběma respondentkám, paní Aleně Nové a paní Kamile Bendové, za to, že byly ochotné vyprávět o svých bratrech, o svém dětství a svých pocitech a nechaly mě tak nahlédnout do svých životů.

Abstrakt

V této bakalářské práci jsou zpracované životní příběhy dvou mužů s handicapem z pohledu jejich sester. V teoretické části jsou zpracována hlavní témata z relevantní literatury. Praktickou část tvoří životopisná esej. V analytické části jsou analyzované rozhovory se sestrami podle teoretických témat.

Cílem bakalářské práce je ukázat, že handicap nemusí nutně znamenat něco negativní a špatného, že i s ním může člověk žít plnohodnotný, úspěšný, bohatý a šťastný život. Zároveň je cílem také ukázat, jakým způsobem ovlivňuje handicap vztah sourozenců.

Abstract

In this bachelor's thesis, the life stories of two men with disabilities from the point of view of their sisters are processed. The theoretical part deals with the main topics from the relevant literature. The practical part consists of a biographical essay. The analytical part analyzes interviews with sisters according to theoretical topics.

The aim of the bachelor's thesis is to show that handicap does not necessarily mean something negative and bad, that even with it a person can live a full, successful, rich and happy life. At the same time, the aim is also to show how disability affects the relationship of siblings.

Klíčová slova

Handicap, postižení, sourozenci, rodina

Key words

Handicap, disability, siblings, family

Obsah

Úvod.....	1	
I. Část – Teoretická; Uvedení do kontextu: Rodina, sourozenci, handicap		
1. Rodina.....	4	
1.1 Vzájemná péče a podpora během života.....	5	
2. Sourozenci.....	8	
2.1. Vliv rodičů na dítě.....	9	
2.2 Sourozenecké konstelace.....	11	
3. Handicap.....	12	
3.1 Chování zdravých lidí k postiženému.....	14	
3.2 Handicap v rodině.....	15	
3.4 Sourozenec s handicapem.....	16	
II. část – Metodologie.....		19
1. Životopisná esej.....	19	
2. Orální historie.....	20	
2.1 Mikrohistorie.....	20	
3. Rozhovor.....	21	
3.1 Polostrukturovaný rozhovor.....	21	
4. Záměr a plán bakalářské práce.....	21	
4.1 Výzkumné téma.....	22	
4.2 Výzkumný problém.....	22	
4.3 Výzkumné otázky.....	22	
4.4 Podoba dotazníku.....	22	
III. část – Praktická; Životopisná esej, rozbor pohledu sester, analýza podle teorie		
1. Životopisná esej.....	25	

2. Rozbor pohledu sester.....	58
2.1 Alena Nová.....	58
2.2 Kamila Bendová.....	60
3. Analýza podle teorie.....	63
1. Rodina.....	63
1.1 Vzájemná péče a podpora během života.....	63
2. Sourozenci.....	63
2.1. Vliv rodičů na dítě.....	64
2.2 Sourozenecké konstelace.....	65
3. Handicap.....	65
3.1 Chování zdravých lidí k postiženému.....	65
3.3 Handicap v rodině.....	66
3.4 Sourozenec s handicapem.....	66
4. Handicap jako sociální konstrukt.....	68
Závěr.....	70
Přílohy	
1. Přepsané rozhovory.....	76
1.1 Kamila Bendová.....	77
1.2 Alena Nová.....	78
2. Podepsané souhlasy se zveřejněním rozhovorů.....	79
3. Fotografie Neubauerových.....	80
4. Časová osa.....	81

Úvod

Když se řekne slovo handicap, vyvolává to v lidech různé pocity. U někoho lítost či soucit, protože se domnívají, že lidé s handicapem jsou ti méně šťastní, méně úspěšní nebo že mají méně možností. Podle těchto lidí potřebují handicapovaní soucit, pomoc a péči. V některých lidech to může vyvolat strach – strach z toho, že by to mohlo potkat je, že by se jim mohlo narodit postižené dítě. Jedna z nejčastějších vět, kterou slyšíme říkat budoucí maminky, zní: „Hlavně aby to bylo zdravé.“ V lidech to vyvolává napětí, postiženým lidem se raději vyhnou, nechťejí se na ně dívat, protože se z mnoha důvodů cítí nepohodlně.

V této práci jsou sepsány příběhy dvou pánů, kteří měli poměrně těžký handicap od raného dětství. Jejich osudy jsou si navzájem v mnoha ohledech podobné. Narodili se v době druhé světové války, své handicapy, navzájem podobné, měli od velmi brzkého věku, měli mladší sestry. Oba měli od dětství slabost pro literaturu, četbu a vědu, jezdili po ozdravovnách a lázních a oba se rozhodli pro studium filosofie a stali se univerzitními učiteli. Zároveň se ale jejich životy v mnoha ohledech lišily. Jeden pocházel z dělnické rodiny, druhý z dobře situované, intelektuální právnické. První se zajímal o politiku, aktivně se jí účastnil a podepsal Chartu 77. Druhý Chartu nepodepsal a politika pro něj nebyla na prvním místě.

Na jejich životní příběhy se v této práci podívám z perspektivy žen, které vedle nich strávily podstatnou část života: dětství a mládí. Není vlastně nikdo jiný, kdo by dokázal toto časové období nastínit do takové míry, jako to udělaly jejich sestry. Jejich životní příběh je popisován o narození, přes mládí až ke stáří. Jedná se o vhled do jejich života skrze vztah sourozenců.

Zajímavé je to, že handicapy obou mužů jsou pro jejich příběhy sice důležité, ale ne do takové míry, jak by se dalo očekávat. Necítíme lítost, soucit, strach či odpor, když o nich zde mluvíme. Oba muži dokázali dosáhnout v životě toho, co chtěli, co si přáli. Jeden byl průbojný, tvrdohlavý a cílevědomý a šel si za tím, co považoval za správné. Druhý žil svým způsobem ve svém světě a řídil se jeho pravidly bez ohledu na to, jak to bylo v tomto světě.

To, co chci v této práci ukázat a dokázat na příkladu obou mužů, je to, že handicap není vždy jen

něco negativního, co si zaslouží lítost a soucit. Samozřejmě, že je to obtíž, komplikace, nepříjemnost pro každého, kdo jej má. Handicap ale nemusí vždy nutně znamenat neschopnost žít svůj život na plno nebo si splnit své sny. Pro někoho je těžké si to představit, ale člověk může žít plnohodnotný a pestrý život plný lásky, přátelství a všeho běžného a každodenního, i když má handicap, musí chodit o holi, dělá mu problém zapnout si knoflíky, naučit se psát či tancovat.

Po přepsání rozhovoru s paní Novou a zamyšlení nad ním mě něco zarazilo - handicap Zdeňka Pince jakoby nebyl ničím podstatným. Když paní Alena Nová o svém bratrovi mluvila, jeho handicap nevychází z rozhovoru příliš najevo. I při otázkách, které byly směřovány přímo na toto téma, jakoby mluvila o něčem naprosto všedním, běžném, co není potřeba zmiňovat, vysvětlovat, o čem není potřeba mluvit. Její vztah s bratrem byl v mnoha ohledech naprosto běžný, hezký sourozenecký vztah, který jeho nemocí nebyl ovlivněn - stále zde převládala hlavně náklonnost a láska, probíhaly hádky, hry, boje a podobně. Při rozhovoru jsem i já několikrát vůbec zapomněla, že Zdeněk Pinc nějaký handicap vůbec má - není to zkrátka něco, co by jej vůbec mohlo definovat. Po rozhovoru s paní Bendovou jsem měla stejné pocity, její vztah k bratrovi byl láskyplný, byli si velmi blízcí. Zmínky o jeho handicapu vypluly na povrch spíše mimoděk. Samozřejmě, jde o dva různé vztahy, o čtyři různé lidi, takže se objevily určité odlišnosti, nicméně jedním společným prvkem, který pro mě byl velmi zajímavým, byla jakási nedůležitost a nepodstatnost faktu, že sourozenci dotazovaných měli nějaký handicap. Proto ve finální části práce zmiňuji i handicap jako sociální konstrukt.

Možná, že ne každý si dostatečně a objektivně dokáže představit, jak vypadá běžný sourozenecký vztah, a jak dokáže handicap tento vztah ovlivnit. Proto bude první část této práce věnována obecně vykreslení vztahů mezi sourozenci, rodině a handicapu, aby byl čtenář uveden do potřebného kontextu. Vzhledem k tomu, že sourozenci respondentek měli nebo mají fyzické postižení, nezmiňuji v této práci mentální, kombinované nebo jiné postižení.

V dalším úseku práce bude následovat zaměření na metodologii a osvětlení postupů, které byly použity v praktické části. Třetí, praktickou část, představuje samotná životopisná esej, následně

rozbor toho, jak sestry vnímaly handicap svých bratrů, jaké měly pocity v dětství a co všechno si s tím spojují. V poslední části je propojená první část s analýzou rozhovorů.

V přílohách poté naleznete přepisy samotných rozhovorů, přibližnou časovou osu nejdůležitějších událostí obou příběhů a fotografie z rodinného alba Neubauerových.

I. část – Teoretická

Uvedení do kontextu: Rodina, sourozenci, handicap

1. Rodina

Představa a vnímání rodiny závisí nejen na daném historickém období, ale i na sociokulturních tradicích dané společnosti. *Ottův slovník* z přelomu 19. a 20. století definuje v 21. svazku rodinu jako svazek dvou rodičů a jejich svobodných dětí. Rodina není prapůvodní formou lidského soužití, nýbrž zakončením dlouhého vývoje.¹

V o sto let novějším *Velkém sociologickém slovníku* je rodina definována jako původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury. Jejími hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, tedy socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje². Sokol, stejně jako mnoho moderních autorů, upozorňuje na tzv. *krizi rodiny*, která souvisí s úpadkem rodiny. Podle těchto názorů přestala být rodina za poslední století nezbytností. Rozvody se staly běžnou záležitostí, péče o děti je stále náročnější a nákladnější a již nepředstavují zajištění pro stáří. Tyto změny mají kulturní a společenské příčiny, a vedly k oslabení rodiny. Krize rodiny souvisí s tím, jak se člověk snaží o lepší a lidštější život podle svých vlastních představ.³ V tomto ohledu ale nepanuje konsenzus, Goody naopak říká, že větší počet osamělých rodičů nelze považovat za signál „zániku rodiny“. ⁴ I přes krizi, zahrnující

¹ Ottův slovník naučný, heslo Rodina. Sv. 21, str. 877

² PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

³ SOKOL, Jan. *Etika a život: pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3., str. 181

⁴ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7., str. 11

klesající soudržnost rodiny, rozvolněnost dnešních manželských vztahů a nárůstu rozvodů, zůstává rodina stále nejvýznamnějším opěrným bodem a institucí socializace člověka.⁵ Mluví se také o vzniku „citové rodiny“. Rodina se v průběhu historie změnila, ale některé stejně významné rysy z minulosti přetrvávají – a nejen z toho důvodu, že společenská reprodukce vyžaduje nějaký typ malé rodinné struktury a silnou vazbu uvnitř generací a mezi nimi.⁶ Současná rodina se vyčleňovala postupně jako soukromý prostor, v němž členové rodiny měli stále větší tendenci být pohromadě, sdílet určitou intimitu a stali se citlivější na kvalitu vzájemných vztahů. Je tak sice čím dál tím více soukromá, zároveň je to ale doprovázeno daleko vyšší závislostí na státu.⁷ Příbuzenské systémy v lidské společnosti tvoří specifický druh organizace, ve které dochází ke kombinaci biologických a kulturních faktorů. Příbuzenství často představuje tu nejdůležitější sociální instituci, která prostupuje veškerými rodinnými, politickými, veřejnými i ekonomickými systémy dané společnosti, tedy všemi částmi dané kultury.⁸ V historii lidstva neznáme takovou společnost, kde by nebyla nukleární či jednoduchá rodina (jako skupina společně žijících osob) důležitá. Zároveň je všude přikládán význam poutu mezi rodiči a dítětem (především vztahu matka - dítě) jak z hlediska citového, tak právního, i když, v některých ideologických směrech jim mohla být přičítána menší váha.⁹

1.1 Vzájemná péče a podpora během života

Péče o potomky, která je zajišťovaná párem ve vztahu, je v lidské společnosti skoro univerzální. Tento vztah mezi dvěma lidmi je určovaný relativně výhradními sexuálními a manželskými

⁵ SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1., str. 7

⁶ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7., str. 11

⁷ SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1., str. 10-12

⁸ SOUKUP, Václav. Antropologie: teorie člověka a kultury. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8., str. 287

⁹ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7., str. 12

právy.¹⁰ V průběhu života se tato situace ale obrací, když rodiče zestárnou, pečují o ně jejich potomci. Zvyk péče o starší generaci se utvářel ve společnosti již v pozdějším středověku a souviselo to s nedostatečnou veřejnou sítí sociální péče. O staré osoby v rodině většinou pečovaly dcery.¹¹

Ve všech starých kulturách zakládali striktní a přísně vymáhanou povinnost postarat se o rodiče ve stáří, což během 20. století v bohatých zemích aspoň zčásti převzalo důchodové pojištění a státy. Tím se sice vztah rodičů a dětí značně rozvolnil, zároveň se ale také zbavil té své složky, která vypadala jako prostá vzájemnost: staráme se o tebe, aby ses jednou postaral ty o nás.¹² Dnes tomu říkáme neformální péče, neboli neplacená péče poskytovaná členy rodiny, přáteli, sousedy či dobrovolníky, a je stále významnou součástí systému zdravotní péče. Především rodina představuje nepostradatelnou složku neformální péče. Členové rodiny – manželé a manželky, partneři a partnerky, rodiče, dospělé děti, případně jiní rodinní příslušníci – tvoří většinu, přibližně čtyři pětiny neformálních pečujících.¹³ Pečovatelé pocházející z rodiny jsou ve většině případů primárními pečujícími, často jedinými, kdo se o starší, nemohoucí, handicapované členy stará. Nesou hlavní tíhu péče, a to v mnoha případech téměř bez pomoci a opory ze svého sociálního okolí. To, co je pro rodinnou neformální péči typické je to, že pečovatel je zapojen do složité sítě rodinných vztahů a závazků. Je poskytována lidmi, kteří mají s pečovaným příbuzenský nebo jiný blízký vztah a osobní, většinou i emoční vazby. Od rodin a rodinných pečujících se očekává, že laicky, vlastními silami a často bez jakékoliv podpory zvládnou péči, která je pro profesionály příliš náročná. Rodinní pečující také nemohou poskytování péče snadno ukončit či omezit, pokud se poskytování péče dostává do přímého konfliktu s jejich vlastními zájmy a potřebami, nebo pokud přesahuje jejich kapacitu. V

¹⁰ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7., str. 14

¹¹ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7. str. 113

¹² SOKOL, Jan. *Etika a život: pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3., str. 182

¹³ KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, J. 2013. „Neformální péče v rodině: sociodemografické charakteristiky pečujících osob.“ *Data a výzkum - SDA Info* 7(2): 107-124 DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/23362391.2013.127.2.39>.

poskytování péče často pokračují daleko za hranici svých sil.¹⁴

Dá se usuzovat, samozřejmě v závislosti na míře a druhu postižení, že jedinec s handicapem se o své rodiče v budoucnu pravděpodobně nebude moci postarat, naopak, v závislosti na typu svého postižení může on být tím, kdo bude vyžadovat péči po celý život.

¹⁴ Oficiální stránky časopisu » Sociální práce [online]. Copyright ©7 [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2017-6.pdf>

2. Sourozenci

Přestože každé dítě na svět přichází s jedinečnou biologickou a genetickou výbavou, v určitém pořadí a za jiných podmínek, vzájemné vztahy sourozenců jsou z velké části určeny rodinným soužitím a výchovou. Vazba či vztah mezi sourozenci se utváří už v raném dětství, a z toho důvodu mohou vztahy mezi sourozenci ovlivnit především rodiče¹⁵. Vliv rodičů není ovšem výlučný. Faktorů, které sourozenecký vztah ovlivňují, existuje více a prolínají se. Kromě vztahu rodičů je to i vzájemný vztah mezi sourozenci, pořadí narození, jejich interakce, vrstevnická skupina, okolí, chování, názory, hodnoty a podobně. Zatímco vztah rodičů k dětem je převážně komplementární, sourozenecký je zároveň komplementární a reciproční.¹⁶

Sourozenecké soužití je nenahraditelná, unikátní a velmi důležitá životní zkušenost. Každodenní soužití dostává sourozence do interakcí, kdy na sebe navzájem musí brát ohledy, přizpůsobovat se, hledat kompromisy a možná řešení, tolerovat se a mnoha dalšími způsoby aplikovat a zdokonalovat schopnost svého sociálního chování a sociálních dovedností.¹⁷ V rámci sourozeneckého vztahu probíhá socializace, ale je zároveň jedinečná v tom, že se jedná pouze o jakýsi nácvik, protože se odehrává pouze v prostředí rodiny. Dítě testuje, co si může dovolit, a poznává tak hranice, pravidla a limity, které omezují vztah s ostatními lidmi.¹⁸

Sourozenec je pro dítě významný z mnoha hledisek. Jedním z velmi důležitých faktorů je

¹⁵ SKLÁDALOVÁ, Markéta. *Sourozenci - o spravedlivé výchově*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-2029-3., str. 15

¹⁶ ALFIERI, Sara & Marta, Elena. (2015). Sibling Relation, Ethnic Prejudice, Direct and Indirect Contact: There is a Connection?. *Europe's Journal of Psychology*, 11. 664-676. 10.5964/ejop.v11i4.958. Contact: There is a Connection?. *Europe's Journal Of Psychology*, 11(4), 664-676.

¹⁷ SKLÁDALOVÁ, Markéta. *Sourozenci - o spravedlivé výchově*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-2029-3., str.21

¹⁸ ALFIERI, Sara & Marta, Elena. (2015). Sibling Relation, Ethnic Prejudice, Direct and Indirect Contact: There is a Connection?. *Europe's Journal of Psychology*, 11. 664-676. 10.5964/ejop.v11i4.958. Contact: There is a Connection?. *Europe's Journal Of Psychology*, 11(4), 664-676

referenční funkce sourozence - to znamená, že projevy jednoho dítěte slouží jako kritérium, podle kterého je druhé dítě posuzováno a hodnoceno.¹⁹

Vztah sourozenců je jedinečný dále v tom smyslu, že přetrvává a hraje důležitou roli v jejich životech až do dospělosti, a to navzdory tomu, že kontakt mezi nimi s přibývajícím věkem není tak častý. Jedná se tedy o nejdelší vztah v životě člověka.²⁰ Zároveň je důležité zmínit i to, že po velkou část života jsou sourozenci po rodičích ti nejbližší lidé. Sourozenci jsou částečně i sobě navzájem vychovateli. V každé rodině tvoří sourozenci osobitě společenství, děti obvykle tráví čas více spolu, než každý zvlášť se svými rodiči. Jsou si navzájem zdroji vývojových podnětů. Do určité míry mají stejné podmínky – jejich základními vychovateli jsou jejich rodiče, mají stejné příbuzné, jsou svědky stejných rodinných událostí. Pokud jsou si sourozenci věkově blízcí, jejich zájmy a potřeby jsou podobné a sdílejí je. Sourozenci jsou si navzájem partnery, což vede jak k pozitivním společenským postojům a tendencím, ale i ke konfliktům.²¹

2.1 Vliv rodičů na dítě

Jednou z hlavních věcí, která je pro zdravý duševní vývoj dítěte potřebná, je citově vřelé a stálé prostředí. Dítě vnímá atmosféru v rodině od samého počátku, své rodiče, jejich spokojenost a nespokojenost, rodičovské postoje a citové zaujetí pro ně.²²

Rodiče a děti jsou úzce propojeni v rámci rodiny, a proto často bývá pro matku a otce obtížné vychovat své dítě tak, aby bylo v životě užitečné. Vzdělávají dítě tak, aby uspokojovalo jejich vlastní ctižádost, aby bylo takové, jaké jej oni chtějí mít. Tím ovšem vytvářejí sklony ke vzniku

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. Sourozenci postiženého dítěte. Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1999, 9(1), 1-6. ISSN 1211-2720, str. 9

²⁰ ALFIERI, Sara & Marta, Elena. (2015). Sibling Relation, Ethnic Prejudice, Direct and Indirect Contact: There is a Connection?. Europe's Journal of Psychology. 11. 664-676. 10.5964/ejop.v11i4.958. Contact: There is a Connection?. Europe's Journal Of Psychology, 11(4), 664-676

²¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

²² MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

konfliktů v pozdějším životě. Děti vychovávané takovým způsobem nutně musí narazit na značné obtíže a jejich problémy nastávají ve chvíli, kdy nastupují do školy.²³

Každé dítě vyrůstá v jiné situaci. Dokonce i děti z téže rodiny žijí v odlišných podmínkách a každé z nich obklopuje zcela jedinečná atmosféra.²⁴ Západní kultura všeobecně nabádá rodiče, aby ke svým dětem přistupovali stejně. Takový přístup, kdy rodiče se každým ze svých potomků zachází stejně, je ale kvůli všeobecným odlišnostem ve vývoji a individuálním potřebám dětí téměř nereálný. Pokud rodiče přistupují ke každému svému potomkovi jinak a jinak jej vychovávají, může to způsobit velké množství problémů. Mezi ty patří mimo jiné i zhoršení individuálního psychického stavu dítěte, má to vliv i na kvalitu sourozeneckých vztahů, a to po celý život.²⁵ I když se rodiče domnívají, že všechny děti vychovávají stejně, situace, ve kterých se ocitají s druhorozenými a dalšími dětmi jsou odlišné, a to kvůli tomu, že rodiče už mají s danými situacemi nějakou zkušenost a reagují jinak.²⁶

Skutečnost, že se od každého dítěte očekává něco jiného a také je něco jiného považováno za úspěch, může být matoucí, zejména pokud je dítě malé. Je pravděpodobné, že to potom ovlivní vztah i rodičům, jelikož se mu jejich chování jeví jako nespravedlivé a cítí se znevýhodněno.²⁷ Potomci se o přízeň a pozornost rodičů musí dělit a snaží se jich získat více, než sourozenec, což vede k sourozenecké rivalitě. Ta je ovšem svým způsobem přirozená a zdravá, v případě, že ji rodiče dokážou usměrnit tak, aby ani jedno z dětí nebylo odstrčené.²⁸

²³ADLER, Alfred. Porozumění životu: úvod do individuální psychologie. Praha: Aurora, 1999. ISBN 80-85974-76-.;

²⁴ADLER, Alfred. Porozumění životu: úvod do individuální psychologie. Praha: Aurora, 1999. ISBN 80-85974-76-.;

²⁵JENSEN, Alexander C, Shawn D WHITEMAN, Karen L FINGERMAN a Kira S BIRDITT. "Life Still Isn't Fair": Parental Differential Treatment of Young Adult Siblings. *Journal of marriage and family* [online]. Hoboken, USA: Wiley Subscription Services, 2013, 75(2), 438-452 [cit. 2021-9-6]. ISSN 0022-2445. Dostupné z: doi:10.1111/jomf.12002

²⁶SKLÁDALOVÁ, Markéta. *Sourozenci - o spravedlivé výchově*. Brno: CPRESS, 2018. ISBN 978-80-264-2029-3., str. 35

²⁷VÁGNEROVÁ, Marie. Sourozenci postiženého dítěte. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1999, 9(1), 1-6. ISSN 1211-2720

²⁸MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

2.2 Sourozenecké konstelace

Mnoho příkladů, jak mohou rodiče i sourozenci ovlivnit život jedince až do jeho dospělosti, uvádí ve své knize *Porozumění životu* Alfred Adler. Také se zabýval sourozeneckou konstelací a jejím vlivem na dítě. První dítě prožívá narození mladšího dost často jako tragédii, jelikož s tím přestává být centrem rodinného zájmu. Naopak mladší sourozenci přichází do rodiny s tím, že nikdy nepoznají jaké to je, být jedináčkem. Není zvyklé být centrem pozornosti, ale má před sebou někoho, kdo udává tempo a snaží se mu vyrovnat.

V případě, kdy se narodí první dítě chlapec, a druhé dívka, obvykle nastává tvrdý souboj. Dívku žene vpřed nejen to, že je mladší, ale i skutečnost, že je dívka.²⁹ Sourozenecké konstelace mohou tedy do určité míry charakterizovat dítě, ale nijak neurčují jeho budoucnost.³⁰

²⁹ ADLER, Alfred. *Porozumění životu: úvod do individuální psychologie*. Praha: Aurora, 1999. ISBN 80-85974-76-2.; str. 103-106

³⁰ SKLÁDALOVÁ, Markéta. *Sourozenci - o spravedlivé výchově*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-2029-3.

3. Handicap

Pojmy handicap, disaptibilita, zdravotní postižení, invalidita jsou v českém prostředí často zaměňované. Jejich definice není jednotná a v různých oborech se může jeho význam měnit. Zákon § 67 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, definuje, že osoby se zdravotním postižením jsou „fyzické osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány buď invalidními ve třetím stupni, nebo invalidními v prvním nebo druhém stupni, nebo zdravotně znevýhodněnými.“³¹

Handicap je souhrnné označení nepříznivé situace člověka, dané poruchou nebo disaptibilitou, omezující nebo znemožňující plnění úloh považovaných pro danou osobu v závislosti na věku, pohlaví, sociálních a kulturních činitelích za normální.³² Disabilita je také definována jako snížení funkčních schopností na úrovni těla, jedince nebo společnosti, která vzniká, když se občan se svým zdravotním stavem (zdravotní kondicí) konfrontuje s bariérami prostředí.³³ Antropolog Robert F. Murphy, který sám trpěl onemocněním míchy, ve své knize *Umlčené tělo* popisuje svou vlastní zkušenost s disabilitou a vliv svého onemocnění na jeho status jakožto člena společnosti.

Podle něj lidé dobrého zdraví berou svůj stav jako samozřejmost, nemoc ale toto nedostatečné vědomí těla při usměrňování našeho myšlení a jednání ruší. On sám tak dříve také smýšlel: „Nevzpomínám si, že bych někdy dříve uvažoval o tělesném postižení nějak jinak, než že je to něco, co se přihodilo jiným, méně šťastným lidem.“³⁴ Tělo se totiž stává objektem vědomého myšlení, až když s ním není něco v pořádku.³⁵ Když je člověk nemocný, je zbavený svých

³¹ Definice OZP. Úřad práce ČR [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/definice-ozp>

³² PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3., str. 453

³³ ŠVESTKOVÁ, O., Hoskovcová, S., 2010. Nové přístupy k náhledu na občana se zdravotním postižením a mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví. E-psychologie (E-psychology), 4(4), pp. 27–40.

³⁴ MURPHY, Robert Francis. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-98-2., str. 75

³⁵ MURPHY, Robert Francis. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-98-2., str. 19

běžných sociálních rolí, což ho osvobozuje od některých nebo od všech běžných povinností, v závislosti na vážnosti onemocnění.

Totalita tlaku vážného tělesného postižení na vědomé myšlení a jeho pevné usazení v podvědomí umožňují invaliditě ovlivňovat vnímání toho, kdo a co člověk je, mnohem silněji než jiné sociální role, dokonce i ty tak klíčové jako věk, zaměstnání nebo etnická příslušnost. Invaliditu nelze skrýt nebo odložit. Ovlivňuje sociální status jejího nositele, všechny jeho ostatní sociální role, degraduje jej do druhořadého postavení ve všech ohledech života.³⁶

Sám pojem *zdravotní postižení* už sám o sobě indikuje nějakou poruchu zdraví. Ta většinou přináší nějaká omezení a změny. Rozsah a doba jejich trvání je u každého člověka velmi individuální. Dva lidé se stejnou poruchou zdraví mohou mít naprosto odlišné způsoby fungování a zcela rozdílný rozsah limitů. To záleží na schopnosti adaptovat se, dovednosti přizpůsobit se prostředí a na vnějších podmínkách prostředí, v němž každý z nich žije. Prostor je zde myšleno nejen fyzické, postojové, sociální, informační, kulturní, ale také partnerské, rodinné a další vztahy.

Je také důležité zmínit, že jsou běžně zaměňované pojmy postižený a nemocný. Člověk s postižením je tak poté vnímán jako „nemocný“ – jsou mu automaticky připisovány charakteristiky ne-moci, bez-moci, závislosti a potřeby pomoci. Určujícím rámcem nemoci je v tradičním smyslu: „*soubor charakteristických symptomů spojených s konkrétní zdravotní kondicí a relativně „měřitelný“ obraz úbytku či změny zdraví. Význam pojmu zdravotní postižení je širší. Váže se k různým úrovním fungování člověka v prostředí, které jsou ovlivněny nejen samotným zdravotním stavem jako takovým, nýbrž také postojovým, architektonickým, kulturním, politickým, ekonomickým, technologickým a jiným prostředím, v němž člověk žije.*“³⁷

³⁶ MURPHY, Robert Francis. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-98-2., str. 91

³⁷ KRHUTOVÁ, Lenka. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*. Boskovice: Ostravská univerzita v Ostravě v nakl. Albert, 2013. ISBN 978-80-7326-232-7.

3.1 Chování zdravých lidí k postiženému

Postupně se do mezinárodního i národního práva, a trochu pomaleji do všeobecného povědomí dostává názor, že základní práva, mezi která patří hlavně právo na život, na lidskou důstojnost, náleží skutečně všem, bez ohledu na národnostní nebo etnické odlišnosti, na rozdíly pohlaví, sexuální orientace nebo zdravotního stavu. Prosazuje se názor, že lidská důstojnost jedince není žádným způsobem podmíněna jeho materiální či jinou produktivností nebo užitečností, že na lidskou bytost nelze za žádných podmínek nahlížet takovým přísně utilitárním, technokratickým způsobem.

Z pohledu sociologického uspořádání i etických pravidel fungování vztahů mezi lidmi v rodině i ve veřejných institucích se vyvíjí tento model od pojetí hierarchického a paternalistického k pojetí partnerskému, interaktivnímu a pojetí rovných příležitostí. Rozdíl mezi paternalistickým přístupem a mezi rovnými příležitostmi spočívá v tom, že se občané s disabilitou jako uživatelé služeb stávají v co největší míře aktivními subjekty a ne jen objekty péče.³⁸

V mnoha zemích jsou ale předsudky vůči postiženým a degradace jejich sociálního postavení zřetelné a projevují se vyhýbavostí, nepřátelstvím a strachem. Největší překážkou zapojení postiženého člověka do společenského života jsou předsudky, mýty a nedorozumění, které s nimi společnost spojuje.³⁹

Pro rodinu, ve které vyrůstá dítě se zdravotním postižením, jsou často reakce okolí bolestivé a nepříjemné, a to zejména v prvních letech, kdy si na novou situaci zvykají. Často se setkávají buď s úplným nezájmem, či naopak nepřiměřeně zvýšeným zájmem okolí, a oboje jim může být nepříjemné. Děti s postižením představují výjimku, něco neobvyklého, a proto se ocitají ve středu zájmu. Někdy může být tento zájem velmi negativní (urážky, posměch) jindy až přehnaně pozitivní (nevyžádaná pomoc postiženému ve chvílích, které by bez problému zvládl sám).

Pokud si většinová společnost zvykne na to, že zdravotně postižení jedinci představují opravdu

³⁸ ŠVESTKOVÁ, O., Hoskovcová, S., 2010. Nové přístupy k náhledu na občana se zdravotním postižením a mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví. E-psychologie (E-psychology), 4(4), pp. 27–40.

³⁹ MURPHY, Robert Francis. Umlčené tělo. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-98-2., str.

„integrální“ součástí společnosti, potom se možná i naučí vyvarovat se nápadnému pozorování, pohledů, šeptání a mnoha dalším reakcím, které rodiče postiženého, a někdy i sám postižený, tak citlivě vnímají.⁴⁰

3.2 Handicap v rodině

Rodina s postiženým dítětem má zvláštní sociální identitu, je něčím výjimečná a speciální. Tuto výjimečnost na sebe svým způsobem přebírají všichni členové rodiny, stává se součástí jejich sebepojetí.⁴¹

Většinou je těhotenství a očekávání nového člena rodiny provázeno veskrze pozitivními pocity, nadějí a radostí. Pro rodiče je to to nejdůležitější na světě, dítě je naplněním jejich vztahu. Chtějí pro něj jen to nejlepší, plánují mu budoucnost, vkládají do něj své naděje a zcela přirozeně podvědomě očekávají jeho úspěch i v těch oblastech, ve kterých sami neuspěli. Toho, že existuje možnost, že se dítě narodí postižené, si jsou sice vědomi, ale u sebe si tuto eventualitu ani nepřipouští. Dítě s postižením není vždy s to tato očekávání splnit, s čímž se rodiče musí sami smířit. Proces vyrovnávání se s postižením má charakteristický průběh, který zahrnuje několik fází – šok, popření, smlouvání, zlost, pocit viny a nakonec přijetí postižení dítěte jako výzvy a úkolu. Toto je samozřejmě optimální možný vývoj, ne každý rodič dokáže nakonec opravdu handicap akceptovat. Během těchto fází prožívají rodiče mnoho emocí – zklamání, zoufalství, naděje, smutek a podobně. Pokud rodiče dokážou pracovat se svými emocemi, s odborníky, doktory a nakonec se dokáží s handicapem svého dítěte smířit a akceptovat, začne se rodina opět otevírat vůči společnosti. Vyrovnání souvisí s nutností reorganizovat svůj rodinný život.

⁴⁰ Rodina pečující o člena se zdravotním postižením – známe ji?. Příspěvek na konferenci „Ohrožené dítě“. [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/prilohy/Rodina-pecujici-o-clena-se-zdravotnim-postizenim-1.pdf>

⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie. Sourozenci postiženého dítěte. Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1999, 9(1), 1-6. ISSN 1211-2720, str. 1

Obzvláště obtížné je vyvarovat se dvou extrémům – nepřijetí dítěte s postižením nebo naopak jeho přehnané idealizaci.⁴²

Dlouhodobá domácí péče o dítě se zdravotním postižením významným způsobem ovlivňuje podmínky života rodiny.⁴³

3.3 Sourozenec s handicapem

Sourozenec je stabilní součástí života dítěte, a to zpravidla od raného dětství až k do dospělosti, někdy i po celý život. V případě, že je sourozenec něčím výjimečný, např. je nemocný či postižený, je zdravé dítě nuceno vypracovat si určité strategie, které mu pomohou zvládnout tento vztah adekvátním způsobem. Obyčejně jde o postupné přijetí dominantně-ochranitelské role. Narození postiženého dítěte do rodiny nějakým způsobem extremizuje vztahy rodičů k tomuto dítěti. To, že je v rodině postižené dítě, může zapříčinit vyhranění přístupu a očekávání rodičů i ve vztahu ke zdravým potomkům.

Jedním z možných extrémních postojů rodičů může být přemíra koncentrace pozornosti a zájmu na postižené dítě a odsunutí zdravého sourozence do pozadí. Rodiče nevěnují zdravému dítěti potřebnou pozornost a zároveň od něho očekávají zralejší chování, než jaké odpovídá jeho věku. Není to z toho důvodu, že by o zdravé dítě neměli zájem, jsou ale zahlceni problémy postiženého dítěte. Rodiče si v této situaci si zpravidla vůbec neuvědomují, že by zdravé dítě nějak ochuzovali či opomíjeli. Někdy zdravému sourozenci jednoznačně vymezí i jeho budoucí roli garanta péče o postiženého sourozence. Může dojít až k určitému zanedbání zdravého dítěte.

Dalším z extrémních postojů může být naopak koncentrace jednostranného zájmu a tlaku na zdravé dítě, které zde může sloužit jako prostředek kompenzace neuspokojení, které rodičům přináší postižený potomek. I tato situace je charakteristická většími nároky a očekáváním rodičů, které nemusí být přiměřené věku a možnostem dítěte. Mají vůči zdravému sourozenci přespříliš

⁴² JANKOVSKÝ, Jiří. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

⁴³ Rodina pečující o člena se zdravotním postižením – známe ji?. Příspěvek na konferenci „Ohrožené dítě“. [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/prilohy/Rodina-pecujici-o-clena-se-zdravotnim-postizenim-1.pdf>

vysoká očekávání, jelikož vědí, že postižené dítě nebude s to je splnit. Takový přístup lze interpretovat jako jeden z možných obranných mechanismů.

Vědomí odlišnosti rodinné konstelace může nějakým způsobem ovlivnit postoje a chování zdravého dítěte. Většinou je to změna pozitivní (například větší tolerance k lidské rozmanitosti), může být ale i negativní, kdy může zdravý jedinec získat pocit vlastní bezvýznamnosti a z toho vyplývající nejistotu, kterou si přenesou i do jiných sociálních vztahů.

Pokud rodiče nejsou realističtí, empatičtí a citliví, jejich představa o tom, jak se má zdravý sourozenec o postiženého starat, může to mít negativní důsledky. Je důležité zvážit, zda je dítě dostatečně zralé a zda je vůbec s to jejich představu splnit, a to bez toho, aby bylo samo znevýhodněno. V některých fázích života může mít navíc k postiženému sourozenci ambivalentní vztah, nebo se za něj může stydět, a pokud by rodiče trvali na dodržování jejich představy, mohli by významně narušit nejen vztah mezi sourozenci, ale i socializaci a rozvoj identity zdravého dítěte. To se může nakonec cítit nejistě, bezvýznamně, méněcenně, a tyto pocity se poté promítají i do jeho dalších sociálních vztahů a mohou je narušovat.

Narození postiženého dítěte, které mění rodičovské požadavky i vůči zdravému sourozenci, se nemusí projevit jen negativně. Je poměrně časté, že děti přijímají rodiči předurčenou roli ochránce a pečovatele. Pokud rodiče mají větší nároky, ale jsou s to je prezentovat přijatelným způsobem, mohou tak podporovat socializační rozvoj zdravého dítěte. Mohou urychlit dosažení schopnosti převzít zodpovědnost, podpořit větší toleranci a samozřejmost i ochotu pomáhat. Zdravý sourozenec se za správných okolností naučí chápat a tolerovat variabilitu lidských možností a individuální odlišnosti. Předpokladem k pozitivnímu využití takové zkušenosti je, aby dítě samo nebylo významněji znevýhodněno.

Sourozenec je pro dítě významný z mnoha hledisek. Jedním z nich je jeho referenční funkce, to znamená, že projevy sourozence slouží jako kritérium, podle něhož je druhé dítě posuzováno a hodnoceno. Pokud je sourozenec nějakým způsobem postižený, není referenční funkce vůči druhému sourozenci možná. Handicapované dítě je hodnoceno jiným způsobem, než zdravé, může být i více privilegováno, jeho projevy jsou ve větší míře, s ohledem na jeho možnosti,

tolerovány apod. Skutečnost, že se od každého dítěte očekává něco jiného a také je něco jiného považováno za úspěch, může být matoucí, zejména pokud je dítě malé. Zdravé dítě se může cítit znevýhodněno a může se mu zdát, že jsou rodiče nespravedliví, nicméně je běžné, že časem pochopí příčinu tohoto chování.

Rozdílný přístup k výchově sourozenců ovlivňuje i kvalitu vztahu mezi nimi. Přestože se rodiče snaží chovat se k dětem stejně, je často vhodné a možná i nezbytné dělat nějaké rozdíly, a to zejména kvůli odlišnému věku dětí, jejich úrovni vyspělosti a individuálním potřebám. Stejně jako je dětské porozumění chování rodiče determinováno věkem dítěte, je i porozumění problému postiženého sourozence závislé na aktuální vývojové úrovni dítěte. Děti mladšího školního věku odlišnost akceptují, dítě středního školního věku posuzuje všechny podle sebe. V této době nabývá na významu potřeba stejnosti, která usnadňuje vzájemné porozumění. Postižené dítě do této kategorie nezapadá, a proto se mohou objevit určité problémy. V pubertě si dítě osvojuje chování dospělých a jeho postoj k handicapu vlastního sourozence se může měnit pod vlivem představy jiných možností.

Sourozenci jsou si během života soupeři i spojenci, jak byla zmíněno výše, sourozenecká rivalita je brána jako normální. Postižené dítě obvykle nemůže být soupeřem, a zároveň málokdy může být vzorem pro mladšího sourozence. Je něčím odlišný, proto nemůže zprostředkovat obvyklou, běžnou sociální zkušenost. Vytvoření skutečné vztahové symetrie, která je mezi zdravými sourozenci běžná, bývá v těchto případech těžko dostupné. Zdravé dítě si rychle uvědomí, že jeho sourozenec je jiný, musí být ochraňován, a musí k němu přistupovat jinak, než k jakémukoliv jinému dítěti. To ale může vést k tomu, že postižený, který potřebuje neustálou pomoc a ohledy, není považován za zcela rovnocenného.

Důležitými činiteli, které ovlivňují nejen osobnost dítěte, ale i nejbližší sociální okolí, jsou druh a stupeň postižení.⁴⁴

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. Sourozenci postiženého dítěte. Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1999, 9(1), 1-6. ISSN 1211-2720

II. část – Metodologie

1. Životopisná esej

Zvolila jsem pro praktickou část práce velmi specifický žánr, který kombinuje prvky biografie a eseje, a tím je životopisná esej. Biografie pojednává o životě a činnostech konkrétní osoby či osob, na základě různých zdrojů, archivních materiálů, deníků či přímo vyprávění konkrétní osoby. Biografické údaje jsou poté zpracovávány do epické literární podoby, v esejistické formě spíše v kratší či středním rozsahu. V eseji se mohou objevit i úvahy nad určitým faktem a hodnocení.⁴⁵

Velká část informací, kterou jsem v životopisné eseji zmínila, byla získaná z rozhovorů s paní Alenou Novou a paní Kamilou Bendovou. Neúplné či nejasné informace jsem korigovala a dohledávala v jiných zdrojích, a to především v článcích či rozhovorech se Zdeňkem Neubauerem nebo Zdeňkem Pincem. Některé informace pochází také z nekrologů Zdeňka Neubauera.

V případě Aleny Nové jsem ze získaných informací zjistila, že se v určité chvíli přestala s bratrem stýkat. Části rozhovoru, ve kterých Alena Nová vypovídá o pozdějších událostech, nebudou v eseji využity. Pokud by taková informace byla využita, bude ověřená z jiného zdroje, popřípadě přímo Zdeňkem Pincem. Vzhledem k odloučení se v těchto případech jedná pouze o Aleniny domněnky či interpretace toho, co se o bratrovi doslechla, nikoliv o její vlastní vzpomínky.⁴⁶

Finální kontrola pravdivosti a přesnosti praktické části bakalářské práce proběhla s pomocí Zdeňka Pince a Elišky Pincové.

⁴⁵ SeminárkyZa1.cz - Když nestíháte studium při práci... [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://www.seminarkyza1.cz/blog-item/jak-napsat-esej/>

Biografie – Wikipedie. [online]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Biografie>

⁴⁶ Sama Alena Nová v rozhovoru několikrát přiznala, že byly doby, kdy se s bratrem vůbec nevidali. Zdeňk Pinc tuto informaci potvrdil.

2. Orální historie

Orální historie je metoda, která má široké pole využití a stojí primárně na ústních výpovědích pamětníků. Základem této metody je rozhovor výzkumníka a osob, které byly svědky či účastníci určité doby či události, kterou badatel zkoumá. Tento rozhovor se nahrává, následně přepisuje a analyzuje. Před samotným rozhovorem musí badatel získat alespoň základní informace o osobě, se kterou bude rozhovor vést a o zkoumaném tématu. Je nutné, aby byl s to vnímat informace o dobových reáliích a pochopil je ve správném kontextu. Zároveň mu to pomůže připravit si správně podobu rozhovoru. Rozhovor musí být veden s takovou osobou, která má vlastní zážitky, vzpomínky, dojmy apod., které se týkají zkoumaného tématu. To znamená, že se musí jednat o pamětníka, který byl svědkem či účastníkem zkoumané doby či nějakým jiným způsobem měl přímou zkušenost se zkoumaným tématem.⁴⁷

2.1 Mikrohistorie

Podstata mikrohistorie spočívá především ve zkoumání určitých ohraničených fenoménů, a to velmi detailně. Je typická zmenšením měřítka výzkumu, používáním mikroanalýzy a detailním studiem pramenů. V tomto odvětví historie se výzkumník detailně zaobírá každodenním životem, který může být odlišný od souhrnných představ klasických dějin. V tomto případě zkoumáme tzv. „malá fakta“, která bývají v klasických historických výzkumech zcela opomíjena nebo z nich nevychází najevo. Badatel by se neměl soustředit pouze na takové části, které potvrzují jeho hypotézu, ale všimnout si dílčích odlišností od obvyklého dějinného vývoje.⁴⁸

⁴⁷ ZOUNEK, Jiří a Michal ŠIMÁNEŠ. Úvod do studia dějin pedagogiky a školství: kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6944-2., str. 68-69

⁴⁸ Tamtéž, str. 61

3. Rozhovor

Pro účely získání dat ve výzkumu jsem provedla dva polostrukturované rozhovory. Ve společenských vědách není rozhovor považován za zcela neutrální, objektivní způsob, kterým by se daly vysvětlit určité jevy, události, procesy nebo prožitky účastníků výzkumu. Informace získané z rozhovoru jsou vždy ovlivněné respondentem, jak rozumí realitě, vztahuje se k ní, co si pamatuje, čemu přikládá důležitost. Při tomto sociálně- konstruktivistické porozumění rozhovoru chápeme kvalitativní rozhovor jako kontextuální událost, při níž jsou ve vzájemné interakci č mezi tazatelem a respondentem vytvářeny významy a porozumění.

Rozhovor odráží subjektivní světy aktérů, není zcela spontánní a většinou nezazní vše, co si respondent myslí. Tazatel se může dozvědět pouze to, co je respondent ochotný sdělit, co si nějakým způsobem uvědomuje a je schopen reflektovat.

3.1 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor má částečně připravenou strukturu, pořadí témat není neměnné, tazatel reaguje na odpovědi respondenta a sleduje linii vyprávění, nicméně obvykle se snaží položit všechny otázky, které si připravil. Není nutné otázky pokládat v přesně připravené podobě.

Polostrukturovaný rozhovor zajišťuje respondentovi dostatečný prostor pro vyjádření a zároveň umožňuje další dotazování tazatele, čímž se sníží riziko vzájemného nepochopení.⁴⁹

4. Záměr a plán bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je ukázat, že handicap nemusí nutně znamenat něco negativní a špatného, že i s ním může člověk žít plnohodnotný, úspěšný, bohatý a šťastný život. Zároveň je cílem také ukázat, jakým způsobem ovlivňuje handicap vztah sourozenců.

⁴⁹ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3., str. 317- 351

4.1 výzkumné téma: Vztah a vývoj vztahu mezi sourozenci, z nichž je jeden fyzicky postižený, nicméně nadprůměrně intelektuálně zdatný a úspěšný.

4.2 výzkumný problém: Vztah sourozenců je ovlivňován mnoha faktory, mezi které patří hlavně přístup a výchova rodičů, chování příbuzných a sociální skupiny, v nichž se sourozenci pohybují. Důležitým faktorem mohou být i individuální rysy sourozenců - povaha, zdraví, věk, schopnosti a nadání. Zajímá mě to, jak vztah ovlivní kombinace dvou důležitých konkrétních faktorů - fyzické postižení a zároveň vysoký intelekt jednoho ze sourozenců. Zároveň chci ve studii demonstrovat i to, že handicap je pro člověka sice vždy velmi nepříjemný, nicméně může člověka nasměrovat i pozitivním věcem.

4.3 výzkumné otázky

Jak vnímali sourozenci handicap svého sourozence?

Jak ovlivnil handicap vztah sourozenců?

Jak byl handicapovaný sourozenec svým handicapem nasměrován v životě?

4.4 Podoba dotazníku

Témata a podotázky

Doplňující informace o prostředí, rodině, rodičích apod.

1. Informace o respondentovi, představení
2. Jste starší, či mladší sourozenec?
3. Jaký typ handicapu měl sourozenec? Narodil se s ním?
4. Kde jste vyrůstali? Byla vaše rodina úplná?
5. Jaký vztah měli rodiče?
6. Jakého vzdělání byli Vaši rodiče?
7. Byla Vaše rodina nábožensky založená? Do jaké míry?
8. Má/měl Váš bratr rodinu (manželku, děti)?

1. Dětství

- a. Vzpomínáte často na dětství s bratrem?
- b. Byli jste si blízcí? Jaký jste měli tehdy vztah?
- c. Jaký byl Váš bratr jako dítě?
- d. Jak jste tehdy vnímala bratrovo postižení?
- e. Přistupovali k vám rodiče odlišně? Vychovávali Vás jinak?
- f. Myslíte si, že byl Váš vztah s bratrem ovlivněn přístupem rodičů?
- g. Přistupovali k vám příbuzní odlišně?
- h. Připadlo Vám někdy to, jak se chovají rodiče k Vám nespravedlivé, oproti tomu, jak se chovali k bratrovi?
- j. Kladli na Vás rodiče vyšší nároky než na Vašeho bratra?
- k. Měla jste někdy dojem, že Vás rodiče až příliš využívají při péči o bratra?
- l. Máte dojem, že díky tomu máte větší sklony k zodpovědnosti?
- m. Bylo Vám bratra v dětství líto?
- n. Styděla jste se za bratra v dětství?
- o. Měli jste v dětství s bratrem společné přátele? Hráli jste si spolu nebo ve větší skupině?
- p. Pamatujete si, jak Váš bratr vycházel s vrstevníky? Měl přátele?
- q. Ovlivňoval handicap bratrovo chování v dětství?
- r. Byla jste někdy nucena bratra bránit?
- s. Hádali a prali jste se s bratrem?
- t. V čem Váš bratr v dětství vynikal? A v čem vy?

2. Škola, studium

- a. Chodili jste s bratrem do stejné školy?
- b. Bylo Vaše vzdělávání v něčem odlišné?
- c. Jaký byl Váš bratr jako žák nebo student? Jaká žákyně – studentka jste byla vy?
- d. Jak jste vnímala vaše rozdílné školní výsledky? Motivovalo Vás to ke studiu?
- e. Snažila jste se být ve škole lepší, než Váš bratr?

- f. Domníváte se, že měl Váš bratr nějaký vliv na Vaše studium? Porovnávali učitelé vás nebo vaše výsledky, známky?
- g. Cítila jste se někdy nadřazeně nebo naopak méněcenně vůči bratrovi?
- h. Viděla jste v bratrovi konkurenci?
- i. Oslavovali Vaši rodiče jinak Vaše výsledky a výsledky Vašeho bratra? Nebo naopak trestali Vás za ně jinak?
- j. Změnil se Váš vztah s bratrem v době, kdy jste studovali?
- k. Vídali jste se s bratrem často při studiích?

3. Kariéra

- a. Jak pohlížíte na kariéru Vašeho bratra?
- b. Vnímáte jeho kariéru jako úspěšnou?
- c. Domníváte se, že handicap ovlivnil výběr kariéry Vašeho bratra?
- d. Myslíte si, že Vy sama jste měla vliv na bratrovu kariéru?

4. Dospělost

- a. Jak se Váš vztah se bratrem změnil v dospělosti?
- b. Co považujete za největší úspěch v životě Vašeho bratra?
- c. Pomohl Vám bratr nebo naopak pomohla jste mu Vy při nějaké důležité životní situaci?

III. část - Praktická

Životopisná esej, rozbor pohledu sester, analýza podle teorie

1. Životopisná esej

Sourozenci Pincovi & Sourozenci Neubauerovi

Dětství

Zdeněk Neubauer se narodil uprostřed Druhé světové války, a to 30. května 1942. Narodil se tři dny po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha, v době takzvané heydrichiády. Jeho matka Štěpánka, které v té době bylo 34 let, tedy rodila ve velmi rušných a stresujících chvílích. K tomu byla navíc použita porodnická technika, při níž jsou použity porodnické kleště, a která bývá spojována s určitými riziky.⁵⁰

Rodina Neubauerových byla na tehdejší poměry bohatá. Štěpánka Neubauerová měla francouzský bakalaureát, kromě francouzštiny mluvila ale ještě několika dalšími jazyky.⁵¹ Stala se právníčkou, byla studentka Zdeňka Neubauera staršího.

Zdeněk Neubauer starší byl univerzitní profesor a ředitel penzijního ústavu brněnského. Byl o sedm let starší než jeho žena. Brali se v roce 1938 a Zdeněk byl jejich první dítě.⁵²

Když se Zdeněk narodil, nebylo poznat, že je nějakým způsobem postižený. Jelikož byla rodina dobře zaopatřená, existuje mnoho fotografií a dokonce i záznamů z jeho raného dětství. Rodina v pozdějších letech tyto záznamy zkoumala, nicméně to nevypadalo, že by s ním tehdy bylo něco v nepořádku.⁵³ Jeho handicap se začal projevovat až po nějaké době. Zdeněk měl problém naučit se chodit, kulhal na pravou nohu. Oproti tomu jiné věci se naučil velmi rychle, ale všechno dělal pouze levou rukou, jelikož měl celou pravou stranu těla postiženou.

⁵⁰ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 3

⁵¹ tamtéž, str. 5

⁵² tamtéž, str. 2

⁵³ tamtéž, str. 4

V roce 1945 se 10. února, v Příbrami narodil do rodiny Pincových chlapec, který také dostal jméno Zdeněk. Jeho dva starší sourozenci za války zemřeli v dětském věku. S rodinou ještě žila babička, maminka paní Marie Pincové, která byla na vnuka od dětství velmi zatížená. Zhruba do svých čtyř let byl Zdeněk zdravé dítě. Jeho otec František byl ve sboru důlních záchranářů a přivydělával si jako účetní. Pincovi nepatřili mezi bohatou vrstvu společnosti, ale otcova práce jim alespoň občas umožňovala menší výhody.⁵⁴ Maminka pracovala jako prodavačka a uklízečka. Z pohledu tehdejšího režimu pocházeli Pincovi z dělnické třídy. Příbram leží na velmi významném nalezišti radioaktivního uranu, o který měl tehdejší Sovětský svaz velký zájem. Kolem Příbrami existovaly už v 50. letech pracovní koncentrační tábory pro politické vězně.⁵⁵

V Brně mezitím přibyla do rodiny Neubauerových dcera Kamila. Ta se narodila 12. října 1946. Už od raného dětství jí maminka říkala, že se narodila proto, aby pomáhala svému bratrovi.⁵⁶ U něj se mezitím postižení nezlepšovalo. Rodiče se mu velmi věnovali, otec jej odmala učil básničky a písničky, matka ho vedla ke studiu jazyků a naučila jej psát. V dřívějších dobách nebylo běžné, aby někdo psal levou rukou. Leváci se přeučovali, aby se naučili psát pravou. Zdeněk měl ale pravou postiženou, takže jej matka musela obtížně učit psát pravou. Nakonec se to opravdu naučil, přestože všechno ostatní v životě dělal levou.⁵⁷ Ještě za války podstoupil Zdeněk operaci, kdy mu museli přerýznout Achillovu šlachu.⁵⁸ Měl jednu nohu kratší, takže poté nosíval botu s jednou podrážkou vyšší, než druhou.

⁵⁴ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpráva Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan., str. 50

⁵⁵ Příběhy 20. století: *Je to hrozné zklamání, znovu prožíváme osmašedesátý, říkají pamětníci k Ukrajině*. [online]. Copyright © Český rozhlas 2000 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/gb/podcast/je-to-hrozn%C3%A9-zklam%C3%A1n%C3%AD-znovu-pro%C5%BE%C3%ADv%C3%A1me-osma%C5%A1edes%C3%A1t%C3%BD/id363365186?i=1000556100527>

⁵⁶ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 3

⁵⁷ tamtéž, str. 4

⁵⁸ tamtéž

Někdy na začátku 50. let byl Zdeněk Neubauer starší přeložen do Prahy, do Pražského důchodového úřadu. Do Brna za rodinou dojížděl zřídka, v roce 1952 se rodina přistěhovala za ním do Prahy. V raném dětství se s ním tedy děti příliš nevidaly, a naneštěstí krátce po jejich přestěhování zemřel.⁵⁹

V Příbrami se staly dvě důležité události v krátkém časovém rozmezí. 15. října roku 1948 se Zdeňkovi narodila sestra, která dostala jméno Alena. Když mu byly zhruba čtyři roky, to znamená krátce po jejím narození, Zdeněk onemocněl. Je zajímavé, že tady se paměť sourozenců zcela neshoduje. Podle Aleny to bylo zhruba rok po jejím narození⁶⁰, Zdeněk Pinc říká, že už byl ochrnutý, když se sestra narodila⁶¹. Každopádně, starší bratr ochrnul na pravou nohu a i přes to, že se do rodiny narodilo nové dítě, se pozornost nutně soustředila na něj. Byla mu diagnostikována poliomyelitida neboli dětská infekční obrna. On sám říká, že byl jeden z prvních poválečných případů.⁶² Toto onemocnění je virového původu a postihuje nervový systém, čímž způsobuje ochabnutí svalů, často dolních končetin.⁶³

Velkou část dětství strávil Zdeněk v lázních a různých ozdravovnách, a rodina samozřejmě velmi silně prožívala jeho odjezdy i návraty. Když měl odjíždět, matka plakala, což doléhalo i na mladší Alenu. Bratr se jí později i svěřil, že v Jánských lázních se k dětem často chovali krutě, a že jej tam jednou hodili do bazénu, když ještě neuměl plavat. Když se vrátil domů, byl z pobytu tak traumatizovaný, že musel spát při rozsvíceném světle.⁶⁴ Častokrát si představovala, že by bratrovi mohli dát jinou, zdravou nohu, že ho tím vyléčí a on už do lázní nebude muset jezdit.

⁵⁹ tamtéž, str. 3

⁶⁰ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 2

⁶¹ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpráva Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan., str. 49

Pozn. Zdeněk Pinc přiznává, že je zde pravdivá výpověď Aleny. Onemocněl v době, kdy byla jeho sestra již na světě.

⁶² ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpráva Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 10

⁶³ Přenosná dětská obrna (poliomyelitida) | NZIP. NZIP – Národní zdravotnický informační portál [online]. Copyright © thodonal88 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/37-detska-obrna>

⁶⁴ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 11

Vždy tam musel být alespoň dva měsíce, takže byl jako malé dítě častokrát odtržen od rodiny. Protéza u Zdeňka Pince ale nebyla možná, jelikož má nohu atrofovanou celou, až nad koleno, včetně hýždě.⁶⁵

Kvůli své nemoci byl Zdeněk neustále v obklopení rodiny. Především babička, která s nimi žila, na něj nedala dopustit. Kvůli svému handicapu měl omezené pohybové možnosti, pravá noha mu po nemoci zůstala silně postižená. Naučil se tedy využívat svůj čas jinak, a to čtením. Postupně se z něj stal velmi vášnivý čtenář, což mu vydrželo i do pozdějších let. Mladší sestra Alena vzpomíná, že nákup jeho knih měl u rodičů přednost před tím, co chtěla ona.⁶⁶ Dokonce, i přes to, že byl nucen trávit dlouhé měsíce v lázních, dohnat později školu Zdeňkovi nikdy nedělalo problémy a měl vždy vynikající výsledky.

Stejně tak i Zdeněk Neubauer pobýval v dětství v podobných zdravotnických zařízeních. Ani pro něj to podle jeho sestry nemohlo být jednoduché, často v těchto zařízeních byly děti s kombinovaným postižením, a Kamila měla vždy dojem, že se tam k bratrovi nechovají příliš hezky. I kvůli svým špatným zkušenostem měl později velké obavy dostat se do nějakého fyzického konfliktu.⁶⁷

Zdeňkovi s doháněním učiva po návratech z těchto zařízení pomáhala maminka a musela se mu proto neustále věnovat. Oba sourozenci byli ale velmi pilní a i jejich výsledky byly výborné. U Kamily se začalo projevovat nadání pro matematiku a logické myšlení.⁶⁸ Oproti ní, Zdeněk měl velmi neobvyklou paměť – byl schopný si zapamatovat encyklopedie ptáků a odříkat je přesně v tom pořadí, v jakém zde byli uvedeni.⁶⁹ Když přišlo na matematiku, Kamila byla schopná logicky odvodit správný výsledek, Zdeněk chtěl ale neustále brát v úvahu množství dalších proměnných a možností, které by mohly výsledek ovlivnit. Už tehdy se začalo projevovat, že do svých úvah začleňuje velmi široké rozhraní, pro mnoho lidí nepředstavitelné. Bral v úvahu velké

⁶⁵ tamtéž, str. 9

⁶⁶ tamtéž, str. 7

⁶⁷ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 17

⁶⁸ tamtéž, str. 10

⁶⁹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 4

množství dalších proměnných.

O prázdninách jezdil Zdeněk ke své tetě, která měla vinohrad poblíž Brna, zatímco Kamila jezdila k jiné tetě do Rokycan.⁷⁰

Díky rodinným konexím se Zdeňkově mamince podařilo zařídit pro svou matku a svého syna výjezdní povolení do Ženevy. Štěpánka Neubauerová měla totiž sestru, která zde působila ve Světové zdravotnické organizaci jako lékařka. Získat takové povolení bylo v té době téměř nemožné. Možné to bylo pouze ze zdravotních důvodů. Zdeněk tedy díky svému handicapu mohl opustit tehdejší uzavřené Československo. V Ženevě strávil rok a půl u své tety, chodil do mezinárodní školy *Ecole International de Geneve*.⁷¹ Díky matce, se kterou se už jazyky učil, měl určité základy, ale díky své paměti se v cizině zdokonalil a naučil se několik dalších jazyků. Když se vrátil, uměl anglicky, francouzsky a částečně latinsky. S tetou v té době i cestoval a viděl místa, která pro většinu tehdejších obyvatel Československa byla zcela nedosažitelná – Paříž, Korsiku, Alpy, moře a mnoho dalších. Na rozdíl od návratu z ozdravoven, tentokrát přijel s novými znalostmi a tehdy nevídanými zkušenostmi.⁷²

Zdeněk a Alena Pincovi prožívali dětství v Příbrami. Zdeněk začal chodit až ve druhé třídě, a trávil dlouhé týdny v lázních. Když Alena nastoupila na základní školu, Zdeněk už chodil. Do školy je vodila maminka.

Zdeněk byl velmi společenský a zároveň bojovný typ. Možná na tom měly podíl ozdravovny, kde podle jeho slov bylo velmi divoké prostředí a často mezi dětmi docházelo k mocenským i fyzickým soubojům, každopádně se stal průbojným a tvrdohlavým člověkem i mimo ně.⁷³ Měl nicméně mnoho přátel, patřil do skupiny dětí z jeho ulice, do které poté přizvali i Alenu a

⁷⁰ tamtéž, str. 7

⁷¹ Životopis laureáta; Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/>

⁷² Rozhovor s Kamilou Bendovou, str. 5 - 6

⁷³ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 14

společně si hráli. Zdeněk měl v této skupině vůdčí postavení, vždy bylo po jeho. Byl schopný zaúkolovat a rozdat práci všem lidem okolo, a sám na ně poté dohlížel.⁷⁴

Doma neměl téměř žádné povinnosti, s domácími pracemi pomáhala matce jeho sestra.⁷⁵ ⁷⁶Alena nebyla tak výrazné dítě, jako její bratr, a držela se spíše v pozadí. I ona se velmi dobře učila, pomáhala v domácnosti, věnovala se sportu a jiným koníčkům. Přestože neměla tak průbojnou povahu jako bratr, občas mezi nimi také došlo k běžným sourozeneckým neshodám – někdy Alena ustoupila a mávla nad tím rukou, jindy se ale proti bratrovi opravdu postavila, a došlo i k takovým situacím, kdy to byla ona, kdo měl navrch.⁷⁷

Alena byla ale odmala vedená k tomu, aby byla vůči bratrovi velmi ochranná. On sám byl sice velmi silná osobnost, se kterou se občas dostala do konfliktu, jakmile se ale vůči němu vyhradit někdo jiný, Alena měla potřebu zasáhnout a staršího bratra chránit. A to dokonce i vůči rodičům. Když si hráli s ostatními dětmi venku, Zdeněk měl přeci jen problémy s chůzí, a stávalo se, že přišel domů špinavý, s rozedřenými tepláky, což rozčilovalo jeho rodiče, především maminku. Alena se ale postavila za bratra a bránila ho i proti rodičům.⁷⁸

Oba sourozenci měli velmi blízký vztah s matkou, i když navzájem odlišný. Alena měla v pubertě období, kdy chtěla trávit čas jen s ní a hrozně si rozuměly, téměř jako přítelkyně.⁷⁹ Se Zdeňkem ten vztah byl ale jiný, matka syna velmi milovala, pečovala o něj, byla na něj pyšná, velmi s ním prožívala těžkosti spojené nejen s jeho zdravím, ale i například s jeho studiem.

Pro Alenu byl otec naprostým vzorem, velmi jej respektovala. Oproti tomu Zdeněk s ním měl vztah napjatější. Měli oba velmi odlišné názory – koneckonců, byli velmi odlišní. Otec byl manuálně velmi zručný, zaopatřoval celou rodinu, zatímco Zdeněk se od mládí zabýval politikou a filosofií. Navíc ve Zdeňkovi možná zůstal osten z dětství, kdy jej otec vozil do lázní. Když byl

⁷⁴ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 4, 10

⁷⁵ tamtéž, str. 8

⁷⁶ Zdeněk Pinc podotýká, že až do druhé třídy nechodil, a že toto uspořádání byla nutnost. Sám nebyl s to doma vypomáhat s domácími pracemi.

⁷⁷ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 8

⁷⁸ tamtéž, str. 12

⁷⁹ tamtéž, str. 10

v pubertě, měl podle sestry tendence svádět vinu za svůj handicap na otce, byl frustrovaný a rodičům to vyčítal.⁸⁰ Zdeněk Pinc si to takto nepamatuje, ale přiznává, že tam nějaký konflikt s otcem byl.⁸¹ Ale k pubertě konflikty s rodiči patří.

V té době také velmi špatně nesl, že nemůže do tanečních. Pro Zdeňka to byla první zkušenost s tím, že něco kvůli svému handicapu opravdu nemůže dělat, že to zkrátka není možné. Snažil se něco naučit doma s maminkou, ale nešlo to. Dokonce kvůli tomu, aby mohl tancovat, podstoupil kolem 14. roku dvě operace. Ty mu sice do určité míry pomohly, nicméně tancovat mu to neumožnilo.⁸² Byl z toho frustrovaný. Když šla potom do tanečních jeho sestra, měl tendence ji podporovat, ale určitě to pro něj také muselo být těžké, jelikož sám to zažít nemohl.⁸³

Neubauerovi zůstali po smrti otce v Praze, maminka začala pracovat v podniku pro dovoz a vývoz kulturních statků Artia, komunikovala s umělci z celého světa a navštěvovala kvůli své práci různé koncerty. Zdeněk odjel do Ženevy a Kamila zůstala sama. Byla zvyklá žít rodinou, takže to, že byl byt najednou prázdný, pro ni byla velká změna a nechtěla tam zůstat stále sama. Začala navštěvovat dramatický pionýrský kroužek a zajímat se o poezii a básně. Do kroužku chodila čtyři roky, a kromě vzájemnosti, spolupráce a sebeobětování se zde naučila i velmi dobře číst a artikulovat. Když se Zdeněk vrátil z Ženevy, nechával si od sestry předčítat. Nevybírali si tu nejlehčí četbu – Zdeňka filosofie zajímala už tehdy, takže spolu četli Platónovy dialogy, Odysseu a Aeneidu. Bratr učil Kamilu francouzsky, společně tedy potom četli v originálech i významná francouzská literární díla, mezi kterými nesměl chybět Malý princ nebo Descartova *Discours de la méthode*. Kamile bylo mezi čtrnácti až šestnácti lety, a sama přiznává, že tomu občas nerozuměla, ale oba si vytvořili silné základy pro budoucí vzdělání.⁸⁴ Dokonce si

⁸⁰ tamtéž, str. 11

⁸¹ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 16

⁸² Informace od Zdeňka Pince.

⁸³ tamtéž, str. 30 nebo *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 7, 12

⁸⁴ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 7 - 8

spolu četli i během jejich pozdějších výletů, kdy chodili do lesa sbírat a zkoumat houby, které Zdeňka fascinovaly. Kamila do teď vzpomíná, jak seděli v lese a ona bratrovi předčítala Platónova Tiamia.⁸⁵

Zdeněk Neubauer nebyl v dětství tolik společenský, jako Zdeněk Pinc. Možná hrálo roli také to, že Praha je větší město, než je Příbram, a že zde Zdeněk nevyrostal od narození. Miloval Brno a stěhování do Prahy snášel špatně.⁸⁶ Navíc trávil mnoho času v ozdravovnách a necelé dva roky strávil v Ženevě. Přátele si našel, až když byl starší, ale v dětství, pokud byl doma, trávil čas především se svou sestrou Kamilou.⁸⁷ Chodili spolu do kina, jezdili spolu na výlety – zahrnoval svou sestru do čehokoliv, co zrovna dělal. Jejich vztah byl rovnocenný, Kamila bratra velmi uznávala a vzhlížela k němu, pro ni byl absolutní autoritou. Oba vystudovali střední školy v Praze, Kamila později přestoupila do speciální matematické třídy.⁸⁸

Co se týkalo školních výsledků, Zdeněk Pinc i nadále vynikal ve všem.⁸⁹ Rodiče jej podporovali, když mu bylo zhruba deset nebo jedenáct let, přemluvil rodiče, aby podepsali revers, takže už nadále nemusel jezdit do lázní. Sám to označuje jako to, za co je rodičům nejvíce vděčný.⁹⁰ Nebyl nikdy manuálně zručný, takže se zaměřil spíše na intelektuální rozvoj a práci. Přesto byl ale schopný se zapojit mezi ostatní děti, hrát si s nimi, prát se, naučil se jezdit na kole, hrát fotbal. V pozdějších letech dokonce závodně plaval – horní část těla měl velmi silnou. Nikdy nechtěl být osvobozen od tělocviku.⁹¹ Všechno byl schopný naučit se do určité míry a vyžadovalo to značnou námahu. Výsledky, kterých byl s to dosáhnout, neodpovídaly vynaloženému úsilí. Poměrně brzy dospěl k tomu, že nejde o to, co chce, ale co může. Toto uvědomění mu už zůstalo po celý život a

⁸⁵ Tamtéž, str. 9

⁸⁶ Tamtéž, str. 18

⁸⁷ Tamtéž, str. 15

⁸⁸ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 2-3

⁸⁹ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 13

⁹⁰ Příběhy 20. století: *Je to hrozné zklamání, znovu prožíváme osmašedesátý, říkají pamětníci k Ukrajině*. [online]. Copyright © Český rozhlas 2000 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/gb/podcast/je-to-hrozn%C3%A9-zklam%C3%A1n%C3%AD-znovu-pro%C5%BE%C3%ADv%C3%A1me-osma%C5%A1edes%C3%A1t%C3%BD/id363365186?i=1000556100527>

⁹¹ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 5

jeho tvrdohlavost se v tento moment začal měnit, soustředil se spíše na hledáních možných a schůdných cest.

Zdeněk Pinc měl už od mládí blízký vztah k filosofii a politice, a velmi se jimi zabýval.

V Příbrami se dostal na gymnázium, po maturitě mu byla nabídnuta pozice ředitele příbramské knihovny.⁹² Jeho láska ke čtení ho provázela stále. Alena se oproti tomu rozhodla na gymnázium nejít. Bylo to i z toho důvodu, že si nepřála být s bratrem srovnávaná, částečně hrálo roli i to, že vždycky měla tendence starat se a pečovat o někoho. Už jako malá se snažila uzdravovat ropuchy od jejich bradavic, a přikládala na ně různé listy. Pro ni byla tedy zdravotní škola dobrá alternativa.⁹³

Ovšem i na zdravotní škole⁹⁴ byl její bratr známý. Na jedné hodině její třídu suploval profesor, který předtím učil na gymnáziu, kde studoval Zdeněk. Alena nedávala pozor a profesor ji pokáral a porovnal ji tehdy s bratrem.⁹⁵

Univerzity

Zdeněk Neubauer byl fascinován světem hub. Nejsou to ani rostliny, ani živočichové a to, v čem jsou nejzajímavější, se odehrává pod zemí, v podhoubí. Navíc jsou nepředvídatelné – nedají se pěstovat, nedá se určit, kdy a kde budou růst. Některé roky rostou, jiné nerostou, i když by se mohlo zdát, že je pro ně ideální deštivé počasí. Pro Zdeňka byly houby velkou záhadou, a vydával se do přírody, kde houby hledal, sbíral a následně zkoumal. I na tyto výpravy samozřejmě bral i svou sestru Kamilu. Někdy chodili na sběry hub i se skupinou seniorek, které to měly jako koníček a založily si klub. Zdeněk jim na těchto výpravách pomáhal určovat, jaké houby jsou jedlé, a jaké nikoliv. Nosil si spousty hub domů, některé namácel, jiné vařil, další sušil. Někdy se sourozenci dostali i do zajímavých situací s maminkou.⁹⁶ Zdeněk se zajímal o

⁹² ČERNÁ, Lucie. *Fragmentsy jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 50

⁹³ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 5, 9

⁹⁴ Příbram nebyla úplně malé město. V roce 1962 měla 26 954 obyvatel, podle Českého statistického úřadu.

⁹⁵ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 13

⁹⁶ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 9, 13

houbu, které se říká hnojník. Když vyroste, je krásná, bílá, ale v této podobě přetrvává jediný den, a následující začíná hnit. Tato houba roste pouze na koňských koblížkách, takže když se Zdeněk rozhodl tuto houbu pěstovat a zkoumat, potřeboval je. Spolu s Kamilou je opravdu přinesli domů a doma pod oknem na parapetu pěstovali na koňských koblížkách hnojník.⁹⁷

Vzhledem k této fascinaci bylo pochopitelné, že se Zdeněk rozhodl pro studium biologie, s úmyslem věnovat se mykologii. Na začátku šedesátých let nastoupil na Přírodovědeckou fakultu a opravdu se v rámci studia nejdříve věnoval mykologii. Zdeňkovi ale nesesdlo tamní prostředí a společnost. Necháпали jeho fascinaci světem hub ani vášeň pro to, co ho zajímá. Zdeněk Neubauer vždy, když se pro něco nadchl, tak se tím zabýval s velkým západem, vášní a vroucností.⁹⁸

Kamila se na přelomu svého 16 a 17 roku seznámila se svým budoucím manželem, Václavem Bendou, který poté studoval bohemistiku a filosofii na Filosofické fakultě. Kamila měla od dětství přirozené vlohy pro matematiku, takže se rozhodla pro studium na Matematicko-fyzikální fakultě, kterou úspěšně absolvovala.⁹⁹

Zdeněk Pinc se rozhodl, že chce ve studiu pokračovat na Filosofické fakultě. Bylo mu osmnáct let.¹⁰⁰ Zdeněk se na školu nakonec opravdu dostal, nastoupil na podzim v roce 1963 a odjel do Prahy, kde bydlel na koleji.

V 60. letech byla Filosofická fakulta centrem humanizace komunistické společnosti, jeden z hnacích motorů socialismu s lidskou tváří. Přestože Zdeněk nebyl přesvědčením marxista, přijal po nějaké době nabídku na vstup do komunistické strany. Nesympatizoval s jejich názory, nicméně říkal, že to, co je potřeba udělat, může udělat pouze člen monopolní strany.¹⁰¹ Vzhledem k celkové atmosféře na fakultě je pochopitelné, že většina lidí zde byla ve straně.¹⁰²

⁹⁷ Tamtéž, str. 13

⁹⁸ Tamtéž, str. 9

⁹⁹ <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>

¹⁰⁰ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 13 - 14

¹⁰¹ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 37

¹⁰² Tamtéž, str. 38

Když chodil Zdeněk na vysokou školu, začal psát básně. Ty sdílel se svou sestrou, recitoval jí je a dával hodnotit. Velmi ho za to obdivovala, moc se jí bratrovy básně líbily.¹⁰³ V Příbrami založil s přáteli divadlo Diwy (Divadlo ve Vyhnanství), a hráli asi dva roky.¹⁰⁴ Alena s babičkou jim pomáhaly šít kostýmy a při vystoupeních dělala šatnářku. Jejich otec to tenkrát Zdeňkovi vyčítal, dotklo se ho, že dcera je pouze v šatně. Aleně to ale ani nevadilo, líbil se jí jeden ze Zdeňkových přátel, který tam hrál na kytaru, a byla tedy ráda, že má důvod tam chodit.¹⁰⁵¹⁰⁶

V době, kdy Zdeněk nastoupil na Filosofickou fakultu, studovala Alena střední zdravotní školu. Bratra párkrát navštívila, někdy ji vyslali rodiče s něčím, co měla bratrovi předat, ale tyto návštěvy nebyly příliš časté. Když za bratrem přijela, představil jí všechny své kamarády, ukázal jí hlavní město, navštívili zdejší podniky. Jednou, když bylo Aleně asi šestnáct let, jí rodiče poslali za bratrem do Prahy, aby mu přivezla spartakiádní lehátko. On měl v té době brigádu, prodával v tabáku, a neměl tam na čem spát. Rodiče se o něj báli, takže vyslali dceru, aby se o něj postarala. Šestnáctiletá Alena opravdu přijela - autobusem, následně veřejnou městskou dopravou – za svým bratrem, a dovezla mu lehátko i nakoupené jídlo.¹⁰⁷

Alena po střední škole zůstala v Příbrami. Už tehdy se chtěla stát zdravotní sestrou, dokonce úspěšně složila zkoušky i na vysokou školu. Nakonec se ale rozhodla tam nejít, a to z několika důvodů – chtěla zůstat a starat se o rodiče, potom se chtěla brzy vdát a mít děti. Říkala si, že kdyby se přeci jen nevdala, školu si někdy později dodělá. Brzy na to začala pracovat ve zdravotnictví. Stala se všeobecnou a dětskou zdravotní sestrou. Aby se později mohla stát staniční sestrou, musela si dodělat pomaturitní studium na vyšší střední škole. Takže se ke studiu po nějaké době opravdu ještě vrátila. Zkoušky, které zahrnovaly i závěrečnou diplomovou práci, udělala.

¹⁰³ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 23

¹⁰⁴ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 36

¹⁰⁵ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 22

¹⁰⁶ Alena Nová v rozhovoru zasazuje divadlo Diwy a bratrovy básně do doby, kdy byl na gymnáziu, nicméně v té době už byl na vysoké škole.

¹⁰⁷ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 8

I Zdeněk Neubauer měl k filosofii už tehdy blízko, a Kamila Bendová se zamýšlí, že možná kdyby v době, kdy se na vysokou školu hlásil, nebyla Filosofická fakulta pod kontrolou KSČ, zda by nešel filosofii studovat rovnou. Stejně tak oba sourozenci uvažovali o Právnické fakultě, přeci jen, oba rodiče byli právníci. Nicméně tam byla situace stejná jako na filosofii, ne-li horší.¹⁰⁸ Kamila šla tedy studovat na Matematicko-fyzikální, Zdeněk Přírodovědeckou fakultu, ale změnil si zaměření z mykologie na mikrobiologii. Zde se mu zalíbilo daleko více.¹⁰⁹ Během studia se zabýval takzvaným *bakteriofágem lambda*. *Bakteriofág* je obecný název pro virus infikující bakterie, *bakteriofág lambda* je potom specifický druh tohoto viru, který infikuje bakterie *Escherichia coli*, kterou mají teplokrevní živočichové ve střevní mikroflóře.¹¹⁰ V době, kdy je Zdeněk zkoumal, je potřeboval kontrolovat i v noci, ale neměl klíče od laboratoře, takže tam oficiálně chodit nemohl. Spolu se sestrou Kamilou se tam v noci museli tedy dostat tajně – přelézali ploty a lezli dovnitř oknem.

Zajímavé bylo, že při mikrobiologických výzkumech je potřeba umět manipulovat s velmi drobnými, skleněnými a křehkými nástroji, různými pipetami a Petriho miskami. Zdeněk se naučil bravurně manipulovat se vším levou rukou, byl velmi šikovný.¹¹¹ Dokonce byl natolik talentovaný, že v roce 1966 dostal nabídku odjet do Neapole na vědeckou stáž v *Laboratoire Internazionale di Genetica e Biofisica*.¹¹² Nerad cestoval a před odjezdem váhal, zda má vůbec jet. Kamila mu ale radila, aby jel.¹¹³

V Neapoli byl asi tři roky a vycestoval v politicky trochu uvolněnější době. Jeho tamní výzkum v Ústavu genetiky a biofyziky byl průlomový, získal nové poznatky v oblasti regulátorových

¹⁰⁸ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 22

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 9

¹¹⁰ Lambda phage - Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Lambda_phage

¹¹¹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 9

¹¹² Zdeněk Neubauer (1942 2016). Pokus o upřímný nekrolog | REFLEXE - filosofický časopis. 302 Found [online]. Copyright © OIKOYMENH 2006 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Zdenek_Neubauer_1942_2016_Pokus_o_uprimny_nekrolog.html nebo Životopis laureáta; Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/>

¹¹³ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 9

genů a řízených dědičných změn na úrovni genové aktivity, struktury genetické informace a morfogeneze bakteriálních kolonií v oblasti regulátorových genů a řízených dědičných změn na úrovni genové aktivity, struktury genetické informace a morfogeneze bakteriálních kolonií.¹¹⁴ V Neapoli jej navštívili jeho celoživotní přátelé, manželé a umělci Pavel a Věra Brázdovi.¹¹⁵ Byla to jejich první povolená cesta do zahraničí, Zdeněk je provedl po Neapoli a po Římě.¹¹⁶ Kamila si mezitím vzala Václava Bendu. Zdeněk s Václavem spolu nejdříve příliš nevycházeli, jejich vztah byl velmi napjatý. Kamila vypráví, že to nejspíše bylo pro to, že Zdeněk byl politicky naivní, a Václav politice naopak velmi rozuměl. Zdeněk byl navíc vůči sestře velmi ochranný, Václav zase žárlivý. Po nějaké době si ale oba zvykli a jejich vztah se velmi zlepšil.¹¹⁷ Když byl Zdeněk v Neapoli, udržovali spolu kontakt a psali si dopisy. Tyto dopisy vyšly v knižní formě v roce 2020 pod titulem *Cenzurováno*. V dopisech mluví nejen o politických událostech, ale i o filosofii, víře a umění.¹¹⁸ Neubauerovi bydleli stále v bytě, kam se přestěhovali z Brna. Když po svatbě čekala Kamila prvního syna, našli si Bendovi nový a větší byt na Karlově náměstí. Tam se tedy přestěhovali i s maminkou Štěpánkou a bratrem Zdeňkem.¹¹⁹ Tento byt se později stal místem, kde se scházeli disidenti. Jak už bylo zmíněno dříve, Václav Benda se o politiku aktivně zajímal. Odmítal vstoupit do strany, s manželkou byli oba katolíci. Když do Československé socialistické republiky 21. srpna 1968 vtrhla vojska Varšavské smlouvy, Zdeněk byl ještě v Neapoli. Jeho matka Štěpánka, která si ještě živě pamatovala události druhé světové války, odjela téměř ihned za ním. Manželé Bendovi o emigraci také

¹¹⁴ Životopis laureáta; Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/> nebo Zdeněk Neubauer aneb Pán příběhů - kulturní magazín Uni. kulturní magazín Uni - kulturní magazín [online]. Copyright © 2022 Unijazz, sdružení pro podporu kulturních aktivit, Jindřišská ul. 5, 110 00 Praha 1 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.magazinuni.cz/ruzne/zdenek-neubauer-aneb-pan-pribehu/>

¹¹⁵ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 9

¹¹⁶ [https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bra_Nov%C3%A1kov%C3%A1_\(v%C3%BDtvarnice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bra_Nov%C3%A1kov%C3%A1_(v%C3%BDtvarnice))

Rozhovor s Kamilou Bendovou, str. 18

¹¹⁷ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 19, 23

¹¹⁸ *Cenzurováno - Zdeněk Neubauer* | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 26.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/cenzurovano-244384>

¹¹⁹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 19

uvažovali, přeci jen měli kam odjet – Kamilina matka a bratr byli v Itálii, její teta žila stále ve Švýcarsku. Nakonec se ale rozhodli zůstat.¹²⁰

Sovětská invaze v srpnu 1968 otřásla životy všech a je důležitým milníkem pro všechny zmiňované. Do té doby se situace v ČSSR postupně čím dál tím více uvolňovala a pomalu liberalizovala. Uvolněná atmosféra jistě naplňovala lidi nadějí.

Invaze začala v noci z 20. na 21. srpna roku 1968 a pro všechny byla velmi šokující.¹²¹

Je zajímavé, že na filosofické fakultě se příběhy obou Zdeňků prolínají. V polovině 60. let se zde Zdeněk Neubauer, který nastoupil do prvního ročníku po dokončení studia na Přírodovědecké fakultě, a Zdeněk Pinc, který už byl ve vyšším ročníku, setkali. Ve stejné době, v ročníku mezi nimi, studoval i Václav Benda, manžel Kamily a švagr Zdeňka Neubauera.¹²²

Kdybychom si odmysleli podobný typ postižení a zájem o filosofii, Zdeněk Pinc a Zdeněk Neubauer byli poměrně odlišní lidé. Zatímco Zdeněk Pinc byl společenský, aktivní ve studentském i politickém životě, vůdčí typ ve společnosti, Zdeněk Neubauer byl spíše samotářský, s nikým ze studentů se nebavil, aktivně se zapojoval do výuky, diskutoval a citoval hned v několika jazycích – latinsky, francouzsky i německy. Působil dojemem „šprta“.

Přesto o sobě oba Zdeňkové věděli. Byli přeci jen postižení podobným způsobem, oba měli omezenou pohyblivost pravé nohy, Zdeněk Neubauer tedy celé pravé strany těla. Zdeněk Pinc říká, že když se dva postižení lidé potkají a neznají se, udržují si od sebe odstup. Nezávidí si míru

¹²⁰ Kamila Bendová (1946). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>

¹²¹ Příběhy 20. století: *Je to hrozné zklamání, znovu prožíváme osmašedesátý, říkají pamětníci k Ukrajině*. [online]. Copyright © Český rozhlas 2000 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/gb/podcast/je-to-hrozn%C3%A9-zklam%C3%A1n%C3%AD-znovu-pro%C5%BE%C3%ADv%C3%A1me-osma%C5%A1edes%C3%A1t%C3%BD/id363365186?i=1000556100527nebo>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Invaze_vojsk_Var%C5%A1avsk%C3%A9_smlouvy_do_%C4%8Ceskoslovenska

¹²² Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056> nebo ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 59

postižení, oba tehdy toho druhého považovali za více postiženého, než sebe. Sblížili se až mnohem později.¹²³

Zdeněk Pinc byl během svého studia na filosofické fakultě velmi aktivní, zakládal různé spolky, (například Klikoživ – Klika opozičních živlů), byl předseda stranické organizace studentů, byl členem Akademické studentské rady a Československého svazu mládeže, podílel se na vydávání časopisu Buchar. V kolektivu měl stále vůdčí postavení, od dětství se v tomto ohledu nezměnil. Několikrát si změnil obor, studoval filosofii, historii, chvíli i indologii, studium divadelní vědy a dokončil studium sociologie. Všechno, čeho se Zdeněk Pinc na vysoké škole účastnil, bylo sice stranou většinou opomíjené, ale při jeho vyprávění je zřetelné, že za tím byl ukrytý ironický výsměch tehdejšímu režimu. Už jeho členství v ČSM stojí za pozornost. V té době ale nebylo možné usilovat o založení jiné organizace, tudíž se snažili zesponzorovat strukturu již vytvořeného ČSM. A dařilo se jim to – ČSM se zastávala zatčených, bitých studentů po demonstraci studentů na Strahově.¹²⁴ Během povinného semináře o Vědeckém komunismu měl referát o esaji Dmitrije Merežkovského, která se jmenovala *Kříž a pentagram*. Tento text vysvětluje a dokazuje, že bolševismus je vtělením ďábla.¹²⁵ Podobných nenápadných revolt udělal několik. Je ale zřejmé, že mu to nemohli dlouho tolerovat. Když s ním bylo podruhé zahájeno disciplinární řízení, nechal se ze strany raději vyškrtnout. Sám od sebe podle stanov komunistické vystoupit nemohl.¹²⁶ Zdeněk pracoval od února 1968 také v redakci Literárních

¹²³ Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056>

¹²⁴ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 39 nebo Příběhy 20. století: *Je to hrozné zklamání, znovu prožíváme osmašedesátý, říkají pamětníci k Ukrajině*. [online]. Copyright © Český rozhlas 2000 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z:

<https://podcasts.apple.com/gb/podcast/je-to-hrozn%C3%A9-zklam%C3%A1n%C3%AD-znovu-pro%C5%BE%C3%ADv%C3%A1me-osma%C5%A1edes%C3%A1t%C3%BD/id363365186?i=1000556100527>

¹²⁵ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 92

¹²⁶ tamtéž, str. 60

listů.

Během studia pobyl delší dobu i na německé univerzitě Heidelberg. Před tím, než odjel, tak se oženil, svou první ženu si bral jako velmi mladý, prožil s ní rok 1968. Tento svazek netrval příliš dlouho.¹²⁷

Během studia začal chodit na docentský seminář o Husserlově fenomenologii, který vedl Jan Patočka, který se později stal profesorem. Po promoci v roce 1969 byl Zdeněk přijat jako jeho vědecký aspirant a na Filosofické fakultě dělal asistenta. Když Zdeněk dokončil vysokou školu, dolehla na něj realita. Měl sice vysokou školu, ale byl handicapovaný, bývalý redaktor Literárů a studentský vůdce a vyškrtnutý ze strany. Uvědomil si, že ve v systému tehdejší společnosti pro něj není místo. Stal se invalidou vlastně rozhodnutím strany, do té doby se za něj nepovažoval, ani za něj nebyl považován.

Pořádal ve sklepě psychiatrické kliniky v Kateřinské ulici diskuzní kroužek, takzvanou Pincárnu, a to po celý rok 1968.¹²⁸ Tajné bytové filosofické semináře pořádal i v pozdějších letech. Když dostal zákaz vyučování, dělal semináře doma.

Zdeněk dlouho využíval své nemoci, aby mohl zůstat na Filosofické fakultě. Pořád byl ale vyškrtnutý, nesměl na fakultu docházet. Lidé, kteří byli během normalizace ze strany vyškrtnuti, mohli sice na fakultě zůstat, ale byli v neustálém ohrožení, že budou vyhozeni. Zdeněk měl ale výhodu – byl vyškrtnutý ze zdravotních důvodů, a to už před rokem 1968.¹²⁹ Zdeněk měl mít určité zdravotní problémy. Ty začal částečně simulovat, částečně některé už měl a jen je přiznával. Vždy musel obvodního lékaře přesvědčit, že tyto symptomy má. Předstíral potíže, které měl a na které byl zvyklý. Když potom doopravdy onemocněl, tak to nebylo následky dětské obrny, ale zánětem žlučníku, který se projevuje také silnými bolestmi zad, a obě potíže mohou být snadno zaměnitelné. Nakonec ho odvezli do nemocnice se zánětem žlučníku. Kvůli

¹²⁷ tamtéž, str. 44 - 46

¹²⁸ tamtéž, str. 62

¹²⁹ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 106

následné operaci se jeho celkový zdravotní stav ještě zhoršil, začal hůř chodit.

Studium dokončil v roce 1969, kdy měl promoci, později přešel na místo odborného asistenta, i když oficiálně vědeckou práci dělat nemohl.¹³⁰

Normalizace

Vztah Zdeňka Neubauera a jeho švagra, Václava Bendy, byl z počátku spíše chladný, postupně se ale začal zlepšovat. Zdeněk se vrátil z Neapole během roku 1969. V té době chtěl psát diplomovou práci o Karlu Rahnerovi, což byl německý katolický kněz a teolog – to samozřejmě nebylo možné.¹³¹ Rozhodl se pro další studium, tentokrát filosofie, z níž graduoval v roce 1971.¹³²

Václav měl po ukončení studií, kolem roku 1970, problém najít si práci. Chtěl jít učit filosofii na Přírodovědeckou fakultu, a vzhledem k tomu, že to byla Zdeňkova alma mater a měl tam známé, opravdu tam Václav práci dostal. Nicméně po třech dnech katedra, na kterou měl Václav nastoupit, provedla důkladnou čistku a vyhodili jej. V té době bylo velmi složité najít si pracovní místo.

Po nějaké době dostal Václav nabídku na překlad knihy o biologii od Adolfa Portmanna z němčiny. Tato kniha se jmenovala *Nové cesty v biologii*, Vašek to přeložil jako *Nové horizonty*. On ale neuměl nijak zvlášť německy, a ani biologie nebyla jeho zaměřením. Požádal tedy o pomoc svého švagra. Zdeněk, jak víme, uměl německy velmi dobře a biologii studoval, takže knihu přečetl. Přestože ke knize měl nejdříve výhrady, dali se společně do práce. Ruku k dílu přiložili všichni. Štěpánka Neubauerová, pro niž byla němčina rodným jazykem, překládala vždy větu z němčiny do češtiny. Václav následně upravil znění, aby bylo správně po jazykové stránce. Překontrolování obsahu a překladu odborných slov bylo na Zdeňkovi. Štěpánka nakonec ještě vše zapisovala u psacího stroje, zatímco Vašek diktoval. Poté přišla na řadu poslední

¹³⁰ tamtéž, str. 72

¹³¹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 21

¹³² Agosto Foundation: Zdeněk Neubauer: Gaia a antropický princip posvátné svatby mezi Zemí a Nebem aneb plodný průnik mýtu a logu. Agosto Foundation [online]. Dostupné z: <https://agosto-foundation.org/cs/zdenek-neubauer-gaia-a-antropicky-princip-posvatne-svatby-mezi-zemi-a-nebem-aneb-plodny-prunik-mytu-a-logu>

kontrola Vaškem, kdy text ještě jazykově upřesňoval. Nakonec přišla řada i na Kamilu, která tento finálně upravený text znovu celý nadiktovala své mamince.¹³³ Takto spolu bydleli až do roku 1973, mezitím se manželům Bendovým narodily tři děti – Marek, Martin a Marta. Rok poté přišel na svět i syn Patrik.¹³⁴ Zdeněk se s maminkou Štěpánkou odstěhoval na Nedvědovo náměstí. S dětmi Kamily vycházel dobře a trávil s nimi čas, především s nejstarším Markem, který byl jeho kmoťrencem. Ze začátku byl ale údajně trochu šokovaný, jelikož se všechny narodily poměrně rychle za sebou. Chodili spolu do botanických zahrad.¹³⁵

Když Zdeněk začal uvažovat o publikaci v samizdatu, nevěděl, jestli si má dát nějaký pseudonym. Švagr mu radil, že vzhledem k tomu, že píše o filosofii, a ne politice, tak pseudonym nepotřebuje - za což mu byl později Zdeněk vděčný. Lidé s pseudonymem byli pro režim více zajímaví a tajemní, takže byli i více v jejich hledáčku. Klasický, tajný pseudonym v pravém slova smyslu tedy Zdeněk neměl, i když se někdy podepisoval jako *Sidonius* (lat. Zdeněk). V tomto případě ale každý věděl, o koho se jedná, nešlo o anonymitu.¹³⁶ Začal publikovat vlastní texty, většinou buď v zahraničí, nebo v samizdatu.¹³⁷

Když pracoval na svém textu *Věda a filosofie - Scientia & Philosophia* - Václav Benda ji pro něj upravoval. Když totiž Zdeněk psal, přicházely postupně další a další nápady a výsledný text byl široce obsáhlý.¹³⁸

Na počátku sedmdesátých let vznikl neoficiální filosofický spolek Kampademie, neboli Akademie na Kampě. Tato společnost byla inspirována původní Platónovou Akademií. Zdeněk byl jedním z hlavních členů, spolu s ním se na tomto projektu podílela i jiná významná jména té doby, jako byl Ivan Havel, Radim Palouš, Zdeněk Kratochvíl, Pavel Bratinka, později i Václav

¹³³ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 19 - 20

¹³⁴ Kamila Bendová (1946). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>

¹³⁵ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 24,25

¹³⁶ tamtéž, str. 24

¹³⁷ Agosto Foundation: Zdeněk Neubauer: Gaia a antropický princip posvátné svatby mezi Zemí a Nebem aneb plodný průnik mýtu a logu. Agosto Foundation [online]. Dostupné z: <https://agosto-foundation.org/cs/zdenek-neubauer-gaia-a-antropicky-princip-posvatne-svatby-mezi-zemi-a-nebem-aneb-plodny-prunik-mytu-a-logu>

¹³⁸ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 21

Havel. Dalším členem byl Daniel Kroupa, který také sestavil text *Dějiny Kampademie*, který vyšel v roce 2010. Někdy se přednášek účastnili i příležitostní hosté.¹³⁹ V tomto prostředí si Zdeněk našel dobré přátele, což mu dříve během života příliš nevycházelo.¹⁴⁰

Zdeněk se stále zabýval mikrobiologií. V sedmdesátých letech zkoumal takzvané serácie, což jsou bakterie, které se hojně vyskytují ve vlhkém prostředí. U lidí může tato bakterie zapříčinit infekce a následně záněty.¹⁴¹ Zkoumal jejich kolonie v Petriho miskách, a to i bez použití mikroskopu.¹⁴² Zajímalo ho to, proč se u kolonie bakterií část zbarvuje do červena, zatímco zbytek je bílý.¹⁴³

Alena se v jednadvaceti letech provdala za Františka Nového a se Zdeňkem Pincem byla v kontaktu čím dál tím méně.¹⁴⁴ Tento moment je brán jako důležitý předěl, jejich cesty se začaly rozcházet. Alena s Františkem se smířili s normalizací, chtěli žít životy normálních občanů, zato Zdeněk nikoliv. Figuroval na seznamu nepřátel režimu, což pro jeho sestru a švagra představovalo komplikace. Raději se s ním tedy úplně přestali vídat. Alena sama bratra ještě nějakou dobu po své svatbě navštěvovala, její manžel ale se Zdeňkem moc nevycházela a nelíbil se mu vztah, jaký Alena s bratrem měla. Přeci jen byla od dětství zvyklá bratrovi pomáhat, nosit mu věci, starat se a pečovat o něj. A to v určité míře přetrvávalo i v dospělosti, když jej, sice zřídka, navštěvovala.

Aleně se narodili dva synové. S jejím prvním synem, Petrem, se Zdeněk vídal a brával ho do zoologické zahrady.¹⁴⁵ Její manžel byl ochranitelský typ a vadilo mu, jak se Zdeněk chová a hlavně to, že odmítal přijmout tehdejší režim a byl tak kádrovou přítěží. Mezi nimi

¹³⁹ KROUPA, Daniel. *Dějiny Kampademie*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2010. Sešity (Knihovna Václava Havla). ISBN 978-80-87490-00-6.

¹⁴⁰ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 15

¹⁴¹ *Serratia marcescens* - Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Serratia_marcescens

¹⁴² Zdeněk Neubauer (1942 2016). *Pokus o upřímný nekrolog* | REFLEXE - filosofický časopis. 302 Found [online]. Copyright © OIKOYMENH 2006 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z:

https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Zdenek_Neubauer_1942_2016_Pokus_o_uprimny_nekrolog.html

¹⁴³ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 21 – 22

¹⁴⁴ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 4, 23

¹⁴⁵ tamtéž, str. 20

pravděpodobně panovaly neshody i z jiných důvodů, jelikož František Nový vstoupil do KSČ a s vládnoucí mocí sympatizoval. Ze začátku se František pokoušel se Zdeňkem vyjít, ale po určité době na něj zanevřel a vztahy úplně ukončil. Alenu to nejdříve mrzelo, ale neviděla ze strany Pincových žádnou snahu tyto vztahy napravit, takže se s tím později smířila.¹⁴⁶

Alena zůstávala v kontaktu s rodiči, později s ní a jejím manželem bydleli a ona se o ně starala. Zdeňk je sice párkrát přijel navštívit, nebylo to ale příliš často. Je možné, že to rodiče mrzelo, jelikož Alena vypráví, jak nadšená a plná energie byla její matka vždy, když je Zdeňk navštívil.¹⁴⁷ Zdeňk se později určitou dobu nevidal ani s rodiči.

Jejich babička z mamčininy strany, která s rodinou Pincových žila, zůstala ve stáří v péči Aleny, ale její pouto k vnukovi bylo stále velice silné. Když se blížil její čas, řekla, že musí počkat na to, až dostane důchod, a také na Zdeňka. Alena bratrovi volala, aby co nejrychleji přijel. Zdeňk opravdu dorazil, jejich babička ten den dostala svůj důchod. Rozdělila jej mezi obě vnoučata a krátce na to zemřela.¹⁴⁸

Zdeňk se mezitím znovu oženil. Tento svazek zřejmě nebyl velmi šťastný, Alena vzpomíná, že se jí druhá bratrova manželka nezamlouvala a měla dojem, že ve vztahu není láska.¹⁴⁹ Alena ale jeho manželku nijak blíže neznala. Zdeňk Pinc ve své životopisné zповědi o tomto vztahu mluví krátce, a to v souvislosti se zvířaty. Jeho druhá manželka totiž nechala utratit jejich milovaného chrta a prodala Zdeňkovy exotické ptáky.¹⁵⁰

Zdeňk měl od dětství velmi kladný vztah ke zvířatům, obzvláště k ptákům. Během života je choval, jednu dobu dokonce uvažoval, že se jejich chovem bude žít. Nemohl ale nikdy chodit do přírody a ptáky pozorovat v jejich přirozeném prostředí, jelikož při chůzi musí mít berle a nemá tudíž volné ruce. Nemohl by tudíž držet dalekohled. Z tohoto důvodů dává přednost

¹⁴⁶ tamtéž, str. 25

¹⁴⁷ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 17

¹⁴⁸ tamtéž, str. 18

¹⁴⁹ tamtéž, str. 20

¹⁵⁰ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zповěď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 72

domestikaci.

Po roce 1968 se společnost rozdělila podle toho, jaký měl kdo názor na vstup vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR. Lidé, kteří vyjádřili negativní stanovisko, byli vyškrtnuti ze strany a stali se druhořadými občany. Hůře na tom byli lidé, kteří s invazí nevyjádřili souhlas či se angažovali v obrodném procesu – ti byli vyloučení, následně propuštěni z práce a měli značný problém sehnat si jiné místo a uživit se. Mnoho lidí, kteří byli ze strany takto vyloučeni, se následně podíleli na disentu. Zdeněk Pinc sice díky svým dřívějším rozhodnutím neměl nejlepší postavení, byl na tom přeci jen neznatelně lépe oproti těm, které strana vyloučila.¹⁵¹

Nějakou dobu pracoval v nakladatelství Albatros, byl zde editorem, vymyslel koncepci encyklopedie. Vydavatel ji ale nikdy nevydal.

Zdeněk pracoval od února 1968 také v redakci Literárních listů až do jejich zákazu na jaře 1969¹⁵², dále také v roce 1973 v časopise Zdraví nebo psal texty do rozhlasového programu.¹⁵³

Jeho volnočasové aktivity ale byly nadále bohaté. Začal vydávat různé své texty a autorsky se podílel na různých knihách. Texty, které psal, vydával pod cizími jmény, jelikož pod svým psát nemohl. Dokud byl se sestrou v kontaktu, vydával nebo si nechával posílat honoráře na její jméno.¹⁵⁴ Alenin manžel František jí to ale po svatbě zakázal.

Zdeněk pracoval ve správě sociálních služeb Národního výboru hlavního města Prahy. Byl přijat jako sociální kurátor a pracovník pro otázky cikánského obyvatelstva. Od poloviny sedmdesátých let pracoval hlavně s romskými dětmi. Každý rok s nimi dělal tábory, které částečně financoval. Tyto tábory se staly známými, a chodili sem lidé z pedagogické fakulty na praxe. A zde Zdeněk potkal Elišku Urbanovou, která v té době studovala speciální pedagogiku, a začali spolu chodit.

155

¹⁵¹ ČERNÁ, Lucie. *Fragmentsy jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 60 - 61

¹⁵² tamtéž, str. 46, 61, 64

¹⁵³ tamtéž, str. 103

¹⁵⁴ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 24

¹⁵⁵ tamtéž, str. 75 - 76

Ve správě sociálních služeb Národního výboru pracoval Zdeněk až do roku 1977, do podpisu Charty 77. Zdeněk se sice na organizaci této události nepodílel, ale ne proto, že by nechtěl – organizátoři jej nechtěli vystavit represím, které poté nastaly. Zdeněk ji ale i přes všechna rizika podepsal.¹⁵⁶

Pro Zdeňka Neubauera byla normalizace osudnou.¹⁵⁷ Udržoval velmi blízké vztahy s Bendovými, do roku 1973 s nimi bydlel. Ještě mezitím, v roce 1971, graduoval na Filosofické fakultě. Mezi jeho blízké patřili i další „nepřátelé režimu“, Ivan a Václav Havlovi, manželé Brázdovi. U Brázdů se scházel dokonce filosofický kroužek, který kromě Zdeňka navštěvovali další významní myslitelé tehdejší doby – Jan Sokol, Jan Patočka a mnoho dalších.¹⁵⁸ U bratří Havlů se taktéž pořádaly neoficiální bytové filosofické a vědecké semináře. V tehdejší době to pro ty, kterým režim znemožnil studovat nebo učit, byl jediný způsob, jak se ke vzdělání dostat. Režim proti těmto sešlostem a seminářům zasahoval.¹⁵⁹ Zdeněk psal vlastní texty, některé filosofické, v jiných kombinoval filosofii a biologii, zabýval se i literaturou, křesťanstvím a křesťanskou filosofií. Spjoval obory biologie a filosofie, a přidával k nim ještě třetí, spirituální část.¹⁶⁰ Publikoval často v samizdatu, nebo v zahraničí. Měl úžasnou mysl, dokázal vymýšlet nové a originální myšlenky, nápady, nové přístupy, a to nejen ve vědách. Pro něj bylo vše zajímavé a stálo to za pozornost.¹⁶¹ To můžeme vidět například i v rozhovoru s Markem Ebenem z roku 2004, v pořadu na Plovárně. Marek Eben se ptá: „Kdybych řekl, že Stonehenge je průsečíkem

¹⁵⁶ tamtéž, str. 74

¹⁵⁷ Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056>

¹⁵⁸ Zdeněk Neubauer (1942 2016). Pokus o upřímný nekrolog | REFLEXE - filosofický časopis. 302 Found [online]. Copyright © OIKOYMENH 2006 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z:

https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Zdenek_Neubauer_1942_2016._Pokus_o_uprimny_nekrolog.html nebo Životopis laureáta; Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/>

¹⁵⁹ Roky Charty 77: Bytové semináře | Plus. Český rozhlas Plus [online]. Copyright © 1997 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/roky-charty-77-bytove-seminare-8402720>

¹⁶⁰ Vzpomínkový večírek na Zdeňka Neubauera s Tomášem Škrdlantem – EDO 2020 - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=y685NDmtrG0>

¹⁶¹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 10, 14

vesmírného jsoucna s naším fyzickým nevědomím, poznáš hned, jestli je to blbost?“ A Zdeněk mu na to s klidem odpovídá: „Jestli je něco blbost, tak tomu prostě nerozumím. Já myslím, že rozumím.“ Svou odpovědí Marka Ebena velmi překvapil. „Tak já myslel, že jsem řekl blbost! To bylo první, co mě napadlo.“¹⁶²

Síť jeho myšlenek byla ale neuvěřitelně složitá. Někdy bylo ovšem velmi těžké v něm číst a poznat, co myslí vážně, a co ironicky, byl dost svérázný. Jeho pojetí světa bylo velmi široké, bohaté a zároveň odlišné, pro něj skutečný a objektivní svět nebylo to samé. Kritizoval vědu, která se podle něj přikláněla spíše k objektivnímu světu, který podle něj byl zkonstruovaný, nereálný a zabýval se spíše teoriemi, než pozorováním. Ve skutečný svět věřil, ale byl si vědomý limitů našeho poznání. Není tedy divu, že jej někteří vědci neměli ve velké oblibě a byl obviňován z iracionality.¹⁶³

Zdeněk s Kamilou společně konvertovali ke křesťanství¹⁶⁴, celá rodina byla nábožensky založená, což je samozřejmě v komunistickém režimu stavilo do nepříznivé situace. Normalizace brzy pronikla i do katolických kruhů. Kamila vzpomíná, že pro ni bylo velmi zdrcující, když v kostele sv. Štěpána v roce 1971 nabádal páter přítomné, aby šli k volbám. A tehdy bylo možné volit pouze kandidáty Národní fronty.¹⁶⁵

Navíc se Bendovi přátelili i s lidmi z undergroundu, kteří byli za normalizace režimem také pronásledováni. Bendovi se tak stýkali nejen s lidmi z disentu, katolíky, ale i s bývalými komunisty nebo s lidmi z undergroundu, navíc často u nich v bytě na Karlově náměstí. Z mnoha důvodů byli tedy Bendovi pod častým dozorem StB. Často se setkávali i s udáváním, vynášením disidentských textů apod., což rodinu velmi ohrožovalo a oba manželé byli Státní bezpečností několikrát vyslýcháni.

¹⁶² Na plovárně. Zdeněk Neubauer. 2004 [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/20352216040/>

¹⁶³ Lectio Neubaueriana | Konzervativny denník. Konzervativny denník | Postoj [online]. Dostupné z: <https://www.postoj.sk/88858/lectio-neubaueriana>

¹⁶⁴ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 27

¹⁶⁵ Kamila Bendová (1946). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>

Situace se vyhrotila v roce 1977, kdy vznikla Charta 77.¹⁶⁶ V ČSSR byl její dopad zmírněn cenzurou, v zahraničí měla ale velký ohlas. Češi v zahraničí, kteří dříve emigrovali, ale chtěli se do země vrátit, sledovali zdejší politickou situaci velmi pozorně. Matka Kamily a Zdeňka, Štěpánka, která pobývala často u své sestry ve Švýcarsku a okolních zemích a potkávala tam emigranty z Čech, pocítila sílu této události o to více, jelikož její zeť se jí přímo účastnil.¹⁶⁷ Kamila se toho neúčastnila, jelikož nechtěli riskovat odebrání dětí. Státní bezpečnost přitvrdila, Bendovi byli neustále sledováni. Byt na Karlově náměstí byl několikrát prohledán. StB si zřídila pozorovatelnu a bez přestání sledovala, co se v bytě děje a kdo k Bendovým přichází nebo odchází. V této nelehké době se Václav Benda podílel na založení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, VONSu, což bylo pro komunistický režim poslední kapkou. Václav Benda byl krátce poté spolu s dalšími hlavními představiteli zatčen, následně odsouzen a Kamila zůstala s dětmi sama.¹⁶⁸ Zdeněk se Charty ani VONSu neúčastnil, ale byl domluvený se sestrou, že kdyby StB zatklo i ji, postará se o její děti. Kamila totiž čekala každý den, kdy si pro ni přijdou.¹⁶⁹

Zdeněk byl donucen v roce 1982 opustit univerzitu. Podle Zdeňka Pince to nebylo pouze z těch důvodů, že by režimu vadily jeho nekomfortní názory, ale především kvůli jeho příbuzným.¹⁷⁰ Zdeněk Neubauer měl s Bendovými velmi blízký vztah, přestože mu to způsobovalo potíže. Jeho švagr a švagrová byli v podstatě státními zločinci. On sám sice nic neudělal, nemohli ho z univerzity vyhodit, ale k ničemu jej tam nepustili – nemohl se podílet na žádném výzkumu, ani si udělat jinou hodnost.

Zdeněk měl od dětství neuvěřitelnou paměť a velmi široké myšlení. Když odešel z univerzity,

¹⁶⁶ Kamila Bendová (1946). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>

¹⁶⁷ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 24

¹⁶⁸ Kamila Bendová (1946). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>

¹⁶⁹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 23

¹⁷⁰ Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056>

dostal práci programátora v Metě. Meta byl výrobní podnik svazu invalidů, který poskytoval kromě jiného i programátorské školení a zaměstnával vyškolené programátory. Zdeněk se naučil velmi rychle programovat a zacházet s počítačem, což mu později otevřelo jiný svět.¹⁷¹ V Metě byl spokojený, jemu se tam líbilo. V sedmdesátých a osmdesátých letech v Metě pracovalo mnoho disidentů, kromě Ivana Havla zde už od roku 1977 pracoval také Zdeněk Pinc.¹⁷² Když byl Zdeněkův přítel Václav Havel mezi lety 1979 a 1983 vězněn, psal dopisy své první ženě Olze. Ona mu dopisů moc nepsala. Velkou část dopisů, které Václav obdržel, psal Zdeněk Neubauer. Rozebírali spolu různá filosofická témata, polemizovali. Zdeněk dal Václavovi vždy nějaké téma, on jej rozebral a Zdeněk poté zase reagoval.¹⁷³ Kniha *Dopisy Olze*, která obsahuje výběr z dopisů odeslaných Václavem Havlem, je tedy tvořena z velké většiny reakcemi na dopisy Zdeněka Neubaiera. Kniha vyšla samozřejmě až po Sametové revoluci, v roce 1990.¹⁷⁴ Méně známá kniha je potom *Dopisy od Olgy*, která vyšla v roce 2011, a která obsahuje soubor dopisů, které chodily Václavu Havlovi do vězení.¹⁷⁵

Po podepsání Charty se Zdeněk Pinc ocitl v hledáčku Státní bezpečnosti. Byl sledován, zván na výslechy, vyhrožovali mu.

Nastoupil do Mety na umístěnku z pracovního úřadu, kde pracoval až do Sametové revoluce, a během této dlouhé doby vystřídal několik pozic a dělal různé činnosti, některé musel dokonce dělat na cizí jména. Mezitím si, v roce 1980, vzal Elišku Urbanovou, a to dokonce dvakrát – jedna svatba byla státní, druhá církevní. Zdeněk se stal členem evangelické církve. Za nedlouho

¹⁷¹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 21 - 22

¹⁷² ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeněka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 80 nebo [https://cs.wikipedia.org/wiki/META_\(podnik\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/META_(podnik)) nebo <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubaiera-40002056>

¹⁷³ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 23

¹⁷⁴ Spisy 5: Dopisy Olze - Václav Havel | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/spisy-5-dopisy-olze-149564>

¹⁷⁵ Dopisy od Olgy - Ivan M. Havel | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/dopisy-od-olgy-102300>

čekali svého prvního syna, Františka.¹⁷⁶

Když rodiče Aleny a Zdeňka zestárli, přestěhovali se k dceři, která se o ně starala.¹⁷⁷ Jako zdravotní sestra pracovala nejdříve na chirurgii, poté na dětské interně. V Thomayerově nemocnici byla nejdříve na nosním, ušním, krčním, poté na onkologii, kde dělala staniční sestru. Mezitím si dělala i jiné vzdělávací kurzy, mimo jiné psychologicko – pedagogické.¹⁷⁸

Zdeněk Neubauer měl obrovské charisma, díky čemuž byl mezi ženami vždy oblíbený, a to už od mládí. Když se sestrou chodívali do jídelny u kostela, tamní kuchařky jej zbožňovaly. I v pozdějších letech měl kolem sebe mnoho žen, byl velmi galantní, někdy to možná až přeháněl. Když mluvil se ženou, dokázal v ní vyvolat představu, že je úžasná a chytrá. Cokoliv řekla, jej zaujalo a dokázal to rozvinout tak, že to vlastně vyznělo zcela geniálně.¹⁷⁹ Zdeněk Neubauer se ale oženil až v pozdějším věku, bylo mu čtyřicet čtyři let. Jeho manželka, Máša Svobodová, byla ještě o něco starší, a byla rozvedená. Na svatbě byli pouze čtyři lidi, včetně Kamily, a oddával je Petr Piřha. V roce 1986 měli církevní svatbu.¹⁸⁰ Poté, co se Zdeněk oženil, se pro něj svět změnil. Stáhl se i z disidentských a samizdatových kruhů.¹⁸¹ Jejich vztah byl hezký, Zdeněk ji velmi miloval. Máša mu byla velkou oporou, starala se o něj, bydleli spolu v bytě na Nedvěдовě náměstí. Děti spolu nikdy neměli, a to i z věkových důvodů.¹⁸² V druhé polovině 80. let vydával Václav Benda samizdatové periodikum o filosofii, nazvané PARAF (PARalelní Akta Filosofie), do kterého mu Zdeněk Neubauer hodně přispíval. Celkem vyšlo deset čísel.¹⁸³

Kamila říká, že víra se projeví nejvíce ve chvílích, když lidé umírají. V roce 1981 umírala maminka Zdeňka a Kamily, Štěpánka Neubauerová, na rakovinu prsu. V té době bydlela se Zdeňkem na Nedvěдовě náměstí. Kamila ji chodila dvakrát týdně navštěvovat. Zdeněk se

¹⁷⁶ tamtéž, str. 77

¹⁷⁷ tamtéž, str. 23

¹⁷⁸ tamtéž, str. 14

¹⁷⁹ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 12

¹⁸⁰ tamtéž, str. 26

¹⁸¹ tamtéž, str. 23

¹⁸² tamtéž, str. 7

¹⁸³ PARAF (PARalelní Akta Filozofie) - VONS.cz. Aktuálně - VONS.cz [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vons.cz/paraf>

zamýšlel, jestli by k mamince neměli pozvat kněze, s čímž Kamila souhlasila. Kněz přišel, mluvil se Štěpánkou, a poté přišel za Zdeňkem a ujistil ho, že vše bude v pořádku. Oba sourozenci se v této době snažili být navzájem si oporou. Zdeněk měl s maminkou velmi blízký vztah, poslední roky s ní bydlel, a její nemoc a smrt nesl velmi špatně.¹⁸⁴

Změna režimu

Přišel rok 1989, rok Sametové revoluce. Po celém Československu proběhlo několik demonstrací. Při lednové demonstraci u příležitosti úmrtí Jana Palacha byl dav brutálně potlačen a hlavní představitelé opozice, v čele s Václavem Havlem, byli uvězněni. Kromě studentské a mládežnické organizace pokračovaly v revolučním duchu při vzpomínkové akci k výročí uzavření českých vysokých škol nacisty a uctění památky Jana Palacha. 17. listopadu 1989. Disidentské organizace se neúčastnily, ale děti disidentů ano. Mimo jiné zde nechyběl ani nejstarší syn Kamily a Václava Bendových, Marek. Při této demonstraci tvrdě zasáhly bezpečnostní složky, což vyvolalo velký ohlas. V následujících dnech začaly probíhat stávky, společnost byla čím dál tím víc odhodlaná, atmosféra houstla. Členové různých opozičních skupin vytvořili politické hnutí Občanské fórum, které bylo zaměřené proti komunistickému režimu v ČSSR. Jeho představitelem se stal Václav Havel, který byl mezitím podmínečně propuštěn z vězení. Na nátlak společnosti komunistická vláda ustoupila a Občanské fórum se zasadilo za kandidaturu Václava Havla na prezidenta. 29. prosince 1989 se stal prvním nekomunistickým československým prezidentem od roku 1948.¹⁸⁵

Příchod demokracie otevřel nové možnosti i Zdeňku Pincovi. Samotnou revoluci sice zmeškal, i tak mu otevřela nový svět. Už nebyl nepřítelem režimu, mohl se vrátit na univerzitu, mohl začít publikovat beze strachu pod svým jménem, přestat simulovat horšení své nemoci. Po revoluci napsal ministrovi školství a ten mu napsal, aby se přihlásil na konkurz. Studenti pedagogické fakulty jej požádali, aby šel učit k nim, přihlásil se do konkurzu na pedagogickou fakultu, a 1.

¹⁸⁴ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 7, 24

¹⁸⁵ Sametová revoluce – Wikipedie. [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sametov%C3%A1_revoluce

dubna 1990 se vrátil na akademickou půdu.¹⁸⁶ V tomtéž roce byl habilitován a jmenován docentem filosofie. Když tehdejší vedoucí Katedry filosofie a společenských věd na Pedagogické fakultě UK šel do penze, stal se vedoucím po něm. V roce 1990 byl jako součást Univerzity Karlovy založen Institut základů vzdělanosti UK, jehož byl Zdeněk prvním ředitelem. Jeho záměrem bylo vytvořit nějaké společné studium, ideálně pro všechny fakulty univerzity. Chtěl, aby studenti měli přehled i o jiných oborech, než jen o tom, který studují, jelikož v mnohém se obory překrývají. A další myšlenkou bylo, že by studium mělo být liberální. V roce 2000 převedl ve spolupráci se svým dlouholetým přítelem Janem Sokolem tento Institut na nově vzniklou Fakultu humanitních studií. Jan Sokol, který byl ve stejném roce jmenován profesorem, se stal prvním děkanem fakulty a od prvopočátků zde spolu se Zdeňkem přednášel. Jan Sokol napsal sérii knih, které na FHS pokrývají základní výměr vzdělanosti. Mezi ně patří *Člověk a náboženství*, *Člověk jako osoba* nebo *Etika a život*. Společně napsali knihu *Antropologie a etika*.¹⁸⁷

V roce 2002 zemřel pan Pinc starší, jehož zdravotní stav se dlouhodobě zhoršoval. Jeho žena Marie, maminka Aleny a Zdeňka, zemřela v roce 2008. Mezitím, pár měsíců před ní, zemřel Aleny milovaný manžel. V tomto velmi smutném a těžkém období se Zdeněk snažil být se sestrou více v kontaktu. Z jejich rodiny už si zbyli pouze oni dva a ke stáří se jejich vztah trochu zlepšil.¹⁸⁸ Každoročně pořádají rodinné sešlosti, dříve na Karlštejně, kam se ale neustále se rozrůstající rodina nyní už nevejde. Vzhledem k tomu že Zdeněk měl pět synů, kteří mají dnes už své rodiny, jedná se o opravdu velké události. Synové Aleny se neúčastní.¹⁸⁹

I pro Zdeňka Neuabauera byla změna režimu důležitá. Jeho příbuzní už nadále nebyli nepřátelé režimu, ale naopak, stali se důležitou součástí nového režimu. Zdeněk Neubauer za svůj život

¹⁸⁶ ČERNÁ, Lucie. *Fragmenty jednoho věku: životopisná zpověď Zdeňka Pince*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti - Kvalifikační modul. Vedoucí práce Kašpar, Jan, str. 109

¹⁸⁷ Jan Sokol a Zdeněk Pinc: Zakládat fakultu jsme nechtěli - Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. [online]. Copyright © 2022 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://fhs.cuni.cz/FHS-1233.html>

¹⁸⁸ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 17 - 18

¹⁸⁹ tamtéž, str. 4

vydal desítky textů a publikací. Po Sametové revoluci se vrátil na univerzitu, obnovil katedru filosofie a dějin přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK a několik let ji vedl.¹⁹⁰ Obnovil zde pokusy se seráciemi. Ze svého přednášení byl někdy zklamaný, měl dojem, že mu mnoho posluchačů nerozumí. Bylo obtížné Zdeňkovi porozumět nejen kvůli nepředstavitelné šíři a náročnosti jeho myšlení, ale také proto, že někdy špatně artikuloval.¹⁹¹ To, že mu občas studenti či posluchači nerozuměli, neznamenalo, že se pro roli učitele nehodil. Pedagoga v sobě nezapřel ani při rozhovoru s Markem Ebenem, kde zkouší jeho znalosti jako při kolokviu: „Co je to iracionalita?“ ptá se Zdeněk, a Marek odpovídá: „Přelud na poušti.“ Zdeněk pokývne hlavou, ale nestačí mu to: „V pořádku, budiž, a odkud to slovo pochází?“ Marek Eben zrozpačitěl a odpověď neznal, načež Zdeněk vysvětluje: „Víla Morgana je sestrou krále Artuše. Jedna z legend artušovského cyklu mluví o tom, že Avalon, ostrov, kam byl Artuš odvezen, leží v úžině messinské. Původně nejde o přeludy pouštní, nýbrž o přeludy na mlhavých obzorech mořských plání a ani náhodou to není arabské slovo.“¹⁹²

V roce 1991 se stal docentem. V roce 1992 jmenován profesorem. Obě řízení absolvoval na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy.¹⁹³ Přednášel na PřF UK a FF UK filozofické a epistemologické problémy přírodních věd, základy biologického myšlení, problémy teorie a evoluce a další.¹⁹⁴

Kromě *Dopisů Olze* a *Dopisů od Olgy*, vyšly po revoluci i další knihy, obsahující korespondenci

¹⁹⁰ Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056>

¹⁹¹ Zdeněk Neubauer (1942 2016). Pokus o upřímný nekrolog | REFLEXE - filosofický časopis. 302 Found [online]. Copyright © OIKOYMENH 2006 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Zdenek_Neubauer_1942_2016_Pokus_o_uprimny_nekrolog.html

¹⁹² Zkráceno, celé znění v rozhovoru: Na plovárně [online]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/20352216040/>

¹⁹³ Agosto Foundation: Zdeněk Neubauer: Gaia a antropický princip posvátné svatby mezi Zemí a Nebem aneb plodný průnik mýtu a logu. Agosto Foundation [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://agosto-foundation.org/cs/zdenek-neubauer-gaia-a-antropicky-princip-posvatne-svatby-mezi-zemi-a-nebem-aneb-plodny-prunik-mytu-a-logu>

¹⁹⁴ Životopis laureáta; Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/>

Zdeňka Neubauera s jeho blízkými. *Neapolské listy* jsou sbírkou dopisů mezi Zdeňkem a jeho švagrem, Václavem Bendou, z dob, kdy byl Zdeněk na vědecké stáži v Neapoli. Tyto dopisy mají různorodá témata, ale reflektují intelektuální atmosféru tehdejší nejdříve uvolněné, později vypjaté doby (byly psány v letech 1967 až 1969, v době Pražského jara a později okupace).¹⁹⁵ V roce 2013 vyšly již zmíněné sebrané dopisy mezi Zdeňkem a jeho švagrem z dob, kdy byl Václav ve vězení. Tato kniha nese název *Cenzurováno* a dopisy jsou z období 1980 – 1983. V roce 2001 se stal prvním laureátem ceny nadace Vize 97, Nadace Dagmar a Václava Havlových, což je mezinárodní ocenění pro významné myslitele, kteří svým dílem překračují tradiční rámec vědeckého poznání.¹⁹⁶ O sedm let později obdržel Cenu Toma Stopparda za esejistiku, konkrétně za svou esej *O počátku, cestě a znamení časů*. Cena Toma Stopparda je literární ocenění Nadace Charty 77.

S Bendovými se nadále vídal. Nejmladší dcera Kamily, Markéta, později z řečtiny, ke které měl Zdeněk blízko. Nejmladší syny, Patrika a Filipa, bral o Velikonocích na pomlázku. Ke svému kmotřenci, Markovi, měl vždy blízko. Druhý syn Kamily, Martin, vystudoval filosofii, a musel u Zdeňka skládat zkoušku. Jeho synovec s ním před zkouškou na chodbě mluvil poměrně familiárně, a Zdeněk jej ihned usadil.

Kamila Bendová zmiňuje dokument o Zdeňkovi, který připravuje filmový režisér Tomáš Škrdlant.¹⁹⁷ Tento dokument začal připravovat už během posledního desetiletí Zdeňkova života, ale k dnešnímu dni ještě nevyšel. Měl by nést název *Radost z myšlení: Jak je těžké porozumět filozofovi*. Jak je patrné i z ukázek, Zdeněk Neubauer měl někdy špatně srozumitelný přednes, občas špatně artikuloval a bylo obtížné mu rozumět.¹⁹⁸ Připravovaný film by měl být celý s titulky. V ukázkách z dokumentu je záběr, kdy Zdeněk mluví velmi láskyplně o své sestře,

¹⁹⁵ Neapolské listy - Zdeněk Neubauer | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/neapolske-listy-464348>

¹⁹⁶ Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/>

¹⁹⁷ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str.20

¹⁹⁸ Je to patrné i například v již zmiňovaném díle pořadu *Na plovárně*, nebo z přednášek *Meditace o základech vědy*, jež jsou k dispozici na YouTube

nazývá ji *sestřička Kamilka*. Zároveň zde z ukázek můžeme vidět i to, že chodil často bos a v ponču či rouchu. To mělo ale své důvody.

Na chodidlech je akupunkturisticky reprezentován celý člověk, a celý člověk vnímá nohama zemi. Je důležité být otevřený celým tělem a všemi vnímavými čidly mít bezprostřední styk se skutečností. Podle Zdeňka jako kdyby si člověk, který chodí obutý i na posvátných místech, dobrovolně zavazoval oči.¹⁹⁹

Pončo, které se pro Zdeňka stalo jaksí typickým, nosil z jednoho prostého důvodu – nejsnadněji se mu oblékalo. Nemělo knoflíky, se kterými měl Zdeněk kvůli postižené pravé ruce velký problém, pouze se přetahovalo přes hlavu.²⁰⁰ Tomáš Škrdlant je také spoluautorem knihy *Skrytá pravda země*, kterou napsal společně se Zdeňkem a byla vydána v roce 2005.²⁰¹

Jeho zdravotní stav se postupně horšil. S ženou Mášou bydlel stále na Nedvědově náměstí, chodila se sem o něj starat a trávit s ním čas i sestra Kamila. Ke konci života už se sám na nohy nepostavil, většinou jen seděl nebo ležel a rozmlouval s návštěvníky. Když Máša nemohla, jezdila za ním Kamila se svými syny. Do posledních chvil se o něj tedy sestra starala i po fyzické stránce.²⁰² Zdeněk byl až do posledních chvil intelektuálně velmi bystrý, věk ani nemoc jeho mysl nedokázala zdolat. S Kamilou spolu četli, pořád se snažil zjišťovat nové a nové věci, znovu spolu řešili Descarta. Byl ale odsouzený na pomoc svých blízkých. V té době psal další knihu, velmi zvláštní, týkající se čísel.²⁰³ Knihu ale bohužel nikdy nedopsal, zemřel 5. července 2016, ve věku 74 let. Letos, v roce 2022, by mu bylo 80 let.

Pro handicapovaného je jeho postižení jisté vždy komplikací a přítěžím. Na životním příběhu Zdeňka Pince ale můžeme vidět, že ne vždy s sebou přináší jen negativa. Zdeněk Pinc svému

¹⁹⁹ Na plovárně. Zdeněk Neubauer. 2004 [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/20352216040/>

²⁰⁰ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 25

²⁰¹ *Skrytá pravda Země - Zdeněk Neubauer* | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/skryta-pravda-zeme-102754>

²⁰² V největší míře se o něj staral Michal Jůza, dlouholetý rodinný přítel, který vykonával každodenní péči o Zdeňka až do jeho smrti. (dle informací od Pincových). Kamila Bendová z nějakého důvodu tento fakt nezminila.

²⁰³ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 21 - 22

handicapu v podstatě vděčí za život, jaký má. Díky obrně od mala četl, zajímal se o filosofii, literaturu, neustále se vzdělával a místo toho, aby se v tehdejší hornickém prostředí Příbrami vydal stejnou cestou, jako jeho rodiče a většina přátel, šel studovat. Ze zdravotních důvodů nemohl jít studovat na hornickou průmyslovou školu. Většina jeho přátel z Příbrami se stali horníky, zůstali zde, a buď se z nich stali alkoholici, nebo zemřeli v šachtách dolů. Zdeněk Pinc díky svému handicapu unikl svému předem danému osudu horníka. Vystudoval filosofii, napsal a publikoval mnoho textů, stal se učitelem, odpůrcem komunistického režimu, po Sametové revoluci ředitelem Institutu humanitní vzdělanosti, ze kterého později vznikla Fakulta humanitních studií, na které do dnešního dne působí. Mezi jeho neznámější vyučované kurzy patří Kořeny evropské tradice, Oikumenou časem a prostorem či Antropologie handicapu. Až doba normalizace dala Zdeňku Pincovi pocítit to, že handicap má. Ne vždy mohl dělat, to, co chtěl, ale naučil se dělat to, co mohl. Jeho životním cílem bylo vždy žít normální život. Jeho největším životním úspěchem je tedy jeho rodina. I přes svůj handicap prožil plnohodnotný a neuvěřitelně bohatý život. Se svým handicapem se vyrovnal a dokonce oceňuje i to, co mu přinesl.

Zdeněk Neubauer měl ke svému handicapu jiný vztah. Limity těla jej dokázaly rozčítit a snažil se je za každou cenu překonávat.²⁰⁴ Mysl a tělo fungovaly spolu, a kvůli tíži svého těla dokázal nahlédnout za rámec světa, ve kterém žijeme. Tělo, ve kterém žil, mu bylo velmi na obtíž, on své tělo trestal.²⁰⁵

Jeho život byl naplněn jiným způsobem než Zdeňka Pince, nesmírně odlišným a pro jiné téměř nepochopitelným uvažováním světa. Téměř jakoby Zdeněk Neubauer opravdu v jiném světě žil. I přes své limity se ale zapojoval do důležitých událostí doby, ve které žil. Svým vlastním způsobem si dělal, co chtěl – ne vyloženě proto, že by chtěl být buřičem (přeci jen, jako říká jeho

²⁰⁴ Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056>

²⁰⁵ tamtéž

sestra, politice příliš nerozuměl) ale zkrátka proto, že měl své nápady a pojetí věcí, které vášnivě prožíval. Byl to svérázný a jedinečný typ člověka, kterého označuje prof. Stanislav Komárek jako *archetypální*.²⁰⁶ Možná i z toho důvodu měl kolem sebe lidi, kteří jej obdivovali a naslouchali mu. A z toho, co se dá zjistit, si vážil lidí, které měl kolem sebe. Jeho žena Máša mu byla oporou až do konce a podle Kamily měli hezký vztah.²⁰⁷ Stejně tak můžeme říct, že měl po celý život krásný vztah se svou sestrou a měl ji velmi rád.²⁰⁸

²⁰⁶ Zemřel profesor Zdeněk Neubauer — Přírodovědecká fakulta UK. [online]. Dostupné z: <https://www.natur.cuni.cz/fakulta/aktuality/archiv-2016/zemrel-profesor-zdenek-neubauer>

²⁰⁷ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 7

²⁰⁸ Viz výše zmíněné láskyplné označení *Sestřička Kamilka* v dokumentu Tomáše Škrdanta. Měli vždy hezký vztah i podle rozhovorů s Kamilou Bendovou.

2. Rozbor pohledu sester

2.1 Alena Nová

Alena si nepamatuje začátky onemocnění svého bratra, byla ještě velmi malá, když onemocněl. Už v raném dětství ale vnímala pocity smutku a zoufalství v rodině, které Zdeňkovu nemoc provázely. Tato atmosféra byla neustálá a ona tak vzpomíná na rané dětství jako na velmi smutné období. Když Zdeněk musel odjet do lázní, maminka plakala, což vždy rozesmutnilo i malou Alenu. Nemocný bratr byl v neustálém obklopení a v centru rodiny. Jejich chování ovlivňovalo i Alenu, která automaticky přijala předurčenou roli pečovatele, chovala se stejně, jako členové rodiny. Nosila bratrovi, co potřeboval, byla mu při ruce, když chtěl něco podat. Rodiče ji od dětství nechali, aby jim s péčí o bratra pomáhala. Přijala svou ochrannou roli a měla potřebu bratra bránit, i přes to, že Zdeněk byl od mala velmi silná osobnost a byl schopný se o sebe postarat, dokonce i přes to, že ona byla o čtyři roky mladší a dívka. Nebrala v úvahu, jestli jí hrozí trest nebo nějaké nebezpečí, pokud opravdu k nějakému konfliktu dojde.

Zdeněk byl navíc velmi sečtělý a inteligentní, což dělalo rodičům velkou radost. Pro rodiče to bylo svým způsobem požehnání, že syn, o kterého se tolik báli, v něčem tolik vyniká. O to větší váhu měl jeho úspěch a to více nadšení to vyvolávalo. Neuvědomovali si, že jejich přístup může ovlivnit i malou Alenu. Ta byla zdravá a chytrá, stejně jako všechny ostatní děti, což bylo něco normálního, očekávatelného. Nemohlo to tedy vyvolávat takové nadšení, jako úspěchy handicapovaného Zdeňka. Postupem času to v ní způsobilo, že se přestala snažit. Rodina v ní svým chováním neúmyslně vybudovala nízké sebevědomí. Nesnažila se být lepší než on, celý život poslouchala, jak je bratr neobvykle inteligentní a sečtělý a měla dojem, že na jeho úroveň nikdy nedosáhne.

Rodina na něj jako handicapovaného brala největší ohledy. Dostal nejčerstvější rohlíky (tady zaniká ten pěkný příběh, jak Alena si chtěla sníst rohlík, ale babička jí to zakázala) věci, které potřeboval. Nebylo to tak, že by nebylo důležité to, co chce nebo potřebuje Alena, ale bylo to jaksi odsunutě na druhé místo. Malé dítě takové rozdíly vnímá velmi silně.

Od mala v sobě měla pocit, že by chtěla bratrovi pomoc. Vnímala, když rodiče mluvili o možnostech léčby. Sama sebe vsadila do role léčitelky a pečovatelky, začala jí být už při dětských hrách a postupně se jí stávala i v opravdovém životě.

Zdeněk toho možná jako malé dítě trochu využíval, bylo mu to pohodlné. Podvědomě vnímal, jaké je uspořádání v jejich rodině, že je neustále v centru dění. Těžko říct, jestli si uvědomoval i sestřino postavení v rodině. Nedělalo mu problém ji zahrnout do toho, co dělal, ale stejně jakoby vždy měla méně důležitou roli – byla posluchač jeho básní, šatnářka v jím organizovaném divadle, někdo, na koho nechal poslat honorář za své v zahraničí vydané texty. Alena jeho nadřazenost vždy pocítovala jako normální. Ve starším věku byl vůči sestře nepochybně ochranný on, jak to u starších bratrů bývá.

Alena akceptovala již v dětství bratrův handicap jako něco normálního, co k němu neodmyslitelně patří, ale není to nic, co by jej definovalo. Vzhledem k tomu, že Zdeněk byl vůdčí typ, není překvapivé, že jej nikdy nebrala jako postiženého nebo nemocného. To, že by se o něj měla starat a chránit jej, odkoukala už v raném dětství od zbytku rodiny. Ale byla zároveň i vděčná za své vlastní zdraví. Ne v tom smyslu, že by bratra litovala, ale viděla, že některé věci na rozdíl od něj může, což v ní samozřejmě vzbuzovalo nějaké pocity – nespravedlnost, vděčnost. Alena si až později, v pubertě, začala uvědomovat, že její přístup k bratrovi, stejně jako jeho k ní, není úplně ideální. Už ale v sobě tuhle podvědomou starost měla vštěpenou. Je otázkou, do jaké míry to v sobě měla přirozeně.

Obdivovala u něj takové věci a vlastnosti, jaké sama nedokázala nebo neměla. Byl cílevědomý, sebevědomý, vytrvalý, sečtělý. Dokázal se dostat na školu, na kterou chtěl, psát básně, naučit se plavat, přednášet na její škole, vrátit se po normalizaci a útlaku na školu a učit.

Když se vdala, její manžel viděl vztah mezi nimi jinak. Pro něj byl Zdeněk někdo, kdo využívá svou sestru a lidi okolo sebe ke svému pohodlí. Nechápal, že Aleně to nepřijde divné, že se sebere a jede, když bratr chtěl s něčím pomoci. Nakonec to mohl být i jeden z důvodů rozkolu mezi Alenou a Zdeňkem. Poté, co se Alena vdala, se už vídali minimálně a o sobě a svých rodinách moc nevěděli. Je to patrné i z rozhovorů s Alenou, v určitých časových obdobích o něm

nevěděla a nevidali se. Přestože ji to mrzelo, Zdeněk podle ní neprojevil snahu vztah napravit, a ona to, možná i kvůli svému manželovi, nechala být.

Nicméně když se Alena dostala do těžké životní situace, bratr se snažil jí být oporou. Když jí zemřel manžel a za nedlouhou poté jejich matka, snažil se s ní být v kontaktu, podporovat ji a opět zahrnout do svého života. Ke stáří si k sobě zase našli cestu, z rodiny už mají jen sami sebe navzájem.

Alena Nová svůj život dlouho prožívala skrze životy jiných lidí. Za svůj život mnoho viděla a zakusila, a to jak ve zdravotnictví, tak v osobním životě. Starala se o blízké na sklonku jejich životů, mnoho blízkých také i pochovala. I přes to má stále pozitivní a velmi akční přístup k životu.²⁰⁹

2.2 Kamila Bendová

Kamile už od dětství maminka říkala, že se narodila proto, aby se o bratra starala. Otce vidali velmi málo, moc dobře jej neznali a přišli o něj v poměrně brzkém věku. Maminka měla ke staršímu Zdeňkovi velmi silné pouto a velmi se mu věnovala. Dávala si za vinu Zdeňkovo postižení, jelikož rodila v pokročilejším věku a za velmi stresujících okolností. Měla tedy dojem, že se o něj musí více starat a jaksi mu to vynahrazovat. Navíc s ním trávila čas i doháněním učiva, když se vrátil z ozdraven. Nicméně Kamila to brala spíše jako nutnost, než že by se cítila odstrčená. Obě děti byly nadané, i když každé jinak. V něčem vynikala Kamila a matka ji dávala bratrovi za příklad, v něčem to bylo naopak. Kamila byla vychovávána k úctě ke staršímu bratrovi. Když bratr něco odmítl, odmítla to také. Co řekl, to pro ni platilo.

Zdeněk později na delší dobu odjel do Ženevy, sourozenci se nevidali a Kamila žila jen s maminkou. Když se vrátil, byl už starší, světaznalý, vzdělaný, což v Kamile přirozeně vzbuzovalo ještě větší úctu a obdiv. Pozdější události si Kamila už pamatuje lépe, jelikož byla starší.

Od mala byli oba sourozenci zvyklí trávit spolu čas, matka byla často pryč. Jezdili spolu na

²⁰⁹ *Rozhovor s Alenou Novou*

výlety, Kamila bratrovi četla, chodili spolu do kina. Když chodili na stejnou základní školu, setkávali se o přestávkách v mezipatře. Vždy k němu vzhlížela a poslouchala ho. Když potřeboval, pomohla mu se obléknout, hlavně s knoflíky, se kterými měl problém, nebo mu podala, co zrovna potřeboval. Nepamatuje si, že by ji využíval, bral ji rovnocenného partnera a jejich vztah byl velmi blízký. Neměli mezi sebou žádné rozepře, ani běžné sourozenecké hádky. Navíc se spoustu věcí naučil dělat sám, levou rukou. Nikdy sice nemohl žít zcela sám, pomoc potřeboval, ale v rámci možností byl samostatný.

Zdeněk se k sestře choval ochranně, bránil ji, když bylo potřeba. Když později Kamila potkala svého manžela, nelíbilo se mu, že by ji měl chránit a pečovat o ní někdo jiný. Jeho vztah vůči švagrovi byl ze začátku velmi chladný. Po čase se smířil s tím, že má jeho mladší sestra někoho jiného, kdo se o ní postará, a jejich vztah se zlepšil a dokonce spolupracovali na několika pracích, psali si dopisy apod. Zdeněk dokonce navštívil švagra i v kriminále.

Když se bratr odstěhoval, jejich maminka šla s ním a pomáhala mu. Ve 44 letech se oženil a starala se o něj jeho manželka. Většinu jeho života vedle něj byl někdo, kdo mu pomáhal. Kamila měla se Zdeněkem blízký vztah celý život, i když se po jeho svatbě vídali mnohem méně. I když se vdala, chvíli spolu bydleli, když se pak odstěhoval, navštěvovali se, věděli o sobě, slavili spolu narozeniny. Zdeněk měl sestru velmi rád a láskyplně ji jmenoval sestřička Kamilka i v pokročilém věku. Navštěvovala jeho přednášky, on jezdil s ní a její rodinou lyžovat, byl kmotrem jejího nejstaršího syna. Byli si navzájem oporou po celý život, i když se třeba nevídali tak často. Kamila věděla, že kdyby ji režim zatkl, Zdeněk se postará o její děti. Když onemocněla a umírala jejich maminka, trávila u něj hodně času a pomáhala se mu s tím vyrovnat.

Jeho handicap si příliš nepřipouštěla, pro ni bratr nebyl nemocný nebo nějak postižený, vždy byl absolutním vzorem. Nebrala jej tolik na vědomí, nevnímala to jako něco zásadního, i když podvědomě měla potřebu jej kvůli tomu chránit před určitými situacemi, kdy by se handicap mohl nějak projevit, například při hře Mikado, když ji hrál s jejími dětmi.

Vzpomíná na něj v nejlepším a mluví o něm s velkou láskou a obdivem. Jeho fotografii má vystavenou, společné fotografie z dětství uchovává a na bratra často myslí.²¹⁰

²¹⁰ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*

3. Analýza podle teorie

1. Rodina

Pincovi tvořili úplnou jednoduchou rodinu. Tvořili ji otec s matkou, babička, syn a dcera. Rodina Neubauerových byla sice také úplná, nicméně otec byl často nepřítomen a hlavní roli rodiče tedy zastávala matka. Po jeho smrti tvořili jakousi uzavřenou jednotku.

1.1 Vzájemná péče a podpora během života

V případě Neubauerových pečovala o děti primárně matka. Sestra byla naučená bratrovi pomoci, když potřeboval. Ve stáří žila s handicapovaným synem, kterému pomáhala při drobných úkonech, byl ale velmi samostatný. Když onemocněla, jezdila se o ni starat dcera.

U Pincových se na péči o handicapovaného syna podíleli rodiče a babička, Alena vypomáhala. Když byli rodiče ve špatné situaci, převzala za ně zodpovědnost dcera a snažila se jim vypomáhat. Stejně tak tomu bylo ve stáří, oba dva rodiče si vzala k sobě domů a pečovala o ně až do smrti. Syn je občas přijel navštívit, ale péči o rodiče nechal na sestře.

2. Sourozenci

Vztahy mezi sourozenci Pincovými samozřejmě ovlivnili rodiče (odlišný přístup k dětem, prožívání nemoci a odjezdů syna), nicméně jejich vliv nebyl výlučný. Dalšími faktory byly i charakterové vlastnosti sourozenců (syn spíše průbojný, vůdčí a inteligentní typ; dcera spíše nenápadná, v pozadí), pořadí a pohlaví narození (starší bratr, mladší sestra), interakce (dlouhodobé odloučení, když byl bratr v lázních) nebo třeba okolí (favorizování syna babičkou, oblíbenost mezi vrstevníky). Referenční funkce u sourozenců byla ovlivněná handicapem spíše ve prospěch bratra. Jejich vztah byl na určitou dobu v dospělosti přerušovaný, ve stáří jej ale opět navázali.

Vztah mezi Neubauerovými sourozenci mohla ovlivnit častá nepřítomnost otce, ale jejich sourozenecká vazba byla silná. Dále mohl být ovlivněný pořadím a pohlavím narození (starší

bratr, mladší sestra), interakce (častá, byli zvyklí spolu trávit čas; zároveň i dlouhodobé odloučení, když byl bratr v cizině nebo v lázních), okolí (přestěhovali se do nového města) atd. Referenční funkce probíhala u sourozenců pravděpodobně normálně, přestože byl syn handicapovaný (Dcera talent na matematiku dávána jako příklad bratrovi.). Sourozenci měli velmi blízký vztah po celý život. V dospělosti přirozeně trochu slábl, obzvláště poté, co se sestra vdala a založila rodinu a později, když se bratr oženil. Oba si byli navzájem vychovateli (Sestra bratrovi četla, on ji učil jazyky a vyprávěl příběhy.).

2.1 Vliv rodičů na dítě

Dítě vnímá atmosféru v rodině, své rodiče, jejich postoje, citové zaujetí pro ně.²¹¹ U Pincových vládla často smutná a zoufalá atmosféra, což mladší dceru ovlivňovalo. Stejně tak smutek matky při odjezdech bratra. Zároveň zde byl i strach o bratrovo zdraví.

Děti, přestože byly ze stejné rodiny, vyrůstaly v odlišných podmínkách (Syn v obtížné situaci, často odtržený od rodiny, nepříjemné a bolestivé zážitky spojené s jeho handicapem. Dcera v pozadí.) a byly obklopené jinou atmosférou (Syn podpora při nemoci, štěstí a nadšení, když se vrátil z lázní. Dcera zažívala pocity smutku celé rodiny, když odjel.). Rodiče k dětem přistupovali odlišně, což bylo způsobené primárně handicapem syna, nicméně roli mohla hrát i sourozenecká konstelace a jiné faktory.

Sourozenci Neubauerovi pravděpodobně nějak pocítili absenci otce, ale nebylo to nikde řečeno. Podmínky, ve kterých vyrůstaly, byly odlišné (Především byl syn dlouho v cizině, dcera zůstala doma. Dále syn navštěvoval ozdravovny apod.).

Rodiče k sourozencům přistupovali také odlišně, ale není jisté, do jaké míry hrál roli handicap syna, a do jaké míry sourozenecká konstelace (Otec se synovi věnoval – syn byl starší, v době narození dcery už bydlel otec v Praze.).

²¹¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

2.2 Sourozenecká konstelace

Sourozenecké konstelace mohou do určité míry charakterizovat dítě. Věkový rozdíl mezi sourozenci byl v obou případech podobný, v případě Pincových tři a půl roku, u Neubauerů čtyři a půl roku. Sourozenecká konstelace je stejná, obě respondentky byly mladšími sestrami. Přestože v obou případech byli starší bratři, sestry se jim spíše přizpůsobily, než že by se s nimi snažily soutěžit či bojovat.

3. Handicap

U Zdeňka Neubauera se handicap neprojevil hned po narození. Měl postiženou pravou stranu těla, měl jednu nohu kratší. Přesto se naučil psát pravou rukou, později i lyžovat.

Zdeněk Pinc v dětství dostal dětskou infekční obrnu, po které mu zůstala silně atrofovaná pravá noha, a do až nad koleno, takže nebyla možná ortéza. Rehabilitačně se horní část těla rozpohybovala.

3.1 Chování zdravých lidí k postiženému

Předsudky vůči postiženým a degradace jejich sociálního postižení zřetelné a projevují se vyhýbavostí, nepřátelstvím a strachem. Obzvláště u dětí je takové kruté chování časté. Alena Nová opravdu vzpomíná, že se jí nějaké dítě vysmívalo, že má bratra mrzáka. Obě sestry se shodují, že v ozdravovnách nebo lázních se starší bratři setkali se špatným zacházením a chováním.

Největší překážkou zapojení postiženého člověka do společenského života jsou předsudky, mýty a nedorozumění, které s nimi společnost spojuje.²¹² U Zdeňka Neubauera jsem nezjistila, že by k něčemu takovému došlo. V dětství nebyl příliš společenský, ale mohl to být pouze charakterový rys, jeho handicap s tím nemusel mít nic společného.

Zdeněk Pinc se ve společnosti prosazoval velmi úspěšně, narazil až ve chvíli, kdy dokončil

²¹² MURPHY, Robert Francis. Umlčené tělo. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-98-2.

vysokou školu a kdy se rozhodnutím strany stal invalidou. Do té doby se za něj nepovažoval a nebyl považován.

3.2 Handicap v rodině

Rodiče se vždy musejí s handicapem svého dítěte nějak vyrovnat a přijmout jej. Existují dva extrémy, ke kterým během tohoto procesu může dojít – nepřijetí dítěte s postižením, nebo jeho přehnané idealizaci.²¹³

Je možné, že u Pincových došlo k druhému případu. Syn s omezenými možnostmi pohybu se věnoval čtení, měl velké znalosti a byl velmi bystrý. Je otázkou, zda jeho schopnosti byly opravdu významně nadprůměrné a rodina tedy reagovala adekvátně, nebo zda je rodina ocenila daleko více právě proto, že měl handicap.

U Neubauerových se rodina s handicapem možná vyrovnala, ze získaných informací nejsou patrné žádné známky toho, že by handicapovaný bratr byl idealizován nebo rodinou nepřijat.

3.4 Sourozenec s handicapem

V případě Aleny Nové je naprosto jasné, že přijala běžnou dominantně – ochrannou roli vůči handicapovanému bratrovi. U Pinců se projevila přemíra koncentrace pozornosti a zájmu na postiženého syna hlavně u matky a babičky, a byla znát i v pozdějším věku (Babička čekala, až Zdeněk přijede, než zemřela. Matka více nadšená, když ji občas navštívil syn, než dcera, která jezdila častěji.). Je pravděpodobné, že si nikdy neuvědomili, že dceru nějak ochuzovali. Ta si ale byla vědomá odlišné věkové konstelace, což ji ovlivnilo i pozitivním smyslu (větší tolerance k lidské rozmanitosti, touha pečovat o druhé.) i v negativním (nízké sebevědomí, přílišná touha pečovat o druhé). Byla naučená se o bratra starat od raného věku, což mohlo v dospělosti částečně napomoc i jejich odloučení (Alenin manžel neschvaloval, že mu tolik pomáhá, nelíbilo se mu to, ona si to začala více uvědomovat.).

Alena od dětství přijala roli ochránce a pečovatele (Bránila bratra i před rodiči, i před vrstevníky.)

²¹³ JANKOVSKÝ, Jiří. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

Rodiče tak mohli podpořit socializační rozvoj dcery a urychlit dosažení schopnosti převzít zodpovědnost, podpořit větší toleranci a samozřejmost i ochotu pomáhat. Naučila se chápat a tolerovat variabilitu lidských možností a individuální odlišnosti. Předpokladem k pozitivnímu využití takové zkušenosti je, aby dítě samo nebylo významněji znevýhodněno, nicméně Alena se znevýhodněná cítila. Je možné, že to vedlo až k přehnané snaze pečovat o každého. Časem ale pochopila příčinu chování rodičů a nevyčítala jim to. Rozdílný přístup rodičů údajně neovlivnil vztah mezi sourozenci.

Alena a Zdeněk Pincovi mezi sebou sice neměli klasickou sourozeneckou rivalitu, sestra se bratrovi většinou podřídila. Docházelo ale i ke konfliktům, někdy i fyzickým, kdy mohla mít sestra navrch, bylo to ale spíše výjimečně.

U sourozenců Neubauerových se dá říct, že jeden pro druhého byli stabilní součástí celého života. Nedochozelo k extrémním postojům rodičů, i když matka měla vůči handicapovanému synovi velmi blízký vztah. Matka si celý život dávala za vinu jeho postižení, pravděpodobně se mu to snažila vynahrazovat, až už vědomě, či nevědomě. Měla tedy pocit, že se o něj musí více starat. Navíc se mu musela více věnovat, i co se týče dohánění učiva. Trávila s ním tedy i více času, nicméně proto existovaly důvody. Mladší sestra nemá dojem, že by byla nějak ochuzovaná, buď to tedy zapoměla, nebo jí to bylo dostatečně vysvětleno. Mladší sestra si byla vědomá, že bratr má trochu jinou pozici v rodině, než ona, ale nebyly tam markantní rozdíly. Ovlivnilo ji to v pozitivním smyslu – naučila se být tolerantnější vůči lidské rozmanitosti. Zdravé dítě bývá většinou vedené k tomu, aby handicapovaného sourozence chránilo a pečovalo o něj. U Neubauerů sice vedli mladší sestru k tomu, aby se o bratra starala, nicméně to bylo oboustranné. Starší bratr byl vůči sestře ochranný ve větší míře, než ona k němu.²¹⁴ To mohl být v pozdější době i důvod, proč bratr nevycházel se sestřiným manželem.

Pokud mají rodiče na dítě větší nároky, ale jsou schopni je prezentovat adekvátním způsobem, mohou podporovat socializační rozvoj zdravého dítěte a urychlit dosažení schopnosti převzít

²¹⁴ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 16

zodpovědnost. To, že vyrůstala s handicapovaným bratrem, naučilo Kamilu nezaměřovat se jen na fyzické atributy osoby, vztahovat se k jiným lidem a nezaměřovat se na fyzický handicap. Naučilo ji to tedy určitě větší toleranci.

4. Handicap jako sociální konstrukt

To, co nenápadně provází oba dva rozhovory po celou dobu, je jakoby vzdálená, nepřítomná existence postižení bratrů. Obě respondentky si před rozhovory nebyly jisté, zda si na něco, co by souviselo s handicapem jejich bratrů, vůbec vzpomenu. V průběhu jejich vyprávění to vyplynulo na povrch většinou mimoděk²¹⁵. Vzhledem k sourozenecké konstelaci byly obě sestry na postižení bratrů zvyklé od narození, a nepředstavovalo pro ně tedy nic zvláštního. ²¹⁶...“). I při otázkách, které byly směřovány přímo na toto téma, jakoby mluvila o něčem naprosto všedním, běžném, co není potřeba zmiňovat, o čem není potřeba mluvit. Naopak lidé, kteří neměli tuto každodenní zkušenost s handicapem od narození, k nim přistupovali jinak, což byli právě i rodiče či prarodiče.²¹⁷

Celá tato situace lze vysvětlit z pohledu sociálního konstruktivismu. Ten se objevil v sociálních vědách v 70. letech a vysvětluje existenci společného světa jeho neustálým vytvářením skrze sociální interakce. Jinak řečeno, svět je výsledkem společného konstruování reality. Každý člověk v rámci svých sociálních interakcí k této konstrukci přispívá, vytváří určité významy. To vede k tomu, že obýváme svět, který je proměnný a vykonstruovaný, a jednáme podle významů a norem, které jsou v rámci této reality považovány za normální a běžné. A samozřejmě, jak je u lidí zvykem, na to, co není normální a běžné, nějakým způsobem reagují a snaží se vůči tomu vyhradit. Obě respondentky přicházely s handicapem do styku od narození a každodenně, navíc u velmi blízkého člena rodiny.²¹⁸ Vykonstruovanou představu společnosti o handicapu si nepřevzaly od společnosti. Vztah sester k bratrům byl tedy naprosto jedinečný v tom, že obě celý

²¹⁵ Např. *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 25 – obtíže s knoflíky

²¹⁶ *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 9 nebo *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 5

²¹⁷ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 3 nebo *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 10

²¹⁸ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 4 nebo *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 8

život vnímaly handicap svých bratrů jako daný, jasný a neměnný fakt. Pro ně to bylo něco zcela běžného, co nestojí za zmínku. Když člověk, který stejnou zkušenost nemá, potká fyzicky viditelně postiženého člověka, rozhodí jej to, neví, jak má reagovat a může reagovat i nepřiměřeně. Obzvláště krutě mohou reagovat děti.²¹⁹ Sociálně vykonstruovaný handicap je spojen se stigmatem.²²⁰

Je důležité nicméně zmínit, že handicap je sociální konstrukt do určité míry. Je to vidět na příkladu tanečních v případě Zdeňka Pince. Ať už chtěl a snažil se sebevíc, nebyl s to se naučit tancovat a chodit do tanečních. Fyzický limit tedy určitě existuje a není sociálním konstruktem.

²¹⁹ *Rozhovor s Alenou Novou*, str. 6 nebo *Rozhovor s Kamilou Bendovou*, str. 15

²²⁰ Informace o sociálním konstruktivismu byly získané na přednáškách Hedviky Novotné – Úvod do antropologie.

Závěr

Pro postiženého člověka je handicap bezpochyby velkou přítěží a komplikací. Zdraví lidé mají pocit, že handicap člověka omezuje, že se s ním nedá žít normální, plnohodnotný a šťastný život. Tato práce to ale vyvrací. Je nezpochybnitelné, že Zdeněk Pinc vede bohatý a šťastný život i se svým handicapem, se kterým se smířil. Má velkou a milující rodinu, kterou si přál, a učí na univerzitě. Stejně tak Zdeněk Neubauer dokázal v životě velké věci, podílel se na průlomových výzkumech v biologii, napsal velké množství knih, měl mnoho přátel a nakonec i manželku. Přestože jej omezení jeho těla občas rozčilovala, nedokázala omezit neuvěřitelnou šíři jeho mysli.

Vztah mezi Zdeňkem Pincem a Alenou Novou nebyl ani tak ovlivněný samotným Zdeňkovým handicapem, jako chováním rodiny. Zdeněk byl od mala výjimečný ve více ohledech a strhával tak na sebe pozornost okolí, což zavinilo to, že jeho mladší sestra Alena zůstávala spíše v pozadí. Pocit méněcennosti následně jejich vztah ovlivňovat mohl. Jejich vzájemný vztah se v průběhu života měnil, v dětství si byli velmi blízcí, v dospělosti se odloučili, později se zase začali vídat. Nikdy si nebyli zcela cizí, i když se během Alenina manželství vídali zřídka, a to hlavně kvůli manželovi Aleny. Doba normalizace oba sourozence ještě více odloučila, jelikož František Nový nechtěl udržovat vztahy s „nepřítelem režimu“ Zdeňkem.

Nicméně je evidentní, že se sourozenci měli a mají navzájem rádi. Když František zemřel, Zdeněk se pokoušel jí být oporou, často si volají, sestra na něj myslí a posílá mu mastičky. Mluví o něm velmi pozitivně.

Vztah mezi Kamilou Bendovou a Zdeňkem Neubauerem byl tak rovnocenný a láskyplný, jak jen u sourozenců může být. Byli si navzájem přáteli, oporou, vychovateli, učiteli. Často se spolu vídali až do dospělosti, slavili spolu narozeniny, navštěvovali se. Velkou změnu zapříčinil hlavně Václav Benda. Zdeněk se musel smířit s tím, že sestra má někoho jiného, kdo o ni bude pečovat a o koho bude pečovat ona, a muselo jej to velmi zasáhnout. Oproti Pincovým je ale rozdíl v tom, že Bendovi Zdeňka vzali k sobě a problémy, kterými si procházeli, jejich rodinu spíše stmelily, než rozdělily. Poté, co se Zdeněk odstěhoval a oženil, sice jejich kontakt nebyl tak častý, ale stále o sobě věděli.

Zdeněk Neubauer se v životě spíše přizpůsoboval, nebyl vůdčí typ jako Zdeněk Pinc. Zvykl si na to, že se o něj celý život někdo stará – rodiče, teta, sestra, manželka. Přijal to, že nikdy nebude vést zcela normální život, nechal pečovat ostatní o své fyzické tělo a sám se odebíral myšlenkami do jiných sfér.

Opravdová přátelství navázal až v dospělosti a postupně začal být ve společnosti velmi oceňován. Je ale nezpochybnitelné, že to byl velmi svérázný, zvláštní a zajímavý člověk. Kamile Zdeněk velmi chybí a často na něj myslí.

Kamila Bendová i Alena Nová vědí, že handicapy jejich bratrů nejsou atributy, které je určují. Vědí, že je nemusí litovat – a proč taky? Ani jedna o handicapech svých bratrů příliš nepřemýšlí, mluví o nich především jako o svých bratrech, blízkých osobách, se kterými mají spojeno mnoho vzpomínek, se kterými prožily podstatnou část života. Není důležité, jestli bratři špatně chodili nebo si nemohli zapnout knoflíky, důležité je to, že jim byli oporou v těžkých časech, bránili je, dávali na ně pozor, hráli si s nimi, trávili spolu čas. Jejich handicapy nevnímaly vůbec.

V rozhovorech se projevilo několik věcí. Mé dojmy z rozhovorů byly trochu odlišné, a to hlavně z toho důvodu, že obě dámy jsou velmi rozdílné a mají rozdílné životní příběhy. Rozhovor s Alenou Novou provázela celou dobu uvolněná, příjemná atmosféra. Paní Nová celý život pracuje s lidmi, byla zdravotní sestra, je společenská a empatická a říká to, co jí první přijde na mysl. Celý rozhovor tak působí velmi bezprostředně.

Kamila Nová je kultivovaná a vzdělaná dáma, která se přímo účastnila velkých historických událostí, byla disidentkou, sledována Státní bezpečností, určitou dobu byla neustále v ohrožení a starala se přitom o šest dětí. Je matematicka. Paní Bendová je velmi klidná, vyrovnaná a pečlivě rozmýšlí, co řekne. Přestože rozhovor probíhal velmi příjemně, podvědomě jsem k ní cítila velký respekt. Ona sama říká, že vše co dělá, bere naprosto vážně. Paní Bendová má zkušenost s rozhovory a rolí respondentky.

Je nemožné přenést atmosféru, která při rozhovorech panovala, na papír. Pro opravdové porozumění je ale potřeba, abychom si uvědomily, že rozhovory mohou být, i třeba nevědomě, ovlivněné osobními zkušenostmi a samotnou povahou respondentek.

Cílem této práce bylo ukázat dvě věci. První, že handicap nemusí být nutně vždy pouze negativní nebo špatná věc. Jistě, přináší s sebou mnoho komplikací. Může ovlivnit člověka v mnoha směrech, ale více záleží na charakteru, osobnosti, na přístupu k životu a na dalších faktorech. A za druhé, jak handicapovaný člověk, především v dětství, ovlivňuje svého sourozence. Z práce jasně vyplývá, jak je důležitý přístup a chování rodiny.

Závěrem bych tedy chtěla poukázat na jednu věc: fyzický handicap se týká fyzického těla, nijak nedefinuje člověka, který jej má.

Seznam použitých zdrojů

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. Agosto Foundation: Zdeněk Neubauer: Gaia a antropický princip posvátné svatby mezi Zemí a Nebem aneb plodný průnik mýtu a logu. Agosto Foundation [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://agosto-foundation.org/cs/zdenek-neubauer-gaia-a-antropicky-princip-posvatne-svatby-mezi-zemi-a-nebem-aneb-plodny-prunik-mytu-a-logu>
2. Biografie – Wikipedie. [online]. [cit. 20.06.2022] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Biografie>
3. Cenzurováno - Zdeněk Neubauer | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/cenzurovano-244384>
4. Oficiální stránky časopisu » Sociální práce [online]. Copyright ©7 [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2017-6.pdf>
5. Definice OZP. Úřad práce ČR [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/definice-ozp>
6. doc. PhDr. Zdeněk Pinc - Studium humanitní vzdělanosti. [online]. Copyright © 2022 Studium humanitní vzdělanosti [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://bakalar.fhs.cuni.cz/SHV-166.html>
7. Jan Sokol a Zdeněk Pinc: Zakládat fakultu jsme nechtěli - Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. [online]. Copyright © 2022 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://fhs.cuni.cz/FHS-1233.html>
8. Kamila Bendová (1946). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bendova-kamila-20211209-0>
9. Lambda phage - Wikipedia. [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Lambda_phage
10. Lectio Neubaueriana | Konzervatívny denník. Konzervatívny denník | Postoj [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.postoj.sk/88858/lectio-neubaueriana>
11. Na plovárně. Zdeněk Neubauer. 2004 [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/20352216040/>
12. Neapolské listy - Zdeněk Neubauer | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/neapolske-listy-464348>

13. Oficiální stránky časopisu » Sociální práce [online]. Copyright ©7 [cit. 20.06.2022].
Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2017-6.pdf>
14. PARAF (PARalelní Akta Filozofie) - VONS.cz. Aktuálně - VONS.cz [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vons.cz/paraf>
15. Přenosná dětská obrna (poliomyelitida) | NZIP. NZIP – Národní zdravotnický informační portál [online]. Copyright © thodonal88 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/37-detska-obrna>
16. Příběhy 20. století: Je to hrozné zklamání, znovu prožíváme osmašedesátý, říkají pamětníci k Ukrajině. [online]. Copyright © Český rozhlas 2000 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/gb/podcast/je-to-hrozn%C3%A9-zklam%C3%A1n%C3%AD-znovu-pro%C5%BE%C3%ADv%C3%A1me-osma%C5%A1edes%C3%A1t%C3%BD/id363365186?i=1000556100527>
17. Rodina pečující o člena se zdravotním postižením – známe ji?. Příspěvek na konferenci „Ohrožené dítě“. [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/prilohy/Rodina-pecujici-o-clena-se-zdravotnim-postizenim-1.pdf>
18. Roky Charty 77: Bytové semináře | Plus. Český rozhlas Plus [online]. Copyright © 1997 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/roky-charty-77-bytove-seminare-8402720>
19. Sametová revoluce – Wikipedie. [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sametov%C3%A1_revoluce
20. Serratia marcescens - Wikipedia. [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Serratia_marcescens
21. SeminárkyZa1.cz - Když nestiháte studium při práci... [online]. Copyright © [cit. 20.06.2022]. Dostupné z: <https://www.seminarkyza1.cz/blog-item/jak-napsat-esej/>
22. Spisy 5: Dopisy Olze - Václav Havel | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/spisy-5-dopisy-olze-149564>
23. Skrytá pravda Země - Zdeněk Neubauer | Databáze knih. Knihy | Databáze knih [online]. Copyright © 2008 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/skryta-pravda-zeme-102754>

24. Vzpomínkový večírek na Zdeňka Neubauera s Tomášem Škrdlantem – EDO 2020 - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=y685NDmtrG0>
25. Zemřel profesor Zdeněk Neubauer — Přírodovědecká fakulta UK. [online]. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.natur.cuni.cz/fakulta/aktuality/archiv-2016/zemrel-profesor-zdenek-neubauer>
26. Zdeněk Neubauer aneb Pán příběhů - kulturní magazín Uni. kulturní magazín Uni - kulturní magazín [online]. Copyright © 2022 Unijazz, sdružení pro podporu kulturních aktivit, Jindřišská ul. 5, 110 00 Praha 1 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.magazinuni.cz/ruzne/zdenek-neubauer-aneb-pan-pribehu/>
27. Zdeněk Neubauer (1942 2016). Pokus o upřímný nekrolog | REFLEXE - filosofický časopis. 302 Found [online]. Copyright © OIKOYMENH 2006 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Zdenek_Neubauer_1942_2016._Pokus_o_uprimny_nekrolog.html
28. Zdeněk Pinc: Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 21.06.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/zdenek-pinc-ze-zajeti-tela-vysvobozen-vzpominka-na-zdenka-neubauera-40002056>
29. Životopis laureáta; Laureáti Ceny VIZE 97 - Vize 97. Hlavní strana - Vize 97 [online]. Copyright © 2007 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vize.cz/kultura/cena-nadace-vize-97/laureati-ceny-vize-97/>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Přepsané rozhovory

ROZHOVOR S ALENOU NOVOU

Rozhovor s Alenou Novou

délka rozhovoru: 1 hod 54 min 51 sekund

místo: dům respondentky, Karlštejn

datum: 17. března 2022, začátek kolem 10 hodiny dopoledne

pozn. pro doplnění kontextu: Rozhovor probíhal v domě respondentky, který se nachází v městysu Karlštejn, přímo pod stejnojmenným královským hradem. Z kuchyně paní Nové je oknem vidět přímo na hrad. Dům má i patro a zahradu. S paní Novou zde často přebývá jeden ze synů, nicméně v době rozhovoru nebyl v domě přítomen. Rozhovor byl přerušen jen jednou a velmi krátce, když šla respondentka zkontrolovat svou kočku.

Ihned po příchodu mi nabídla předem upečenou domácí bábovku a čaj.

Paní Nová zde žije již od mládí, participuje se na zdejších společensko-kulturních akcích, což dokazuje i to, že když mě vyprovázela, zdravila se a promlouvala s kolemjdoucími, se kterými se evidentně znala.

Před rozhovorem byla respondentka upozorněna, že bude nahrávána a byla srozuměna s tématem. Zároveň jsem ji ujistila, že pokud jí bude otázka nepříjemná, nemusí na ni odpovídat, a že přepsaný rozhovor s ní znovu projdu a že může označit části, které si nepřeje zveřejnit. Dále jsem ji ujistila, že záznam rozhovoru bude po jeho transkripci smazán. Rozhovor byl nahráván a později přepsán do textové podoby ve formě redigované transkripce. Vzhledem k tomu, že k účelům této bakalářské práce je důležitý především obsah rozhovoru, byly výrazy upraveny do spisovného tvaru. Pro určité pochopení kontextu jsou zdůrazněny pasáže, kdy se respondentka směje.

Rozhovor byl nahráván a později přepsán do textové podoby.

Nejdříve bych se Vás ráda zeptala na doplňující informace o Vás. Čím se živíte?

Já už jsem mnoho let v důchodu, ale bývala jsem zdravotní sestra.

Kde jste studovala?

Mám vyšší střední školu s maturitou, studovala jsem ji čtyři roky v Příbrami. Později jsem ještě studovala v Praze - dneska tomu říkají bakalářské studium, to bylo i s diplomovou prací.

A po studiu jste se přistěhovala sem?

Ne, po studiu jsem bydlela v Příbrami, pak jsem se vdala a chvíli bydlela tady. Jelikož tady ale bydlela manželova maminka, bylo to tu mokré a tak dále, tak jsme dostali byt v Praze a bydleli tam. A protože moji rodiče poté onemocněli, tak jsme jim nechali ten byt v Praze a přestěhovali se sem na trvalo, když zemřela tchýně. Tento dům jsme společně opravili, a bydleli jsme tu i v době, kdy to byla rozbouraná stavba. A od té doby bydlíme tady. Teda bydleli jsme, manžel mi zemřel.

Jste mladší sourozenec pana Pince, v jakém roce jste se narodila?

Ano, jsem mladší o tři a půl roku. Narodila jsem se v roce 1948.

Kde jste vyrůstali?

V Příbrami.

Byla vaše rodina úplná?

Ano, ještě s námi bydlela babička.

Jaký vztah měli rodiče?

Hezký. Jako všude. Řekla bych, že tatínek velmi zbožňoval maminku a rozmazloval ji. A maminka byla velmi pracovitá. Vztah měli moc hezký, ale řekla bych, že se maminka celý život cítila, že mohla dosáhnout většího štěstí. To vím dneska, dříve to bylo takové, že říkala, kdyby to bylo jinak, bylo by to lepší. Ale rodiče měli těžký život, dvě děti jim umřely za války, potom se narodil Zdeněk, potom já, Zdeněk dostal obrnu...měli opravdu trápení.

Pan Pinc onemocněl až poté, co jste se narodila?

Ano, mně byl zhruba rok. Teď nevím, jestli mu byli čtyři a půl roku nebo pět, když dostal obrnu a myslím, že maminka říkala, že mně bylo osm měsíců.

Takže vy si začátky té bratrovy vůbec nepamatujete?

Ne, vůbec.

Byla vaše rodina nějak nábožensky založená?

Babičky ano, rodiče k tomu byli v mládí vedení. Dříve určitě, ale pak bych řekla, že sice věřící byli, ale nechodili do kostela. Oni byli tenkrát u Československé husitské církve, ne katolíci. Babička chodila do kostela, já jsem chodila na náboženství a s ní, jako malá, také do kostela. Ale z druhé strany, maminka od tatínka, ta byla velmi věřící, až to bylo téměř bigotní.

Ted' bych chtěla mluvit o Vašem dětství. Vzpomínáte na něj často?

Ted', když jsem už starší, tak často. Je pravda, že možná mám některé vjemy zkreslené. Člověk si uvědomuje, že je možné, že to bylo úplně jinak. Měla jsem docela hezké dětství, ale hodně jsem plakala. Protože tím, že se pořád u nás doma něco dělo v souvislosti s mým bratrem, jsem byla spíš takové smutné dítě. Vždycky, když přišel dopis, že měl bratr odjet do Jánských lázní, maminka plakala. A to dítě to vnímá daleko silněji, takže jsem se poté zavřela někde v pokoji a tam jsem také plakala. Jinak jsem byla ale takové normální dítě.

Máte z dětství nějaké konkrétní vzpomínky z dětství spojené s Vaším bratrem?

Mám, několik. Tím, že byl bratr nemocný, byl neustále obklopen rodinou a já byla jakoby stranou. Jako dítě jsem si to neuvědomovala, to až v pubertě. Mně přišlo, že to tak má být. Vždycky, už od útlého dětství, jsem v sobě měla takový pocit, že musím bojovat za to, aby se mu někdo neposmíval. Jednou, asi v první třídě, jsem se s nějakými kluky i poprala. Od třech let jsem pomáhala, nosila bratrovi pití a podobně, on mě tak trochu sekýroval (*smích*). On byl takový, takhle (*lusknutí prsty*) bylo pití a podobně bylo jídlo. Na to si vzpomínám, ale mně to nepřišlo špatné, brala jsem to asi jako hru. Rodiče to brali tak, že on byl ten nejchytřejší, a já jsem byla to hloupější dítě. To berte s rezervou, tak jsem to vnímala já. Mně bývalo v dětství velmi líto, když přišla návštěva a rodiče vyprávěli, co dělal Zdeněček, když mu bylo půl roku, když mu byl rok a o mně nikdy ani slovo. Takže tím jsem tehdy trpěla, mrzelo mě to, ale nikdy jsem necítila něco jako nenávisť nebo žárlivost vůči bratrovi. Nicméně tím ve mně vypěstovali takový pocit, že musím o všechny pečovat, a ten mi zůstal dodnes. Snažím se proti tomu bojovat, protože jsem celý život nežila svůj život, ale žila jsem životy těch svých nejbližších. Ale i přes to pěstuji bylinky a podobně, a starám se tady o všechny okolo, ale už vím, že to nesmím přehánět. Třeba pro naši babičku, maminčinu maminku, pro ni byl Zdeněk úplně úžasný člověk - on je, to nic proti tomu - ale zůstala ve mně jedna vzpomínka, maličkost. Já jsem sotva chodila, nebo možná ještě ani nechodila do školy, a šla jsem pro rohlíky. My jsme měli v ulici domácí pekárnu, v té době to ještě fungovalo. Přinesla jsem domu rohlíky, pro jeden jsem si chtěla sáhnout a babička řekla: „To nech! To je Zdeněčka!“ A to mně bývalo tedy hodně líto. Ale to Zdeněk asi ani neví. Takových drobností

bylo několik. Když už jsme byli větší, tak zase on mi dělal takového rytíře, dával na mě pozor, aby mi kluci neubližovali, netopili ve vodě nebo asi abych neměla náhodou nějakou známost, která by se mu nelíbila. *(smích)* Byl to takový normální vztah, bratr a sestra.

Byli jste si hodně blízcí?

Byli, až do dospělosti.

Takže váš vztah byl přátelský, pozitivní?

Ano.

A přetrvává to stále?

Teď je to lepší, ale bývalo období, kdy jsme se téměř nestýkali. Přibyly nám oběma starosti s rodinami, já jsem se starala o naše rodiče, o které jsem pečovala až do jejich smrti a stejně tak i tchýni. A prababičky, a pratetičky a všechny... Když byly děti hodně malé, tak jsme se stýkali, ale pak to opadlo. Naše rodiny o sobě ví, čas od času si zavoláme. Poté, co mi zemřel manžel, jsme zavedli takové rituály, že se jednou za rok vždycky všichni sejdeme.

Můžu se zeptat, kolik máte vy dětí?

Dva syny.

A vídáte se všichni, celá rodina?

Kromě mých synů ano. Myslela jsem tím, že já a bratrova rodina se vídáme, jelikož já už nikoho nemám. Akorát z manželovy strany jednoho synovce, kterému už je asi pětadesát nebo osmašedesát.

Jaký byl Váš bratr jako dítě?

Byl bojovný, vždycky vůdčí typ. On byl hrozně šikovný. Za ním třeba přišlo hodně kamarádů, hráli si, maminka řekla: „Uklízet!“ a on jim rozdělil úlohy a čekal. *(smích)*

Měl tedy vůdčí osobnost, choval se tak i k Vám?

Ano. Pamatuji, že já jsem nikdy moc nejedla a bratr naopak jedl hodně. Když byly Velikonoce, dostávali jsme vajíčka, někdy i cukroví. Já jsem tenkrát dostala čokoládovou panenku. Bratr snědl svůj příděl a poté říkal: „Ségra, dáš mi taky?“. Tak jsem mu kousek oddělila. A on, že už nemá, tak

jsem mu zas oddělila. Tak jsem mu řekla, ať si zbytek vezme, ale panenku mi nechá. No tak to pokračovalo, dokud mi neříká: „No vidíš, už to máš stejně rozbitý.“ To byly takové legrácky. Ta rodina na něm hodně visela, pochopitelně. Byl chytrý, dobře se učil, vždycky mu všechno snadno šlo, vždy se ze všeho vymluvil. Do dnes takový je.

Jemu po nemoci zůstaly nějaké následky, že?

Ano, jemu zůstala kratší noha, ochrnutá, nefunkční.

V průběhu toho dětství býval často v lázních, byl na operacích a podobně. Jak jste to vnímala?

Těžko, já jsem to vždycky obřečela. Na té operaci už byl téměř dospělý, nebo v pubertálním věku. Na ní byl v Brně, a celá rodina jsme čekali, jak to dopadne. Ale on je tvrdý, on si umí poradit. Vždyť on se svým handicapem i závodně plaval. Nechtěl být osvobozen od tělocviku. Tyhle věci jsem velmi hodnotila, obdivovala.

Jak jste bratrův handicap vnímala? Bylo vám ho líto?

Ne. Já jsem měla spíš pocit, že je to normální. Jako dítěti mi to nikdy nepřišlo, nikdy jsem si neříkala, že by byl bratr nemocný nebo postižený. Nebylo to pro mě tak důležité.

Chodili jste spolu do školy?

Ano, chodili jsme na stejnou základní školu. Ale potom, kvůli tomu, že mně všichni vždycky říkali, jaký je bratr génius a já jsem oproti němu nic, tak jsem se kvůli tomu rozhodla nejit na gymnázium. Ale já vlastně ani moc nechtěla, to chtěli rodiče. Já jsem nechtěla kvůli tomu, že by mi tam bratra všichni předhazovali. Vždycky jsem chtěla být zdravotní sestra, takže jsem šla na zdravotní školu. Později jsem udělala i zkoušky na vysokou školu, ale protože rodiče na tom už nebyli finančně dobře, tak jsem to vzdala. Mám pocit, že když jsem končila zdravotku, tak Zdeněk končil vysokou školu, měl promoci. Peněz nebylo moc, tak jsem si řekla, tak nic, stejně se budu chtít vdát a mít děti. Tak jsem si to takhle nějak omluvila.

Nelitujete toho takhle zpětně?

Ne, nikdy. Jediné co, ve zdravotnictví v té době, to byla velká dřina a za málo peněz. I když, což je zvláštní, ta materiální stránka mě nikdy moc nezajímala. Jak můj muž vždycky říkal, on dotoval zdravotnictví, protože mě nechává tam pracovat. Já jsem to měla opravdu ráda, i když je pravda, že utrpení jsem viděla tolik, že to na mně jako na člověku nechalo určitě nějaké následky. Chtěla jsem

dělat lékařku nebo zdravotní sestru, a plánovala jsem, že se budu zabírat těmi dětskými chorobami, aby děti už nebyly nemocné.

Přistupovali k vám rodiče odlišně? Vychovávali vás s bratrem jinak? Myslím tím, jestli na vás byli třeba přísnější a podobně.

Ne, to bych neřekla. Tatínek byl hodně přísný, nebo se aspoň snažil být přísný na Zdeňka, jenže ten byl neustále v opozici, když už byl starší. A to jsem já zase Zdeňka bránila. Já jsem měla vždycky takové tendence, jako kvočna, ale tak oni to ve mně vychovali, to je jasné. Ale že bych to rodičům měla za zlé, to ne. Většinou mají děti rodičům za zlé všechno.

Byl váš vztah s bratrem ovlivněný přístupem rodičů?

Možná trochu jo, já jsem si to nepřipouštěla. Když se mi bratr vysmíval, no jako to dělají bratrové sestrám nebo obráceně, a už to přehnal, překročil tu mez, a já opověděla, tak mě napomínala babička. Ale to jsem se s ním potom poprala. Já jsem nechtěla dát znát, že mě to bolí, říkám: „Už dost!“ A on a na to: „Tak pojď, jdeme boxovat.“ To byla krásná scénka. Vždycky mi takovou dal, já řekla, že dost, on pořád že ne, a já jsem mu jí jednou napálila přímo do nosu. Jemu začala téct z nosu krev, spadly mu brýle. Dal mi několik jmen, různých zvířat a od té doby jsme neboxovali.

Kolik vám bylo?

To mně mohlo být tak třináct, čtrnáct, jemu těch šestnáct, sedmnáct.

Když jsem začala chodit do tanečních, to měl takové tendence, projdi se, ukaž mi ty nohy, jak chodíš. Bratr do tanečních nechodil, s maminkou se učil doma, ale jemu to nešlo, protože ta noha je nefunkční. To mi to bývalo líto. Ale on to zastíral a byl spíš zlý, než aby přiznal, že ho to trápí.

Vzpomenete si ještě na nějakou situaci, kdy Vám bylo bratra líto?

To ani nevím. Možná v dospělosti, po šedesátém osmém, vždycky když mu dělali razii nebo ho sebrali, to mi ho bylo líto. Říkala jsem si, proč musí dělat takové věci člověku, který není úplně fit. Kdyby to byl chlap, který je úplně zdravý, ale dát někomu ještě něco do bytu, aby mu uškodili a měli důvod ho sebrat, to mi přišlo hrozné. Ale z dětství si na nic takového nepamatuju. Akorát mi bylo líto a dostala jsem vždycky hrozný vztek, když měly děti nějaké poznámky. Děti jsou kruté. Řekly třeba “Ty máš bratra mrzáka.” - tak to dopadlo pěstním soubojem, samozřejmě.

Myslíte, že to předhazovali spolužáci jen Vám, nebo i bratrovi?

To nevím, jestli jemu. On si nikdy nepostěžoval. A co já vím, tak u nás ve škole se to stalo jen párkrát. Možná také proto, že jsem na ně tak vystartovala, tak že to přešlo. Nepamatuju si, že by, tak jak to děti dělají, se posmívaly a pak utekly.

Už jste mluvila o tom, že babička k vám přistupovala trochu jinak. Připadalo vám někdy chování rodičů k vám a k bratrovi nespravedlivé? Napadne vás situace, kdy jste se cítila ukřivděně?

Ano, připadalo, samozřejmě. Ale já jsem tohle všechno vypustila, protože to považuji za úplně bezpředmětné. Ale určitě těch situací bylo několik. Oni ve mně, samozřejmě nechtěně, vybudovali nízké sebevědomí. Tím, jak mi pořád toho Zdeňka předhazovali. Když jsem dostala ve škole dvojku, což bylo málokdy, tak jsem se bála jít domů. Oni by mě za to ani netrestali, ale já jsem v sobě měla ten strach z toho, že nebudu uznaná. Ten strach z neuznání, to byl ten osten, který jsem si nesla z rodiny. A pak třeba kdykoliv se předhazovalo, že Zdeněk v tom věku dokázal takové věci, a já ne. Já jsem měla samé jedničky, tu a tam dvojku, ale nebyla jsem tak bystrá jako bratr. Prostě to tak je, ti rodiče to vůbec nemysleli zle. Třeba mně nešla v útlém dětství vůbec matematika, tatínek nade mnou stál, já jsem tomu pořád nerozuměla a on na mě spustil. Já jsem se na to radši vykašlala a řekla jsem, že to dělat nebudu. Ale kolikrát se stalo, že bratr si ke mně sedl a řekl: „Hele vždyť ono to není tak složité, tohle...“ a vysvětlil mi to. Ale je možné, že to mám nějak zkreslené.

Přišlo vám, že se rodiče nebo příbuzní snaží bratra nějak protěžovat? Že mu pomáhají více než vám, více ho podporují?

Ano. Musím, ačkoliv nerada, přiznat, že ano. Bohužel, budu s vámi mluvit upřímně, je to tak.

Napadá vás nějaká situace?

Teď momentálně jsem si vzpomněla. Zdeněk byl velký čtenář, objednal a nakoupil si knihy. A já jsem potřebovala nebo chtěla něco, nějakou drobnost, přesně si nevybavuji, co to bylo, asi něco na cvičení. A bylo mi řečeno, že já musím počkat, protože Zdeněk to potřebuje víc. Asi to tak bylo, ale dělo se to opakovaně, takže já jsem si už pak ani třeba neříkala.

Byla jste také velký čtenář?

Já také, ale ne tolik jako on. On se nemohl tolik hýbat, tak ležel neustále v knihách. Já jsem to pak dohnala se svým mužem, četli jsme celé noci. A teď to doháním. Ale zase jsem měla jiné iniciativy, hodně jsem tancovala, chodila do baletu a sportovala, takže zase jsem tolik toho času na čtení

neměla. Pak kluci... to jsme také prožívali ty první lásky, tu a tam se mi bratr svěřoval. Vždycky měl krásné ženské. Já jsem k němu hodně vzhlížela.

Přišlo Vám, že na vás rodiče kladli větší nároky, než na bratra?

Ne. Jako co se týče úklidu nebo domácích povinností, to on neměl žádné.

Z jakého důvodu?

No protože to byl Zdeněk, on přece nemůže. A on byl bordelář, co já jsem se po něm nauklízela.

Měla jste někdy dojem, že vás rodiče někdy až příliš využívají při péči o bratra?

Ten dojem mám až teď. Jako malá jsem to tak nevnímala. Až v dospělosti jsem si říkala, proč oni mě od tří let vlastně nechávali dělat věci, které bych jako malinká dělat neměla. Ale já jsem si to jednou vykompenzovala. Bratr vždycky nesnášel dvě věci, vodu z nádobí - tenkrát nebyly jary - a syrové maso. On mě pořád něčím trápil, nebo spíš otravoval. Jendou jsem takhle myla to nádobí a on do mě pořád šťouchal. Tak já jsem vyždímala ten hadr a hodila jsem ho přímo na něj. A on se pozvracel. (*smích*) To jsem měla tenkrát z toho nesmírné potěšení, teď se za to opravdu stydím. A jednou jsme připravovali celé kuře, on seděl a četl. "Fuj, dejte to pryč." říkal, jak se mu hnusilo to syrové maso. Já vzala to syrové kuře a jakoby jsem s ním chodila po stole. Ten se mohl zbláznit, dal mi několik jmen, nadával, a pak mi možná ještě nějakou vrazil. Tak to byly takové mé malé odvety. Asi jsem to dělala kvůli té výchově a také proto, že já jsem na něj neměla žádnou páku.

Vynadali vám za to rodiče?

No samozřejmě.

Kromě domácích prací, musela jste se nějak o bratra starat?

Třeba když studoval, tak mě rodiče zaúkovali, že za ním musím jet. Ne, že by se i nechtělo. Když mi bylo už patnáct šestnáct, tak jsem vzala složené spartakiádní lehátko, a s tím jsem jela MHD, autobusem, do Prahy. Bratr prodával v tabáku v Kaprové ulici, měl brigádu, aby si vydělal nějaké peníze. Neměl tam ale na čem spát. Takže jsem mu tam vezla to lehátko, nakoupila mu jídlo a tak. Cesta trvala hodinu, možná hodinu a půl, ale pak jsem ze Sokolovské do Kaprové jela MHD, to nebylo metro, bylo to napínavé. Ale cesta to byla hrozná, když si vzpomenu, jak jsem to lehátko rvala tím napraným autobusem, přeci jen je to docela velké. Já to ale brala tak, že se jedu podívat na bratra.

Později, když byl už ženatý, občas jsem mu něco uvařila, nebo rodiče mě zaúkolovali, abych mu

něco dovezla. Já jsem k rodičům do Příbrami jezdila častěji než on, takže jsem dělala takového posla. Když byl Mikuláš nebo nějaké narozeniny, tak jsem bratrovi něco vezla.

Vy už říkala, že máte celý život sklony někoho opečovávat. Myslíte si, že máte díky svému dětství větší sklon k zodpovědnosti?

To určitě, a za to jsem vděčná, i když někdy je to trochu brzdící. S někým se například domluvíme na určitý čas, a já bych se zbláznila, kdybych tam v tu domluvenou chvíli nebyla. Teď už je to fajn, jsou mobily, můžu zavolat a omluvit se, že přijdu o něco později. Ale myslím si, že je dobré, mít tu zodpovědnost a vůbec cit k lidem, nebýt tak sebestředný.

Měla jste v dětství někdy pocit bezmoci kvůli bratrovi, že mu nemůžete pomoci?

Takový ten pocit, že se s tím vlastně nedá nic dělat, to ano. Jako malá jsem mívala sny, že by mu mohli třeba nohu dát jinou. Možná, že rodiče se o tom nějak bavili. Bratr měl ale smůlu, ta noha mu ochrnula i se stehnem, takže mu nemohli udělat protézu. Ta noha je atrofovaná celá, takže mu více překážela, než pomáhala. To si pamatuji, že jsem tyhle stavy měla, snažila jsem se léčit i žáby a tak.

Léčila jste žáby?

No, chudáci ropuchy. Já jsem je chtěla zbavit těch bradavic, tak jsem je obkládala jahodovým listím a podobně. *(smích)*

Kolik Vám bylo?

Tak čtyři, pět. V předškolním věku.

Takže tyhle pečující tendence jste opravdu měla od raného dětství.

Ano, od začátku.

Styděla jste se někdy v dětství za bratra?

Ne. Nikdy. Jako řekla jsem mu: „Máš to oblečení špinavý, vezmi si něco čistého.“. Ale že bych se styděla za to, že je to můj bratr? To nikdy. Naopak, byla jsem pyšná. Když jsem chodila na zdrávku a naše paní profesorka chtěla nějakou přednášku, to bylo před 68 rokem, a zeptala se mě, jestli by Zdeněk byl ochoten přijít. A on tam tenkrát opravdu přišel. To jsem byla hrozně pyšná, že je to můj bratr.

Čeho se ta přednáška týkala?

To já už nevím. Zrovna teď o tom přemýšlím, ale nevím. Bylo to něco, co se týkalo sociologie nebo filosofie, ale už vůbec nevím.

Měli jste v dětství s bratrem společné přátele? Hráli jste si spolu ve větší skupině?

Ano. Když jsme byli já v předškolním věku a on už ve školním, jsme si s dětmi hráli na ulici (dříve to bylo běžné). V domě jsme měli dva nebo tři kluky, takže samí kluci a mezi nimi já, jedna malá holka. To bylo fajn, oni mě všude tahali s sebou a tak mě zocelovali, abych se uměla prát a tak. Byla nás skupinka asi pěti dětí, později se to začalo rozdělovat. Bratr měl kamarády ze školy a ti mě tam občas na chvíli strpěli, ale v té době si hráli na indiány a to nebylo pro mě.

Jak se chovali vrstevníci k vám a jak k vašemu bratrovi?

Hezky. Vůbec ani nepamatuju, že by mě nějak vyhazovali, to ne. A vždycky všichni něco navrhli, ale pak se to stejně udělalo podle Zdeňka. Nepamatuju si konkrétní příklad, kromě toho uklízení. Víím, že to tenkrát rodiče hrozně fascinovalo a mluvili o tom, proto si to asi tolik pamatuji. Muselo se uklidit, bude se jíst, bratr rozdal práci, ty uděláš tohle, ty tohle a pak seděl a koukal. Rozděl a panuj.

Měl bratr hodně přátel?

Měl dost přátel.

Jak jste na tom byla vy?

Také jsem měla přátele, ale já jsem byla spíše to dítě, co se drží více v pozadí. Holčičky mi vždycky dost ubližovaly, nějak jsem jim nikdy neseseděla. Já to tak mám do teď. *(smích)* To přeháním. Měla jsem kamarádky, ale ne takové, jaké bych si představovala. Měla jsem asi tři nebo čtyři, co jsme chodily společně. Potom jsem měla jednu kamarádku, ta mě zase chtěla mít jen pro sebe, a to se zase mně nelíbilo. Já mám ráda svobodu, to mám od dětství. Potom bylo období, to jsem byla v pubertě, kdy jsem vůbec nechtěla kamarádky a pořád jsem se věnovala jen mamince. Chodila jsem s ní všude, všude jsme spolu jezdily, hrozně jsme si rozuměly. To trvalo nějaký čas, takové zvláštní období.

Měla jste s matkou hodně blízký vztah?

Ano.

Měla jste s ní bližší vztah, než bratr?

Ten vztah byl jiný. Maminka byla hodná, pracovitá, ale také měla své mouchy. Jak jsem říkala, tatínek si jí hrozně hýčkal. A tatínek byl pro mě až do dospělosti hrozný vzor, pak už to vidíte zase jinak. Ale vlastně jsem je oba odchovala až do smrti.

Kdybyste měla porovnat vztah bratrův vztah k rodičům a váš vztah k rodičům, jaké byly?

Ten vztah byl jiný. Myslím si, že bratr měl maminku moc rád, ale s tatínkem měl velmi napjatý vztah. Až potom ke stáří se to samozřejmě změnilo, když se rodina sešla, tak mezi nimi to napětí už nebylo. Ale že by to byl hluboký vztah s otcem, to nebyl. Ono to tak bývá, že kluci a tátové, to je jak dva kohouti na jednom smetišti. Oni se hlavně velmi názorově rozcházel. Tatínek byl manuálně zručný, rodiče ale neměli možnost studovat jako my, byla jiná doba, jiné materiální podmínky. A Zdeněk od mládí filosofoval a zabýval se filosofickými otázkami nebo politikou, a kvůli tomu mezi nimi docházelo k velkým střetům.

Myslíte, že byl jejich vztah ovlivněn bratrovou nemocí?

Ne, to bych neřekla. I když Zdeněk měl období, kdy rodičům všechno vyčítal. To mu bylo těch patnáct šestnáct let. Víím, že mi to bylo hrozně líto, protože maminka pořád plakala. A oni za to přece nemohli. Ale dítě, které dospívá, a najednou se mu, lidově řečeno, zapalují lýtka, a chtěl by chodit do tanečních, být jako ostatní děti, a to že nemůže, musí přece na někoho svést. Tak je to vždycky. Někomu musí dát tu vinu. Myslím si, že v tomhle ohledu handicap bratrovo chování, hlavně k otci, ovlivnil.

Vy jste už dříve mluvila o tom, že když jste šla vy do tanečních a bratr nemohl, že byl kvůli tomu spíše zlý. Stalo se to ještě někdy?

Ne, to nemělo s mými tanečními nic společného. Když právě bratrova třída zřejmě chodila do tanečních, tak on chtěl, aby ho učila maminka tancovat, i se mnou. Jemu to nešlo, najednou ho popadl vztek, a začal. Že on nemůže a že za to může rodina, a že to táta ho vozil do těch Jánských lázní. A že za to můžou rodiče. Nebylo to hezké.

Bratr v těch lázních strávil podstatnou část dětství. Pamatujete si něco z těch dob, když přijížděl nebo odjížděl, jaká nálada panovala doma?

Ano, něco si pamatuji. Všichni jsme byli šťastní, když se bratr vrátil. V lázních byly jeptišky, které ty děti opravdu neměly rády. Bratr musel spát i doma při rozsvíceném světle, protože se bál. Když jsme byli malinko větší, tak mi říkal, jak jeho hodili do bazénu, aniž by uměl plavat a nechali ho tam a takové věci. Tohle na mě hrozně působilo, vždycky jsem brečela, mně to bylo tak líto. A ještě si vzpomínám na jednu věc. Tuhle vzpomínku musím mít opravdu z velmi útlého dětství, protože mě držel tatínek na ruce, tak kolik mi mohlo být? Přes rok, dva roky? A přijeli jsme do těch lázní, protože on tam musel zrovna na tu kúru a přišla jeptiška, celá v bílém. Já jsem hrozně brečela, ale hrozně, a dostala jsem potom vysoké horečky. To už mi tedy později říkali rodiče, ale mě v té chvíli úplně pojaly děs a hrůza. A tuhle vzpomínku mám pořád. A to je opravdu hluboká vzpomínka, dvaasedmdesát let.

Jaká atmosféra panovala doma po bratrově odjezdu?

Smutná. On psal dopisy, rodiče mu psali dopisy. A pořád se říkalo, kdy už přijede a co asi dělá. Ale na mě to asi zásadní vliv nemělo, na chování rodičů ke mně. Já to vytěsnila.

On byl na těch pobytech několikrát a dlouhodobě, vy si z té doby moc nepamatujete?

Ano, vždycky minimálně na tři týdny. Když jsem byla já větší, tak už tam nejezdil. Ještě si matně pamatuji, když mu maminka dávala ty parafínové zábaly, on to nechtěl samozřejmě. Víím, že mi ho bylo strašně líto.

Už jste zmínila, že jste se kvůli bratrovi někdy poprala, byla nějaká další situace, kdy jste ho musela bránit? Například doma, třeba proti rodičům?

Ano, občas. Když byl tatínek velmi striktní, zastávala jsem se bratra.

Neměla jste někdy ten pocit, že jste ráda, že hubují jemu, a ne vám?

Ne. Mě to hrozně trápilo. My jsme si hráli venku, Zdeněk většinou lezl po zemi, takže přišel špinavý, pořád měl rozedřené tepláky. A to si taky pamatuji jen tak matně, že u nás byl humbuk... Teď co řeknu, to je ošklivé, ale jakoby to vyvolala maminka. Že budeme muset koupit nový a podobně a jak to vůbec zvládnout, no a to bylo tak dlouho až tatínek najednou, že dostaneme výprask. A já jsem nechtěla, ne že bych já nechtěla výprask, ale nechtěla jsem, aby on dostal. To je taková ošklivá vzpomínka z dětství, ale to je už...kolik nám mohlo být? To už si neuvědomuji, takže mně tak pět šest, bratrovi deset jedenáct. Nevím.

Cítila jste se tedy k bratrovi velmi ochranitelsky?

Ano, ano, to jsem měla ještě dlouho do dospělosti.

Hádali jste se s bratrem?

No hádali, samozřejmě, i prali. Protože jsme většinou měli nějaké téma, a já jsem řekla něco jiného, no a úplně špatně, nakonec jsem mu všechno odkývala.

V čem Váš bratr v dětství vynikal, a v čem jste vynikala vy?

On ve škole vynikal ve všem. Další bylo to jeho plavání, plaval kraula nebo motýlka vlastně jen horní polovinou těla, což bylo úžasný. Učil se nějaké cizí řeči, celkově byl šikovný. No a já jsem byla normální dítě, tedy s dobrým prospěchem. A já jsem byla zaměřená zase na to cvičení a balet, pak jsem dělala jazz gymnastiku a takové věci. No a docela slušně jsem malovala a zpívala, chodila jsem zpívat do sboru. To Zdeněk vůbec, ten nemá hlas. To byla vždycky legrace s ním. Ale jako že bych já byla nějaká výrazná osobnost, to ne. Ale Zdeněk, tím, že toho tolik načetl a stýkal se potom s těmi různými profesory, kteří byli třeba už v penzi, což zmiňuje i ve své knize, ano. Pan profesor Sedláček k němu chodil na francouzštinu, ale francouzsky se nenaučil, protože mluvili o filosofických otázkách. To aspoň říkali rodiče, to já už nevím. Přeci jen jsme si každý prožívali to dětství a ten život jinak.

Ještě bych se teď vrátila k té škole, studiu. Vy jste spolu chodili na základní školu, vy jste poté ale nešla na gymnázium.

Ne, já jsem na gymnázium nechtěla.

Tohle rozhodnutí bylo tedy ovlivněné bratrem?

Ano, ale proto, že by mi ho předhazovali. Oni mi ho tedy předhazovali i na té zdravotní škole. Jednou jsme měli na suplování pana profesora Hlaváčka, který dříve učil na gymnáziu. Takový starý pán, suploval našeho pana profesora na latinu. A to byl profesor, který neudržel kázeň, takže my jsme si povídali, celá třída děvčat. A on najednou něco řekl, a ukázal na mě, abych to přeložila. No já jsem nevěděla, která bije, a on začal, „No to Váš bratr...“ On nám totiž vykal. „to byl génius, z kamene ho vytesat! A vy? Vy jste lajda!“ (smích) Ale to mě spíše rozesmálo. Takže i tam mě to dostihlo.

Bratr byl mezi učiteli známý všude?

Ano. On jako osmnáctiletý žádal o studium na vysoké škole, na filosofii, a to bylo tenkrát úplně nemyslitelné, v té době. Nakonec ho vzali a vystudoval to.

Z jakého důvodu to bylo nemyslitelné?

Byl moc mladý, za prvé. Za druhé tam byly i nějaké ty politické věci, než dostal povolení od výboru a všech možných institucí. No ale on nakonec řekl, že pokud ho nepřijmou, bude tak dlouho chodit k té zkoušce, dokud je neudolá.

Bratr byl hodně tvrdohlavý?

Ano, a cílevědomý, což je paráda.

V čem bylo vaše vzdělávání odlišné?

Moje od jeho? Když byl na gymnáziu, to už si moc nepamatuju, vím, že procházel s úplně výborným prospěchem, pak šel na vysokou školu. A vždycky mamince před zkouškou říkal, jak to neudělá, jak určitě zkoušku neudělá, no a měl za jedna vždycky, že jo. Udělal to s červeným diplomem. Ale maminka vždycky celou noc nespala, já ji vždycky uklidňovala „Mami, prosím tě neboj, neboj se, ono to bude dobrý.“ On se na tu zkoušku připravoval třeba dvě noci předtím, do rána a pak šel a dobrý. To já jsem taková, já bych měla hrozný strach a takovou trému, že bych to nepřipravená ani náhodou neudělala. To on jo, on se vykecal vždycky ze všeho. Vždycky. Takže v tomhle to bylo odlišný. Já jsem se musela připravit, i když párkrát jsem to taky osekala a vždycky se mi to vymstilo. Ale zdravotní školu jsem dodělala normálně, dokonce jsem maturovala se samými jedničkami. A pak jsem udělala zkoušky na vysokou, ale vzdala jsem to. Přípravkou jsem prošla, a pak že ne. No a nastoupila jsem normálně do práce. Dělal jsem na chirurgii, pak jsem dělala na interně dětské, pak jsem v Praze začala děla v jeslích, no prostě prošla jsem toho kvantum. Kvůli dětem jsem musela mít ranní směny. Pak jsem nastoupila v Tomayerce a dělala jsem nosní, ušní, krční, onkologii. No a tam jsem dělala staniční sestru, a musela jsem mít další pomaturitní studium, vyšší střední se to tenkrát jmenovalo. A to bylo z Brna, taková celá komise, u které jsem dělala ty zkoušky, pak jsme dělaly závěrečnou diplomovou práci. I praktický zkušenosti jsme museli předvést. Mezitím jsem si udělala loutkářství, psaní strojem, psychologicko- pedagogické studium, různé kurzy.

Od mládeži jste se tedy ubírali každým jiným směrem?

Ano, úplně jiným.

Prožívali vaši rodiče stejně to vaše studium jako to bratrovo?

Taky to prožívali. Já před tou maturitou průjmy, zvracení před každou zkouškou. To mám do teď mimochodem, ještě když jsem do nedávna hrála divadlo, tak vždycky před každou premiérou jsem měla šílenou trému.

V čem spočívalo to, že byl bratr tolik oceňován, i když vy jste byla také výborný student?

To nevím. Taky jsem občas měla horší známku. Ale nejspíš to bylo tím, že já jsem neměla to sebevědomí a furt jsem se bála, že to asi nebudu umět. To bylo pořád. A já se bojím. Když to on, on nikdy. On se nebál, on prostě šel někam nepřipravený a s patra si to tam odříkal a bylo to. Ale já až vlastně díky mému manželovi jsem získala takovou pevnější půdu pod nohama. Jinak jsem se vždycky měla tendenci spíš podceňovat.

Kolik Vám bylo, když jste se vdala?

Mně bylo jednadvacet. A když mi bylo devětapadesát, tak mi manžel zemřel.

To mě mrzí.

Je to blbý, copak teď, teď už je to dlouhá doba, ale dokud jsou ty lidi dva, tak je to o něčem jiném. Já jsem začala jezdit autem až v 60ti letech. Řidičák jsem měla, ale nikdy jsem nejezdila, jen minimálně. Akorát když se můj muž někde opil, tak jsem jela, a to bylo opravdu jednou za několik let. A najednou jsem musela, protože syn byl v té době dost nemocný a já jsem tam potřebovala jet, a ono je to 210 kilometrů. No moc hezké. Trvalo mi to skoro rok, než jsem si sedla do toho auta. Za prvé jsem tam pořád viděla manžela a za druhé jsem se bála, že někomu něco provedu, že někde nabourám nebo někoho přejedu. Ale dobrý, už jezdím úplně normálně. A teď už zas nebudu pomalu moc jezdit, protože nevím, jestli mi ještě nechají řidičák. *(smích)* A já tím, že mám hodně přátel, tak jsem pořád v jednom fofru. Teď jsem řídila v pondělí 300 kilometrů, 150 tam a 150 zpátky. Teď už tolik nejezdím, syn částečně bydlí tady a částečně u sebe, já jsem tam jinak jezdila každých 14 dní. Teď najednou jsem měla v pondělí pocit, že už asi jsou ty léta tady, že už pomalu nevidím. *(smích)* Únava se přihlásí, každý rok je znát.

Ještě se vrátím k tomu studiu, jak jste vnímala ty rozdílné výsledky, respektive spíš to rozdílné ocenění výsledků rodiči? Motivovalo Vás to k tomu studiu?

Ano, motivovalo, hlavně v těch známkám, abych hlavně nepřinesla tu dvojku nebo trojku. Ale když jsem pak už dospěla, téměř před tou maturitou, tak už mě to tak nebralo. Už jsem říkala „Mami, mám za tři.“ a klasicky „Ostatní měli kouli.“. My jsme měli právě pana profesora na psychiatrii a na psychologii, který nás vůbec nezkoušel. On vždycky přišel, něco si tam mumlal a pak do toho klasifikačního archu zaznamenal známky. A všechno bylo čtyři, pět. A naše paní profesorka třídní, ta se mohla zbláznit, říkala „Děvčata, vás tady tři čtvrtě třídy propadá! Akorát čtyři máte jen čtyřku. Jak je to možné?“. A my, my nebyly zkoušené, že ano. No takže samozřejmě panu profesorovi řekli, že takhle by to tedy nešlo. On prohlásil, že koukne a vidí, a že té inteligence, že té tedy moc nevidí. Ale byla jsem dobrá, měla jsem za čtyři. Ale to nešlo do klasifikace, to musel zrušit a pak nás zkoušeli. Ale to bylo úsměvné, kouknu a vidím. Takže jsme asi byli třída blbců. (*smích*) Bylo to fajn, ráda na to vzpomínám, na tu školu. I když to bylo náročné, protože my jsme byli zrovna ročníky, ze kterých se měly stát - což byl úplný nesmysl - staniční sestry. Já jsem dětská i všeobecná sestra, musely jsme ze všeho mít maturitu. Jakoby nezkušená holka, která vyjde ze školy, mohla dělat staniční sestru. To je úplně na hlavu, to nejde.

Kdybych to měla shrnout, tak Vás bratrovy výsledky tedy motivovaly v dobrém slova smyslu?

Ano, v dobrém. I když ty stresy, co jsem kvůli tomu prožívala, hlavně na té základní škole, to už bych znovu prožít nechtěla. To bylo hrozné, sevřený žaludek.

Mluvila jste o tom v té době s bratrem, vyčítala jste mu to?

Ne.

Snažila jste se být lepší než on, co se týče školy a studia?

Ne. Já jsem věděla, že na to nedosáhnu, ani náhodou. To bylo takové to moje, například - písemná práce z matematiky. Všechny příklady, to bylo dobré, ale potom přišla slovní úloha - já jsem ji ani nepřčetla. Protože já jsem byla přesvědčená, a oni mě v tom utvrdili, že to prostě nezvládnu, že to nevypočítám, nebo to vypočítám blbě, tak jsem to prostě přeskočila. Také mi to dnes přijde divné. Když potom mé děti chodily do školy, tak jsem to vypočítat normálně uměla. Říkám si, proč jsem to tenkrát dělala, nevím, asi jsem si vytvořila nějaký blok. Zvláštní stavy v dětství asi.

Vy jste říkala, že nyní posuzujete své dětství úplně jinak. Kromě toho, o čem jsme mluvily, že jste nešla na vysokou školu a ani na gymnázium jste kvůli bratrovi nechtěla jít, myslíte si, že ještě v něčem to Vaše studium bylo bratrem ovlivněné?

Ani si nemyslím, že to bylo kvůli němu. Nebo vlastně ano. Já jsem k němu necítila vůbec zášť nebo závist nebo něco takového, ale já jsem se bála, že oni mě s ním budou srovnávat. To jsem za žádnou cenu nechtěla, přeci jen ten člověk nějaké sebevědomí musí mít, i když vás pořád deptají. A hlavně, tam bylo všude hodně matematiky. Pak jsem jí měla stejně, tak to bylo jedno. Ale potom na tu vysokou školu jsem nešla proto, že rodiče na tom materiálně nebyli moc dobře a říkala jsem si, tak já to za čas zkusím, když se nebudu chtít vdávat a tak dále.

Takže po škole jste šla rovnou pracovat, a pomáhala jste rodičům. Nevyčítala jste to někdy bratrovi, že on to takhle neudělal?

Ne, mně to ani nepřišlo. Mně to nikdy tak ani nepřišlo. To je zvláštní. Teď, jak jste to řekla...Akorát mně vadilo to, že je bratr málo navštěvoval. Kvůli nim.

Čím to bylo, že je navštěvoval málo?

Asi neměl tu potřebu. Čas od času ano, když byli ještě jeho kluci úplně malí, tak párkrát přijel, ale poté, když byli starší, tak tam přijel málokdy. A tam jsem pocítila ten osten. Já jsem se o rodiče starala, vzala jsem si je domů a maminka byla vždycky ublížená, jak je to stáří hrozné a že si nemá s kým promluvit. Přitom já jsem tam byla každý den, vařila jsem jim, tatínka jsem ob den koupala. Přijela jsem večer úplně odrbaná sem, vařila jsem na druhý den do půlnoci, pro ně, a ve čtyři jsem vstávala. Ale to si teď nestěžuju, chraň Pánbůh, to vůbec. To jen abyste měla Trochu představu o té situaci. A vždycky když jsem přijela - musela jsem vlakem, auto měl manžel, protože musel jezdit po stavbách - volala jsem mamince. A ona vždycky plačtivě, jak nemá ani s kým promluvit. A já jí říkám: „Mami, vždyť jsem tam teď byla.“ A teď jsem přijela domu, zvednu telefon a *(nadšeně)* „Haló?“ A já říkám „Ty máš dnes ale veselý hlas!“ a maminka: „No bodejť, on je tady Zdeněček.“ A to Vám můžu říct, že to mi bylo líto. Ale je to úplně přirozené - když se z té rodiny někdo stará, je všední, je jistý, je dennodenně. A pak jsem si říkala, proč by mi to mělo být líto, vždyť je to blbost. Ale měla jsem chvilky, kdy mi to opravdu líto bylo. Říkala jsem si, tak já lítám od nevidím do nevidím, svůj život nemám žádný...

Vyčetla jste někdy bratrovi, že jste se na starosti o rodiče podílela jen vy?

Ne. To jsem tenkrát jednou obřečela, já jsem je prosila, že bych si potřebovala odpočinout, a bylo mi řečeno, že mám ještě síly dost a že mám ten pečovatelský komplex a že je to vlastně úplně v pořádku. A to jsem tedy obřečela.

Byly tedy situace, kdy Vám to bylo líto.

Ano, ale to už potom ve stáří téměř. Rodiče jsem měla ještě dlouho, maminka zemřela před 14 lety. A to jsem měla tenkrát tady fajn, to nejdřív nám zemřel pejsek, kterého jsme měli dlouho, my jsme byli pejskaři celý život. Za dva měsíce na to mi zemřel manžel, a za měsíc a půl na to mi zemřela máma. To jsem zhubla asi dvacet kilo, to bylo hrozné, myslela jsem, že to vůbec nepřežiju. Tatínek zemřel pět let před maminkou, ale ten jezdil na dialýzu a ten na tom byl zdravotně opravdu špatně. Ale maminka, ta usnula, a ráno už se neprobudila.

Spojilo Vás to s bratrem více, podporoval Vás v tak těžkém období?

Trochu ano. Řekla bych, že až potom, je fakt, že se snažil mi tu a tam zavolat, jestli něco nepotřebuju a tak dále. Ale řekla bych, že teď, jak jsme už staří, tak si i více voláme. Přeci jen, z rodiny má už akorát mě. Teda nemyslím děti, ale přeci jen vztah bratr a sestra je jiný.

Cítila jste se v dětství nebo i později nějak méněcenně nebo naopak nadřazeně vůči bratrovi?

Ne. To je zajímavé, teď jak se mě ptáte, opravdu jsem tyto pocity nikdy neměla. Je možné, že nějaké takové chvílky byly, ale nepamatuji si. Nadřazenost vůbec ne. Ale jeho nadřazenost, to si uvědomuju, to vím, že to tak bylo vždycky, ale já jsem to považovala za normální, v tom to je.

Viděla jste v bratrovi někdy konkurenci?

Myslím, že také ne.

Ani co se týče vztahu rodičů, nebo třeba prarodičů k vám?

To máte pravdu, to ano. To já jsem tu naší babičku, která s námi žila, maminčinu maminku, hrozně milovala. A tam jsem byla opravdu bokem. Moje babička, když umírala, já jsem se o ní starala, a ona čekala do poslední chvíle, do 11. února, kdy brala penzi - 400 korun nebo kolik - ona to těm komunistům nechtěla nechat, a musela počkat, až přijede Zdeněk. A já jsem mu volal tenkrát, z pevné linky, prosím tě přijď, babička na tebe čeká. A on přijel, a ona druhý den zemřela. Takže tam to pouto bylo opravdu hrozně silné. Já jsem k ní také měla úplně nejbližší vztah, jaký může mít

vnučka k babičce, ale necítila jsem to tam tolik, jako ona měla toho Zdeňka. Ona ani nikdy neřekla Zdeněk, to byl vždycky Zdeněček jenom. Ale mně také říkala hezky, o to nejde. Ale prostě tam jsem to cítila, že on je ten její jediný a nejlepší. A k té druhé babičce jsme vztah neměli, ona s námi byla málo. Nebo jednou za čas, a byla taková odtažitá, takže tam takový těsný vztah nebyl. Ono se to i říká, že ta jedna babička je bližší, nežli ta druhá.

Co jiní příbuzní, měla jste pocit, že k Vám přistupují jinak, než k němu?

No třeba babiččina sestra, naše pratetička, kterou jsem také odchovala až do smrti, tak také byla na Zdeňka velmi vysazená. Ale mě milovala, poté ke stáří obzvlášť, protože nikoho jiného už neměla. A vždycky byla moc šťastná, že já jsem přišla, umyla jí, postarala se o ní, nalakovala nehty - jí bylo třiadvadesát nebo kolik. (*smích*) A tady udělat tu vlnu, to bylo taky velmi úsměvné, takové scénky ze života, opravdu úžasné. Mně zavolali z pečovatelského domu, že paní Závůrská vzkazuje mému otci, abych přijela, tak já vyděšená: „Ježíš, co se stalo?“. Tak domů, беру tašky, říkám: „Děti, musíte si ohrát jídlo, já musím k Božence.“. Pak jsem jela z Krče na Chodov do pečovatelského domu. U ní klíč v zámku, tak jsem se tam zkoušela dovolat, ona hluchá, takže jsem bušila, když jsem se tam konečně dostala tak ona říká: „No ahoj, no teda ty vypadáš. Takhle tě ten František brzo opustí teda. Neseš mi ten lak na nehty?“ Devadesát tři jí bylo, to snad není pravda tohle. Ještě že byla hluchá, protože kolikrát jsem si pěkně zanávala. A ona: „Co si říkala?“ a já: „Ale nic Boženko, to je dobrý.“ No tak to je takové, pro zasmání. Ale oni všichni příbuzní toho Zdeňka protěžovali. Z druhé strany, příbuzní od mamčin bratra, s nimi jsem se stýkala hlavně já, jezdila jsem tam na prázdniny, a sestřenice k nám. Ale tam Zdeněk nefiguroval, on tam nejezdil. Ale tyhle pratetičky naše, ty ho měly jako idol.

S tím, jak se měnilo vaše studium, měnil se i váš vztah s bratrem?

Bratr méně jezdil domu, když studoval na vysoké škole tak byl na koleji, přes léto chodil na brigády. To jsem pak za ním jezdila já, myslím, že rodiče ani ne, ti chodili do práce.

Pamatujete si, jestli se Váš vztah změnil po té, co jste vy šla na základní školu? Předtím jste spolu asi trávili doma více času, změnilo se to nějak?

To si nějak nemůžu vybavit. Já jsem tu školu hrozně prožívala, mně se tam vůbec nelíbilo. Tak hnusné zařízení jsem v životě neviděla, stýskalo se mi hrozně po mamince a vůbec jsem tam nechtěla být. To mi vydrželo od první do páté třídy, ta nechť k té škole, vůbec se mi tam nelíbilo. Pak už to bylo lepší.

Na základní školu jste chodila s bratrem?

No ale to nemělo žádný vliv. Nějak měl svoje kamarády, já jsem byla asi moc zahleděná do toho svého neštěstí, že musím do té školy.

Chodili jste spolu do školy?

Ano, chodili. Maminka ho vodila, protože on nosil jen jednu hůl, tak jsme chodili společně.

Vídali jste se často, když bratr studoval na vysoké škole, nebo spíše výjimečně?

Moc ne, moc jsme se nevidali. Ale když jsem tam přijela, on mě seznámil se všemi svými kamarády. Navíc to byli ještě ti kluci, kteří chodili ještě v Příbrami třeba na gymnázium, takže já jsme je znala. Oni mě vzali do víru velkoměsta, abych věděla, jak to tam vypadá. Tak jsme obrazili nějaké ty hospody, s vysokoškolákama, to bylo moc fajn. Ale nebylo to časté.

Přetrvali vám někteří z těchto společných přátel z dětství nebo mládí do dospělosti?

Akorát do toho jeho studia. Ještě když se Zdeněk poprvé ženil, tak na té jeho svatbě byli také ještě nějakí společní, no známí.

Jak jste vnímala bratra svatbu?

Tu první jsem si říkala, proboha svatého, v osmnácti se ženit, to je moc brzo. Rodiče, ti z toho byli úplně hotoví. Mně byla sympatická ta dívenka, ale hlavně jsem mu přála, aby byl šťastný, spokojený, přála jsem mu štěstí. Akorát ta druhá jeho manželka, ta nebyla z mého pohledu hodná. Sice jako hezká ženská, ale žádný srdce tam nebylo. Z mého pohledu aspoň ne.

Jak pohlížíte na kariéru Vašeho bratra?

Já mu přeju všechno nejlepší, jsem na něj moc pyšná, čeho všeho dosáhl.

Co berete jako jeho největší úspěch?

Jeho největším úspěchem vůbec je to, že se dokázal dostat zpátky na tu katedru. Protože v té době, po tom osmašedesátém, devětašedesátém roce to vypadalo velmi špatně, a že dokázal uskutečnit to, co chtěl. Učit. To je úžasné. Někdo by se na to radši vykašlal a šel dělat úplně něco jiného. Ale on ne, on to dokázal, vrátil se tam a pokračoval dál.

Vídali jste se i v té problematické době, v těch osmdesátých letech?

Ano. To jsme byli hodně spjatí. On byl sice v Praze, ale občas přijel. Nejhorší byly ty roky sedmdesát, sedmdesát jedna, to byly blbá léta. A pak jak se mi narodil Petr, tak on byl ohromný strejda, když už byli Petrovi tak dva tři, tak mu přivezl dárky a vzal ho do zoologické zahrady. Protože vždycky kolem toho srpna musel nějak zmizet z Prahy, aby ho zase nějak nešikanovali. Tak vždycky přijel, vzal si Petra a jeli spolu do Plzně do zoologické a podobně.

Vnímáte bratrovu kariéru jako úspěšnou?

Určitě.

A co Vaše kariéra? Jak ji vnímáte?

Myslíte, jestli jsem jako dosáhla toho, čeho jsem chtěla? Já bych řekla, že mně to stačí, jsem spokojená. Já jsem zkusila dělat vrchní sestru, ale administrativní práce, no věděla jsem dobře, proč jsem nešla na ekonomickou školu, jak mě nutili rodiče. Jen sedět v té kanceláři, mě by ranila mrtvice. A to jsem měla nabídky, od našich známých, že bych mohla dělat sekretářku - to byl referent na hotovou práci tenkrát, jen uvařit kafička a brát telefony, to by mě vůbec nenaplnovalo. Takže já jsem spokojená, zkusila jsem si dělat vrchní sestru, řekla jsem našemu panu primáři, že v žádném případě, že tady se peklit s personálem, řemeslníky a sedět v kanceláři zavřená, to pro mě není, já musím být v provozu. Sice jsem měla na starosti těch svých asi deset lidí nebo kolik, ale pořád jsem mohla být v té praxi.

Toto jsme už nakousli, ale zeptám se přímo. Myslíte si, že kdyby Váš bratr nebyl nemocný, kdyby neměl ten handicap, že by se Vaše kariéra ubírala jiným směrem?

Já myslím, že ne, že jsem to v sobě měla od dětství. Asi je to možná i trochu umocněné, to asi bylo, tím stavem. Ale myslím si, že by to bylo nastejno. Ale já vůbec bych nemohla být v kanceláři, nebo prodávat. Ani jako malá jsem nemohla. I když jsem si to také zkusila, potom v důchodu jsem prodávala v tom stánku na hradě ¹, asi rok. Já potřebuji být pořád v pohybu.

Vy jste říkala, že tam chodíte i teď vypomáhat.

Ano, ano, ale to je takové, že tam děláme výzdobu interiéru a podobně. Ale jinak jsem se už uvázala jen na krátký úvazek.

¹ pozn. - myšleno hrad Karlštejn

S bratrem se tedy vidáte alespoň jednou do roka, navštěvujete spíše Vy jeho rodinu, nebo on Vás?

Teď už ne, dřív, když bydleli na Vyšehradě tak ano, ale teď už ne. Oni přijedou vždycky sem. A teď, protože už jich je tolik, tak se sem moc nevejdeme. Už nemáme tolik židlí. Tak loni prvně jsme byli u Vráti, u jednoho jejich syna, on má domek někde u Kralup? Já ani nevím, kam mě vezli, no to je ostuda. *(smích)* Protože Vráťa říkal, hele víš co, celá léta my jezdíme k tobě, tak my bychom tě pozvali k nám, všichni se tam krásně vejdem, tam je hafo místa. Oni mají ještě ke všemu všichni obrovské psy a já taky kočky, plno dětiček. Tak jsme se domluvili, že pro mě Vráťa přijede a odveze mě, nevím kam, někam mě odvezl. *(smích)* No a potom přijel Zdeněk s Eliškou a kluci s manželkami, přítelkyněmi, takže nás tam bylo plno, a bylo to úžasné. A moc se mi to líbilo. A pak jsem jela zpátky s Eliškou a se Zdeňkem, protože oni to mají po cestě do Úval. Takže mě vyhodili tady a pokračovali dál. Pro mě to byla obrovská změna, protože já měla vždycky všechny tady, navařila jsem a připravila to, takže já jsem tam pořád tak jako vyskakovala a Markéta: „Sed', nic dělat nebudeš!“ Takže to bylo takové milé, že já jsem se vůbec nemohla projevit tam. Takže jsme říkali, že to budeme muset nějak střídat, protože nás je už hodně.

Pincovi mají vlastně pět dětí, že ano?

Pět synů! Pět chtěných synů. To bylo velmi úsměvné, protože když se vlastně ženil se Eliškou, tak říkal: „My budeme mít pět dětí, a všechno to budou synové!“ A já jsem si říkala: „No jasně, to určitě.“ *(ironicky, smích)* A my s maminkou vždycky když se mělo některé to dítě narodit, tak my měly připravené ty náušničky, připravovaly jsme to, jak se to dřív dělávalo. Tak já dva kluky, a oni pět. A všichni mají přítelkyni nebo manželku, dva už mají děti, teď bude další děťátko, pořád nás přibývá. Je to moc fajn, když přijdou. Fanuška s Toničkou, ty se vždycky těší. Oni občas kluci vezmou děti a přijedou, že nejsme úplně všichni. A sedí se venku na zahrádce, a to je také o něčem jiném, než když sem přijde patnáct lidí. To už není ono, není si kam sednout.

Myslíte si, že vy sama jste nějak ovlivnila kariéru Vašeho bratra?

Ne, určitě ne. To ani náhodou. *(smích)* Já jsem akorát figurovala jako posluchač, když on si něco nastudoval a potřeboval to prezentovat. A já vždycky jen „Hm, hm.“ *(krčí rameny, smích)*

Bylo to tak i v dětství, nebo až později?

I v dětství, ano. Když třeba i napsal nějaké básně, tak mi to dal zhodnotit. Ale to už jsme byli starší. A taky když v sedmašedesátém, osmašedesátém dělal divadlo poezie, to byl takový trend. Tak to bylo v Příbrami, skupina lidí a já jsem jim šila s babičkou, takovou vestu třeba jsem šila. A to se tenkrát dotklo mého tatínka - mě ne - že já jsem směla dělat akorát šatnářku. A tatínka to tenkrát tak

urazilo, bylo mu to líto, že mě nezahrnuli. A mně to bylo úplně nějak jedno, mně se tam líbil jeden ten kluk hlavně, a bylo mi tu fuk. To mně bylo tak sedmnáct, to se člověku zapalují lýtka. A to bylo hezké, protože tam se recitoval třeba François Villon. A tenhle Vráťa myslím, nebo Sváťa mu říkali... já už teď taky vím prdlajs... ten hrál na kytaru, nějaké balady. A já jsem z toho byla úplně očarovaná. Ale to brzo skončilo, pak nám to zakázali. Tohle se jmenovalo jako Diwy jako Divadlo ve vyhnanství. Později nám to zakázali a měli jsme po legraci.

Když vám bratr takhle prezentoval své básně a přednášky a jiné věci, připadalo Vám to někdy vtipné, že byste se tomu smála?

Ono to většinou nebylo vtipné. Já jsem to spíše obdivovala, protože to většinou buď mělo milostný podtext, nebo to bylo až takové malinko epické, což mně se hrozně líbilo. Dokonce v nějakém našem divadelním programu, kde jsem hrála nějakou bláznivou důchodkyni, bývalou herečku a měla jsem recitovat nějaké básně, tak jsem tam použila dva verše z jeho tvorby. To bylo loni. Já jsem si na ně vzpomněla, hodily se tam, tak jsem je použila a všem se to hrozně líbilo.

Nebyla jste na bratra takhle drzá?

Ale ano, to asi ano. Taky jsme si nadávali, když jsem mohla, tak jsem mu něco provedla. Nejsm tak úžasná. Kolikrát jsem vymýšlela, jak bych se mu za něco pomstila. On mě fakt někdy tak štvál. Vždycky jsem mu říkala: „Počkej, až budu starší než ty, tak tě zmlátím!“ To jsem asi ještě nechodila do školy, to ho moc pobavilo. Na plavání se mnou chodil na rybník, to bylo u nás daleko, tak mě hlídal, aby se mi něco nestalo. Pak se na mě vykašlal samozřejmě a lítal si s kluky, anebo to asi spíše někomu zase zadat, aby mě hlídal. (*smích*) Já ráda vzpomínám, jak jsme rázovali v Praze po těch hospůdkách, já jsem si připadala tak dospěle.

Bral Vás hodně takhle do společnosti svých přátel?

Párkrát ano, párkrát určitě.

Jak se Váš vztah změnil v dospělosti?

No tím, jak jsme se oženili, vdali, tak samozřejmě ten vztah už nebyl tak blízký. I když jsme bydleli poměrně blízko, já na Hůrce a on na Vyšehradě. Když měl první dva syny, Vráťa je druhý, tak jsem tam jezdila dost často. Pak když kluci byli už tři, tak zase my jsme jeli do Příbrami, naši mi dali dárečky, já je musela odvést na Vyšehrad. Takže čas od času. Nebo někdy Eliška odjela, na čtyři dny, a Zdeněk tam zůstal a volal mi: „Prosím tě, kluk má opruzený zadek, přijed’.“ Tak jsem navařila polévku nebo něco a jela jsem. A pak nevím, najednou...my jsme měli hodně svých starostí, já péči o rodiče, o tchýni, pořád o někoho, teď do toho jsme po revoluci začali opravovat

ten dům, protože to bylo mokré, abychom tu mohli vůbec trvale být. Pak zase rodiče, hned jak jsme dům opravili, tak se nastěhovali k nám. No a už jsme bydleli tady, protože tam bychom se nevešli. Nás rozdělila spíše ta práce a to starání se, on taky, každý den oba dva do práce, oba dva děti. Už to nebylo tak natěsno, ten vztah, jako když jsme byli mladší. A můj muž byl taky takový komisní, uměl být. Pořád mě chránil a bránil, a jemu se to moc nelíbilo, ten můj vztah s bratrem, svého času. Říkal: „Já to nechápu, tobě to nevadí?“ Takže já když jsem pak najednou zůstala sama, byla jsem utrápená, tak oni se mě snažili podržet.

S tím by mohla souviset i moje další otázka. Pomohl Vám bratr nebo naopak pomohla jste mu Vy při nějaké důležité životní situaci?

On mně určitě pomohl po tom úmrtí maminky a hlavně mého manžela. Ale jestli já jsem mu nějak pomohla... Já vždycky spíš tak průběžně. Při nějaké důležité věci... jedině když zůstal občas s dětmi sám, jestli je to tak důležité, tak jsem tam třeba jela, pomohla uklidit a opatřit dítě. Ale jinak, nějak zásadně... Možná ještě v dospělosti, v tom přelomu těch osmašedesátých až sedmdesátých let, tak dejme tomu, byly také takové chvíle, kdy vydával na moje jméno a tak dále.

Bylo to pořád jednou nohou v kriminále, tak to můžeme považovat za nějakou pomoc.

Bylo to nebezpečné pro Vás i pro něj? Jak jste to tehdy vnímala?

Ano, pro oba. No jako hrdinka. (*smích*) Tam šlo o to, že on venku vydával pod jménem někoho jiného, ale honorář nebo cokoliv jiného, tak přišlo na moje jméno, tudíž já jsem tam v tom také figurovala. Naši, ti z toho byli úplně zničení, protože měli pořád strach, co bude, nebude. V té době, kdy je člověku dvacet, má úplně jiné představy, je bojovný, hrdinný. Všechno jsme podepsali, všude jsme byli, když si na to vzpomenu, měli jsme kliku, že to dopadlo dobře.

Cítila jste někdy vděk za své zdraví, když vezmete v úvahu handicap Vašeho bratra?

To víte, že ano. Už v dětství jsem si říkala, jak to, že já můžu všechno, a on nemůže nic, a že je to blbé. Že jsem ráda, že můžu.

Přemýšlela jste tedy o sobě jako o někom, kdo měl štěstí? Ale říkala jste, že líto Vám ho nebylo, takže jste měla jen pocit, že Vy jste měla větší štěstí?

Ano, že já měla větší štěstí. Takovou tu lítost, že bych ho litovala a říkala mu: „Prosím tě, ty to nedělej.“ to ne. Spíše jsem se snažila, aby i to sloužení, ke kterému mě vychovávali, vysloveně, a jeho tím rozmazlovali. Správně to nebylo, dneska, nebo už před lety, jsem to viděla. A i Eliška mi dala za pravdu, že to není správně. Ten člověk by se měl cítit plnohodnotně. On se tak sice cítil, ale

zase využíval, když mohl. *(smích)* To neberte ve zlém, necítím žádnou zášť nebo zlobu, ale teď, s odstupem let, se to člověku srovná a vybaví úplně jinak.

Má nebo mělo bratrovo či Vaše vzdělání vliv na vaši vzájemnou interakci v dospělosti?

Ano. Jenom nevím, jak to mám teď říct, abych to řekla správně. Mně třeba přišlo až směšné, když mě můj bratr někomu představoval, a říkal: „To je moje sestra, skoro doktorka.” A do teď nevím, jestli to byl sarkasmus, nebo jestli to bylo vyznamenání, že jsem tak dobrá zdravotní sestra. A tohle třeba zrovna mého muže tak rozčilovalo, že ten by mu snad jednu i vrazil. *(smích)* To jsem k vám naprosto upřímná. Ale mě to teda také zarazilo, říkala jsem si: „Co to kecáš? Skoro doktorka, já jsem prostě sestra a nazdar.” *(smích)* Nevím, jestli jemu vadilo...možná, že jemu vadilo, více než mně, že jsem nedosáhla toho vysokoškolského vzdělání. Ale třeba teď už to tak není, ale v určitém věku to pro něho asi bylo důležité.

Mluvili jste spolu o tom někdy? Třeba v hádce?

Ne. My jsme se v dospělosti už nikdy ani nehádali.

Rodiče to nemrzelo, že jste nešla na vysokou školu, nebo nesnažili se Vás motivovat v tom, abyste studovala dál?

Ne. Nechceš, tak nechceš.

Jak obecně smýšlíte o bratrovi nyní? Co znamená pro Vás?

Je to úspěšný starší pán, který je vyrovnaný se životem, se svým onemocněním. A i se snaží se vyrovnat se svým stářím, které mu přináší další handicap a hlavně se mi hrozně líbí, jak miluje ty děti, vnoučata a svou ženu. Hodnotím ho úplně pozitivně. Pro mě je to blízký člověk, i když teď už tu blízkost tolik nepocítuju, jako mládí. Ale vím o něm, mám ho. Ráda ho vidím, ráda si s ním popovídám, je to můj bratr. Ale další společné věci už po těch letech nemáme, roky se na tom podepíšou. To soužití už tam není. Ale mám radost, když mi řekne, že bude další vnouče, nebo jak se mají děti a podobně. Já mám ráda všechny jeho kluky, i jejich děvčata, manželky, ale nejvíc trpím na toho Vráťu, to je moje srdeční záležitost. To je jeho druhý syn. Ten vždycky říká: „Ahoj, moje nejlepší tetičko!” tak já mu říkám: „Ahoj, můj nejlepší synovče!” *(smích)* A ten mi čas od času volá, jestli něco nepotřebuju a že by mi přijel pomoci, kdyby ano. To je takové velmi příjemné.

Ještě mě napadá otázka, jak Vy vycházíte s bratrovou manželkou, a jak naopak vycházel bratr s Vaším manželem?

Začnu od manžela, tam byl ten vztah napjatý. Můj muž byl velmi vstřícný, z počátku, ale pak narazil. Tam byl asi problém i ten, že on neměl vysokou školu, sice si jí potom dodělal, ale bratr měl pořád narážky na jeho vzdělání. A manžel považoval mého bratra za někoho, kdo se snaží všechny lidi kolem sebe využít a zneužít. Dlouho se snažil pomáhat, dělal jim elektriku na chalupě a tak, ale pak se nějak zatvrdil a nechtěl s bratrem nic mít. Mě to docela mrzelo, ale pak jsem si říkala, že oni taky neprojevují žádnou iniciativu, tak to nechám plynout.

Elišku mám ráda, my se tedy moc nevidáme, ale když jsme spolu, tak si máme o čem povídat. Když byly děti malé, občas chtěla nějakou radu. Ale já jsem vždycky říkala, že se divím, že s ním vydrží, s dědkem. *(smích)* Myslím si, že mají hezké manželství. Nevidím tak daleko, ale dělá to na mě takový dojem. On jí určitě velmi miluje a miloval od začátku, byl pyšný, že má mladou ženu.

Kdybyste to měla tak nějak shrnout, domníváte se, že Vás ovlivnilo to, že jste vyrůstala s handicapovaným sourozencem?

V něčem určitě. Mám úplně jiný vztah k lidem, kteří jsou nemocní. Vidím to na svých vrstevnících, nebo na lidech mimo zdravotnictví, a dokonce i ve zdravotnictví, že můj vztah je jiný. Nejen to moje pečování, ale vůbec vztah a mluvení s postiženými lidmi. Víím, že se nesmí rozmazlovat, nesmí se všechno hned. To si myslím, že mi to dalo do života. Je hodně lidí, kteří nesnáší lidi s handicapem. Je to podivné, já jsem si myslela, že takoví lidé nejsou. Jsou tací, kteří cítí dokonce odpor. Takže si myslím, že mě to ovlivnilo tímto způsobem. Postižené lidi беру jako úplně normální, nezarazí mě to. Beru nemocné lidi takové, jací jsou. Asi tím, že jsem to tak dělala celý život, tak tam byl asi ten prvopočátek. Já víím, že těmto lidem se musí pomoci, ale do určité hranice. Nemocní lidé, a teď nemyslím jen postižené, ale nemocné lidi vůbec, mají tendenci zneužívat své okolí.

ROZHOVOR S KAMILOU
BENDOVOU

Rozhovor s Kamilou Bendovou

délka rozhovoru: 2 hod 42 min 30 sekund

místo: byt respondentky, Karlovo náměstí, Praha

datum: 19. dubna 2022, začátek kolem 10 hodiny dopoledne

Informovaný souhlas respondentky se zveřejněním naleznete v přílohách.

pozn. pro doplnění kontextu: Rozhovor probíhal v bytě Kamily Bendové, kde žila od mládí, a kde určitou dobu žila i se svým bratrem, matkou, manželem a dětmi. Byt je velmi rozlehlý. Aktuálně zde žije s jedním z vnuků, který mě i uvedl do jednoho z pokojů. Během rozhovoru nebyl přítomný, ale na krátkou chvíli jej přerušil, aby své babičce něco sdělil. Kromě toho byl rozhovor přerušen dvakrát kvůli telefonátu a jednou kvůli ukázce fotografií, které souvisely s danou otázkou. V rozhovoru je zmíněn pouze poslední případ, jelikož souvisí s tématem. V bytě se nachází velké množství knih a fotografií členů rodiny, a to nejen manžela, dětí a vnoučat Kamily Bendové, ale i jejího bratra a jejich rodičů. Paní Bendová mi ihned po příchodu nabídla čaj a občerstvení.

Před rozhovorem byla respondentka upozorněna, že bude nahrávána a byla srozuměna s tématem. Zároveň jsem ji ujistila, že pokud jí bude otázka nepříjemná, nemusí na ni odpovídat, a že přepsaný rozhovor s ní znovu projdu a že může označit části, které si nepřeje zveřejnit. Dále jsem ji ujistila, že záznam rozhovoru bude po jeho transkripci smazán. Rozhovor byl nahráván a později přepsán do textové podoby ve formě redigované transkripce. Vzhledem k tomu, že k účelům této bakalářské práce je důležitý především obsah rozhovoru, byly výrazy upraveny do spisovného tvaru. Pro určité pochopení kontextu jsou zdůrazněny pasáže, kdy se respondentka směje.

Rozhovor byl nahráván a později přepsán do textové podoby.

Pozn.: Na žádost paní Bendové byl rozhovor zkrácen a upraven dle jejích požadavků.

Nejdříve bych se Vás chtěla pro kontext zeptat na informace o prostředí, ve kterém jste s bratrem vyrůstala.

Naše rodina je z Brna, otec byl univerzitní profesor a ředitel penzijního ústavu brněnského, který sídlil na Botanické ulici. Z boku do úřadu byla série bytů a otec jako ředitel tam dostal veliký byt. (Později tam byl krajský výbor strany a ty byty už tam neexistují.) Takže tam jsme vyrůstali, já jsem se tam narodila. V roce 1953 jsme se stěhovali do Prahy, kde jsme bydleli ve Štěpánské ulici, a pak jsme se přestěhovali na Karlovo náměstí.

Můj otec byl právník, maminka byla také právnička, byla jeho studentka. Naši se brali před válkou v roce 1938 a můj bratr Zdeněk se narodil 1942. Letos, tedy 2022, by mu bylo 80 let. Já jsem až ročník 1946.

Otec byl úředník, ale dělal peníze, různým lidem zařizoval, aby to bylo co nejrozumnější, a existuje rodinná legenda, že vymyslel rodná čísla. Nevím, jestli je to úplně pravda, ale dává to trošku smysl. Důležitý je ten rok na začátku, pak jestli je to žena nebo muž, protože to bylo pro tu důchodovou záležitost to nejdůležitější. V roce 1942 nebo 1943, teď přesně nevím, byl přeložený do Prahy do Pražského důchodového úřadu, a už se do Brna vlastně nikdy nevrátil. Pokoušeli jsme se přestěhovat, ale Brno za Prahu se přeci jen hůře vyměňovalo. A ještě, samozřejmě, potom v roce 1948 prošla Brnem fronta, což já už nepamatuji, ale Zdeněk ano. V tom roce 1948 se to všechno začalo zhoršovat, dávali nám tam nějaké podnájemníky a tak, a my jsme se tedy v roce 1953 přestěhovali do Prahy. Otec hned po válce vydal knížku, která se jmenovala *Státověda*, a po roce 1948 to vyšlo znovu a dostal za to nějaké peníze. A jak to tak u smolařů bývá, všechny ty peníze pečlivě schovával na to stěhování, ale při měnové reformě na jaře roku 1953 o všechny přišel. My jsme se stěhovali na podzim, já jsem v Brně začala ještě chodit do druhé třídy, pak už jsme se přestěhovali do Štěpánské a bydleli jsme na rohu Štěpánské a Řeznické ulice. Šikmo naproti je akademické gymnázium. My jsme formálně patřili do Vodičkovy ulice, kde je velká škola, kdysi dávno dívčí škola, ale maminka chtěla, abychom chodili do té naproti, což bylo blíž. Ta Štěpánská byla pak jednu dobu více využívaná, teď je to taková klidná ulice, přesto se dala přecházet. Takže my jsme začali chodit do téhle školy, která byla tenkrát takzvaná jedenáctiletka, bylo to od první až do jedenácté třídy. Tam jsem chodila od té druhé třídy až teda do - pak se to všechno změnilo, já jsem takový ten ročník, co se měnilo, že byla devátá třída, nebyla a pak bylo

SVŠ, takzvaná střední všeobecně vzdělávací škola, čtyřletá, aspoň myslím. V tom posledním roce jsem chodila do nějaké speciální matematické třídy někde v Nuslích, ale Zdeněk tam maturoval.

Vy jste se tedy stěhovali až později za otcem, on se stěhoval dříve než vy?

Nepřestěhoval, on tady bydlíval nejdřív nějak u maminky, potom u své sestry, pořád se doufalo, že se vrátí do Brna, ale to se už nikdy nepodařilo. Takže dojížděl do Brna, což byl trochu problém, protože tenkrát se ještě v sobotu pracovalo, tak dojížděl jednou za čtrnáct dní. V sobotu odpoledne jel do Brna a v neděli se zase vracel, ty vlaky byly asi dost plné. My jsme se v roce 1953 přestěhovali do Prahy. Ten byt v Brně byl ještě větší než pak ten ve Štěpánské, takže to bylo všechno takové nahuštěnější.

V roce 1954 přišla zpráva, že otce našli někde v parku ležet a že ho odvezli do nemocnice. Měl takzvanou angínu pectoris, a za dva roky na to, v únoru 1956, zemřel. Původně ležel v nemocnici v ulici U nemocnice, kam jsem za ním denně chodila, poté byl i v různých jiných a nakonec zemřel v Krči.

Vy jste přišli tedy o otce v poměrně brzkém věku?

A ještě jsme ho moc neznali. Vlastně spolu jsme žili velice krátkou dobu, od roku 1953 do 1954, a v takových stísněnějších poměrech. Pak ty dva roky byl mezi nemocnicemi a bytem.

Zdeněk je o čtyři a půl roku starší než já a maminka vždycky říkala, že já jsem se narodila, abych Zdeňkovi pomáhala. Zdeněk byl postižený, celá jeho pravá strana byla špatná a on vlastně všechno dělal levou. Ale vedle toho byl od dětství nesmírně nadaný, co se týče paměti a řeči, mluvil velice brzy. Popravdě řečeno, u něj se nikdy nevědělo, jak se to stalo. Protože se narodil v roce 1942 v květnu, to byla doba okolo atentátu na Heydricha. Takže tam celá tahle hrůza do toho spadla. Byl to klešťový porod, tak jestli to bylo způsobeno tím, potom byla zas nějaká představa, že v pár měsících měl nějakou obrnu. Otec se mu nesmírně věnoval, písničky, básničky, povídky, a on měl ohromnou paměť. Ale takovou tu paměť, co si pamatujete celý život básničky z dětství. Ještě mě napadá, existovalo divadlo Olympic ve Spálené ulici, a my jsme tam se Zdeňkem, když jsme bydleli v té Štěpánské, chodili na představení a tam byla vždycky i taková soutěž. My jsme se vždycky k té soutěži přihlásili a několikrát za sebou jsme ji i vyhráli, ale potom to nějak změnili, abychom ji nevyhrávali jenom my.

Měli jsme doma nějakou knížku ptáků. A Zdeněk všechny ty ptáky znal, věděl, i že nejdřív přijde mandalík, potom přijde sojka, potom přijde...a takhle to vyjmenovával. Tam v té soutěži bylo jednou řečeno, aby vyjmenoval nějaké české ptáky, a on vyjmenoval všechny ty ptáky z té knížky, tak jsme to proto vyhráli. Takže tuhle paměť měl neuvěřitelnou.

Ještě k tomu bratrovu handicapu, on se s ním narodil?

To je to, co se neví. Rodiče byli relativně bohatí, otec byl na fakultě a ředitelem toho ústavu, takže existují i filmy, když byl bratr maličký. Vždycky se pak na ty filmy dívali, když mu tam bylo několik týdnů, a vypadalo to, že ty ručičky vypadaly úplně stejně. Potom se tomu ještě říkalo taky Littleova nemoc, to také nevím přesně, co to je. Oni ho poté i operovali, on měl jednu nohu kratší, a předtím byl ještě nějaký problém a museli mu nějak přeríznout Achillovu šlachu, aby se ta noha mohla aspoň trochu pohybovat a aby nechodil jen po špičce. Takže pak nosíval takové ty speciální boty, že ta jedna byla trochu vyšší. K této operaci došlo někdy ještě za války. Tam ještě byl jakýsi problém, že v Brně byly dvě porodnice, jednou z nich bylo soukromé sanatorium. A to sanatorium bylo české, jenže zase otcův bratr v tomto sanatoriu ztratil dvě děti, takže tam byl zase takový problém, jestli chodit do toho soukromého, ale tam měli všichni pocit, že je to české. Zdeněk chodil teprve nějak až ve dvou a půl letech, proto také všechno to ostatní, mluvení, bylo mnohem dřív, ta chůze byla mnohem později a vždycky trochu kulhal, a vždycky to byl jakýsi problém.

Maminka - uvědomte si, jsme v roce 1948, zhruba tak první třída - nutila Zdeňka psát pravou rukou. Tenkrát představa, že by psal levou, to prostě neexistovalo. Bylo to asi velice obtížné, pamatuji si, jak mu maminka říkala: „Nahoru, nahoru, dolů, dolů.“. Naučil se psát pravou rukou, měl i takový osobitý rukopis, i když potom všechno ostatní dělal levou rukou a když tak psal tiskacím. Jakmile přišly psací stroje a počítače, tak na to přišel velice rychle, protože přeci jenom, to psaní úplně nebylo jednoduché. Jinak tedy všechno dělal tou levou. A co se týče mě, je zajímavé to, že já píšu a kreslím pravou, a nemám s tím absolutně žádný problém, a přitom také vše dělám levou. To se vždycky pozná na rukou, ta levá je větší. A nikdy nevím, jestli jsem opravdu v hlavě levák, nebo jestli to bylo odkoukané od něj. On vždycky všechno levou, tak já taky. To už se asi nikdy nedozvím.

A on byl pravák, nebo levák, nebo psal původně levou kvůli tomu postižení?

Ta pravá byla postižená, byla slaboučká. Těžko říct, jestli skutečně byl levák. Ale někdo říká, že to má člověk i v hlavě posunutý, tak u něj to bylo asi spíše tím, že ta pravá byla slabá.

Vy jste říkala, že Vaše rodina byla úplná, ale tatínek Vám brzy zemřel. Žili jste tady poté všichni spolu jen s maminkou a bratrem?

Ano. Maminka, jakmile otec zemřel... ještě něco malinko o ní řeknu. Ona je narozená 1908 a po první světové válce, kolem dvacátých let, byla jakási akce, že se vybralo dvacet nejchytřejších holek a kluků z určitého ročníku z Československa. Jiří Voskovec v téhle akci také byl. A moje maminka uspěla. Také tam byli dost známé různé dámy, všechny pak vystudovaly vysokou školu, takže ona uměla velmi dobře francouzsky a měla takzvaný francouzský bakalareát. Její mateřština byla němčina, ale uměla hovořit mnoha jazyky, takže hned jak otec zemřel, začala pracovat v Artii, což byl tzv. podnik pro dovoz a vývoz kulturních statků. Pracovala v oddělení, které se zabývalo muzikou, kde se dělaly gramofonové desky a měla za úkol s těmi cizinci vyjednávat a chodit na koncerty.

Ještě zmíním jeden důležitý moment. Rodiče nikdy nebyli v žádné politické straně. Maminka měla sestru, která odjela do Spojených států na Rockefellerovo stipendium, byla lékařka, a potom léta pracovala v Ženevě, v mezinárodní zdravotnické organizaci. V roce 1956, kdy to politicky bylo trochu lepší, se mamince podařilo získat výjezdní povolení, to tenkrát nebylo jednoduché, pro svou maminku, což byla maminka i té tetičky, a mého bratra. Bylo to na šest týdnů, že pojedou do Ženevy ze zdravotních důvodů. Později se to mamince podařilo ještě dvakrát prodloužit, takže Zdeněk nakonec v Ženevě studoval rok a půl. Rok sice ztratil, ale ten jeden rok na střední škole dohnal asi za tři měsíce. V každém případě to bylo dost důležité v jeho životě. Zdeněk trávil mnoho času v různých ozdravovnách, což nebylo asi moc lehké, dost často bývají tato fyzická postižení spojená i s takovými psychickými problémy. Takže to pro něj asi nebylo lehké, za prvé, že ti kluci tam na něj asi nebyli moc hodní, a za druhé, že vždycky musel dohánět tu školu, za dva měsíce tam se moc nenaučil. A tenhle pobyt v cizině, v době, kdy to bylo vlastně zcela nemyslitelné, byl jiný. On když se vracel, tak já mu byla naproti na letišti, a to si nikdo neumí představit, to letiště bylo úplně prázdné. Tam přiletělo jedno letadlo, co létalo Ženeva Curych, Curych Praha, a z toho vystoupilo pár lidí, jinak to tam bylo úplně mrtvé. On tam byl teda rok a půl, a mutoval. A já když jsme se poté poprvé setkali, tak jsem se ho skoro zalekla.

Přeci jen ten rok a půl byl hodně. Zdeněk tam chodil do mezinárodní školy, naučil se anglicky, francouzsky, částečně latinsky, byl v Paříži, na Korsice, v Alpách, u moře... Prostě ta tetička ho různě tak vozila. Předtím na tom byl právě těmi různými ozdravovkami a tím stálým doháněním hůř, teď se vrátil naopak jako takový muž světa. Myslím, že i v té třídě mohlo něco znamenat, že to byl člověk, který viděl věci, které oni vůbec neznali.

Proč jste nejela i vy?

Získat pas bylo možné pouze ze zdravotních důvodů.

A nemrzelo vás to v té době, nebo i později?

Já jsem tam potom byla u té tetičky se Zdeňkem také, a on mě tam prováděl a ukazoval mi tu mezinárodní školu, to Ženevské jezero a tak dále.

Jaký vztah měli vaši rodiče?

To je hodně složité, oni byli od sebe asi sedm let. Maminka byla velice hezká, tatínek se o ní ucházel asi deset let, ona měla mnoho ctitelů. Myslím si, že to nebylo úplně jednoduché, protože prostě dlouhou dobu byl v Praze, maminka byl v Brně sama. A pak zase naopak, po poměrně dlouhé době zase spolu začali žít v Praze. Ale že by se nějak hádali, nebo se mluvilo o rozvodu, to tam neexistovalo.

Řekla byste, že ten vztah byl láskyplný? Nebo je to pro Vás těžké posoudit?

Ze začátku určitě ano, o tom nepochybuji. Ale říkám, strašně brzy do toho zasáhly ty politické světy, které je do značné míry odloučily.

Byla vaše rodina nábožensky založená?

To je také složité. Maminčina rodina a její rodiče byli myslím takoví ti klasičtí moravští katolíci. Takže ona tak byla vychovaná. Ale nebyla praktikující. Dokonce se v rodině říkalo, protože otec byl v tom Brně poměrně vysoce postavený, Brno je celkem malé, takže rodina říkala, že pan primátor přišel k nám do bytu a oddal je u nás v bytě. Ale myslím, že svatbu v kostele neměli. Přesto všechno, my jsme byli s bratrem oba dva pokřtění, víceméně v porodnicích a oba jsme chodili do kostela. Zdeněk určitě byl u prvního svatého přijímání ještě v Brně, a já potom tady v Praze. Já jsem chodila na náboženství, rodiče o tohle stáli. Já jsem pak jednu dobu velmi intenzivně, tak v osmi letech, chodila do kostela sv. Štěpána. A otec? No určitě byli katolíci, ale

nepraktikující. Poté, co otec v roce 56 zemřel, tak to katolictví se dost často projeví v tom, že když ti lidé umírají, tak se mají kam vrátit. Ti lidé, co v tom vyrostli, se přeci jen vrací k tomu Pánu Bohu, v jakési představě, že ten život hodnotí, ptají se, co bylo dobře, co bylo špatně. Maminka umřela v roce 1981, umírala na rakovinu prsu. Ležela už jen doma, já jsem za ní chodila každou středu a sobotu a můj bratr s ní bydlel. Ještě se o ní starala její kamarádka, což bylo takové zajímavé. Když byly prázdniny, tak maminka posílala Zdeňka k téhle tetě, které se říkalo Udunka a ta měla vinohrad poblíž Brna, zahradu a včely a tak, pro Zdeňka to byla takové zajímavé vesnické prostředí. Já jsem jezdívala do Rokycan zase k jiné tetičce. V té chvíli, kdy maminka umírala, tak tahle Udunka, její kamarádka snad ze školy, se znala se Zdenkem a kdysi se o něj dobře starala, tak se potom starala i o maminku. Říkám to proto, že Zdeněk tenkrát přemýšlel, jestli bychom nepozvali kněze k mamince. Já jsem s tím samozřejmě souhlasila. On řekl: „Ano, dnes odpoledne.“ a maminka už tak pospávala a já jsem k tomu asi něco říkala, potom usnula a já jsem se modlila. Zdeněk mi potom vyprávěl, že ten kněz přišel, šel za maminkou, byl s ní samozřejmě sám, a když se vrátil, tak říkal Zdeňkovi: „Vy jste měl pocit, že bude nějaký problém? Žádný problém.“ Je to takové, že když děti jsou vychované ve víře, potom si s tím Pánem Bohem tak povídají a vědí o něm, tak se mají kam vrátit. To já považuji za hrozně důležité. A proto říkám, že i když se vám děti cestou ztratí, což, musím zaklepat, se mně nestalo, prostě vědí kam se vrátit.

Takže maminka s námi vždycky chodila po kostelích na svatby a křtiny a tak.

Vy máte šest dětí. Chci se zeptat, jestli byl Váš bratr ženatý nebo měl děti?

Ne, neměl nikdy děti. Ženatý byl až v pozdějším věku, v nějakém 86. roce. Měl za ženu Mášu Svobodovou. On se do ní zamiloval, myslím, že to byl docela hezký vztah, ale bezdětný. Máša byla rozvedená a o dětech už nebylo možno z věkového důvodu uvažovat.

Vzpomínáte často na dětství s bratrem?

Můj bratr pro mě byl absolutní autoritou. Byl o čtyři a půl roku starší, a co Zdeněk řekl, pro mě bylo svaté. I když jsme jezdili na ty prázdniny a podobně, já jsem ho zcela uznávala, a co je možná důležité, že on byl velmi auditivní typ. Měl strašně rád, když mu někdo četl a on poslouchal. Když Zdeněk odjel do té Ženevy, pro mě to bylo dost těžké, protože my jsme dříve byli čtyři a občas za námi dokonce jezdila babička, maminčina maminka z Brna. Když otec zemřel, tak maminka začala chodit do práce a ještě začala s těmi různými muzikanty chodit po

koncertech, Zdeněk zmizel a otec zemřel. A já jsem najednou zůstala sama. Takže pro mě to byla docela obtíž, já jsem se tam také trochu bála a začala jsem chodit do takového dramatického pionýrského kroužku, který byl velmi kultovní. Recitovali jsme tam strašidelné básničky, ale náš vedoucí měl relativně cit pro to, co tam vybíral za lidi. S částí z nich se stýkám do dnes, třeba Táňa Fisherová, Eliška Krausová - od těch Krausů sestra -, nebo Jana Synková, tady z Ypsilonky, Jirka Ornest, Petr Svojtka... taková docela zajímavá skupina lidí, kteří poté to divadlo skutečně dělali, já už ne. Ale proč to říkám, protože jsem se tam naučila mluvit, dobře vyslovovat. A tudíž Zdeněk byl rád, když jsme mu četla. Vždycky vyprávím, že mé velké vzdělání spočívá v tom, že jsem mu přečetla všechny Platónovy dialogy, Odysseu a Aeneidu, uměla jsem krásně číst i v tom hexametu. A já jsem se tak trošku učila francouzsky, moc jsem neuměla, ale on francouzsky uměl, takže jsem mu četla francouzsky Malého prince, což pak hrálo velkou roli v mém životě, a přečetli jsme francouzsky třeba *Discours de la méthode* od Descarta. A celé to mé vzdělání vlastně spočívá v tom, že jsem mu takhle četla.

Kolik vám tedy bylo?

Tak čtrnáct, patnáct, šestnáct?

Přijde mi to na tak mladý věk jako docela složitá četba.

Tak já jsem tomu také občas nerozuměla. (*smích*)

Byli jste si v dětství, mám na mysli spíše ranější dětství, blízcí? Jaký jste měli vztah?

Ano, velice. Jak říkám, byl pro mě absolutní autoritou, a myslím, že on mě také nějakým způsobem měl rád. My jsme potom i s maminkou tvořili takovou dost uzavřenou jednotku, pak do toho vstoupil můj muž, který měl zase pocit, že já jsem už jeho, tak to bylo trochu náročné, mezi mým bratrem a mým mužem.

Jaký byl Váš bratr jako dítě?

On je o čtyři a půl roku starší, pro mě on nikdy nebyl dítě, moc si to nepamatuju. Já si hodně pamatuju po tom jeho návratu. Určitě jsme byli hodně spolu, chodili jsme spolu i do kina, já jsem dělala všechno po něm. Můj bratr si vedl takový kulturní deník, psal si, co přečetl za knihy, a já jsem to musela také takhle dělat, hodně jsme jím byla ovlivněná. Protože maminka začala pracovat a my jsme byli spolu.

Jak jste v dětství vnímala bratrovo postižení?

Já mám pocit, že jsem to nevnímala. Byl to jakýsi fakt, znovu říkám, maminka říkala, že jsem tady, abych se o něj starala, takže jsem asi byla zvyklá zapínat mu knoflíky nebo něco takového, ale v podstatě to byl takový fakt. Pamatuji si takovou zajímavou věc, když už jsem měla nějaké děti, tak oni hráli Mikado, takovou tu hru s tyčinkami. A já vím, že jsem nechtěla, aby to se Zdeňkem hráli, protože jsem měla takový špatný pocit, že mu to prostě asi nepůjde. Ale on byl, tou levou rukou, překvapivě neuvěřitelně šikovný.

Ještě zajímavost, on v roce asi 1960 nastoupil na přírodovědeckou fakultu a nejdřív chtěl dělat houby. Měl takový pocit, že ty houby jsou něco strašně zvláštního, nejsou to ani rostliny, ani zvířata a to hlavní se vlastně odehrává pod tou zemí, a mají tu zvláštní vlastnost, že se v podstatě nedají pěstovat a rostou si, kdy chtějí. Jsou prostě roky, kdy houby rostou, a jsou roky, kdy houby nerostou, a nikdo neví proč. Vždycky se říká, že musí být mokro a svítit sluníčko, anebo něco takového. To všechno může být splněné, ale přesto nerostou. Je to prostě něco takového záhadného. Takže jsme spolu chodívali na výlety a sbírali jsme houby. Tím, že byl mykolog, tak občas jsme tedy jedli doma nějaké příšerné hrůzy, které se třeba měly 24 hodin máčet a pak teprve se daly jíst. A protože maminka houby nejedla, tak to bylo složitější. Ale pamatuji si tyhle výlety, na Karlštejn a tak. Ona byla i nějaká mykologická společnost, a protože Zdeněk už byl v tom asi zkušenější, tak vedl takové výpravy těch starých babiček. Ony mu nosily nějaké prašivky a on jim říkal, co je to za houby, aby to jedly nebo nejedly. Měl absolutní orientační nenadání, nebo nesmysl, většinou jsme zabloudili. Já jsem mu i u těch výletů občas čítávala, pamatuji, že někde nad Modřany, v lese, jsem mu četla Platónova Timaia.

Ale na té mykologii byli nějakí strašně nechápající lidé, ten jeho přístup, že je to něco zajímavého, vůbec nepobrali, tak přešel na mikrobiologii. A tam byla hrozně dobrá parta a on se zabýval takzvaným bakteriofágem lambda, který se ozařoval, a potom se tam různě něco zkoumalo. V té době se ještě pracovalo s takovými velkými Petriho miskami. Říkám to proto, že tam musel třeba něco kapat a podobně, a že je vlastně neuvěřitelné, jak byl na tu levou ruku šikovný. Já jsem mu tam jezdila pomáhat. Pamatuju si, že tam někdo připravil taková dvě plexiskla, v jednom navrtal díry. On se ten bakteriofág namnoží a pak se třeba desetkrát ředí, a potom už je jen v jednotkách a ty se potom počítají. Pamatuji si, že se tam něco muselo třepat, takže jsme tam chodili v noci, ale protože jsme neměli klíče, tak jsme přelézali ploty a lezli tam

oknem a koukali, jestli se to třepe nebo netřepe. Takže, tyhle věci kolem jeho diplomky nebo é jeho práce na tom bakteriofágu, ty jsem s ním také sdílela.

Přistupovali k vám rodiče v dětství nějakým způsobem odlišně?

Myslím, že ano. Maminka vlastně celoživotně měla jakýsi pocit viny vůči Zdeňkovi. Měla pocit, že za to mohl ten klešťový porod. Samozřejmě za to nemohla, ale maminka byla trochu starší, jí bylo 34, když měla Zdeňka a 38, když mě. Ale to tenkrát tak bývalo, teprve potom se to změnilo na mladší a teď jsou zase starší matky. Takže měla vždy pocit viny vůči němu, měla pocit, že se o něj má více starat. A opačně, otec se mu sice jako malému chlapci neuvěřitelně věnoval, ale poté vlastně tím přeložením do Prahy se se Zdeňkem pak už nikdy nesetkal. To já zase naopak, já byla taková ta holčička, denně za ním jsem chodila do nemocnice. Takže trochu odlišné to bylo, ale ne zas moc.

Vychovávali vás jinak? Že by bratrovi dělali nějaké úlevy oproti Vám?

Trošičku byl problém v tom, že Zdeněk pořád něco doháněl, takže se mu maminka musela pořád věnovat. A já jako malá holčička byla vzorná. A existuje taková slavná historka, kterou Zdeněk nikdy nechtěl slyšet, a já ji někdy i uvádím jako typ toho myšlení. Zdeněk měl to úžasné, široké myšlení a paměť, a já jsem od narození byla trošičku nadaná na tu matematiku. Tu jsem potom i vystudovala. A měli jsme nějakého strýčka, který byl matematik, a který tenkrát se mě na něco ptal a já mu odpovídala. A maminka, když Zdeňka doučovala, tak mu dala příklad, že děti jely na týden do školy v přírodě a zaplatily sto korun, druhá parta tam jela na 14 dní a kolik tedy zaplatila? A Zdeněk nevěděl. A maminka mě tedy zavolala, a já jsem to odpověděla a maminka říká, dobře, tak zaplatili více nebo méně? A já říkám, no víc a maminka: „Proč zaplatili víc, Zdeňku?“ A Zdeněk říká: „No asi měli lepší jídlo.“ (*smích*) To vždycky uvádím - pro matematika je to dvakrát tolik, tak je to dvakrát tolik. Ale pro Zdeňka to takhle vůbec nebylo. Ty důvody, proč to bylo víc, těch mohlo být tisíce jiných. On to vždycky viděl v té šíři. A maminka ho učila psát a podobně, takže se mu musela věnovat víc spíše proto, že pořád něco doháněl.

Kolik vám tam zhruba bylo, při této události?

To chcete po mně moc. Tak osm, to byl tak 1955 rok si myslím. Ještě bych dodala, že my jsme byli všichni relativně zdraví. Zdeňkovo ochrnutí bylo, ale jinak jsme byli zdraví, speciálně já. Pamatuji si, že rodina vyprávěla, že když mi byly tak dva a půl roku, tak jsme byli v Jánských

lázních, Zdeněk tam byl v lázních a já tam byla za ním. A ten pan doktor údajně mamince řekl: „Měla vaše holčička spalničky?“ a maminka, že syn ano, ale že já ne. A on jí řekl, tak dcera to dostane. Tak to byla jediná nemoc, dětská, kterou já jsem kdy měla. Jinak já jsem strašně zdravý člověk. A Zdeněk relativně také. Maximálně jsem byla bacilonosič.

Myslíte si, že to chování rodičů k vám ovlivnilo Váš vztah s bratrem? Například jestli jste mu to někdy vyčítala, nebo Vám to bylo líto.

Ne, to určitě ne. Když byl Zdeněk pryč, já jsem žila rok a půl sama s maminkou. A já jsem dospívala, pak jsem chodila do toho svého souboru. Jsem takový člověk, že jsem měla vždy pocit, že když něco dělám, musím to dělat vážně.

Co příbuzní, přistupovali k vám jinak? Třeba na nějakých rodinných oslavách, návštěvách a podobně? Vy jste ještě vlastně vůbec nemluvila třeba o prarodičích.

Ano, my jsme měli prarodiče, babičku a dědečka v Brně, a babičku jednu v Praze. Babička pražská byla otcova maminka a její manžel byl ředitel nějakých plzeňských drah. Co jsem ji znala já, to už bydlela v domově důchodců, měla tam takový svůj pokoj. Ale k babičce se vždycky muselo být uctivý. A naše brněnská babička, ta byla taková hodná. Ale existuje naprosto absurdní historka, kdy jsme se Zdeňkem nějak jeli za ní. Já jsem pro něj jela do těch Žehušic a Zdeněk dostal láhev medu. Měl nějaký batůžek na zádech, a ten měl takové postranní kapsy a on do té jedné tu lahev toho medu dal. A jeli jsme za tím dědečkem do Brna, asi autobusem jsme dojeli na střed, a oni bydleli v Řečkovících, což je Brno, ale je to Královo Pole a pak Řečkovice. V každém případě jsme potom jeli tramvají, dorazili jsme tam, ale přijeli jsme pozdě a dědeček byl takový přísný, tak jsme se museli honem rychle někam uložit. A teď jsem zjistila, že ta lahev toho medu se rozbila. A teď všechno bylo spleené, do prádla to nateklo. Tak jsme to nějak zvládli, a druhý den jsme šli k nějakému tomu potůčku a tam jsme se nějak myli. Pak jsme se rozhodli, proč to celé vyprávím, že půjdeme do Slavkova, tam jsme také možná nějak ještě jeli, a že půjdeme za tou vzdálenější tetičkou do Uherského Ostrohu. A tak napůl stopem, napůl pěšky, tak jsme tam nějak šli, pak jsme v lese někde přespávali, naprosto absurdně. Pak nakonec jsme nějaký stop chytili, my jsme to ještě neuměli, no byli jsme děti. A nakonec jsme dojeli do toho Ostrohu, a tam byli takoví naši vzdálenější příbuzní a byl tam profesor Chytil, což byl manžel...no takhle, byly dvě sestry, jedna si vzala otcova bratra, toho matematika, a ta druhá si měla vzít našeho otce, ale nakonec si ho nevezala a on si vzal maminku, a ona si nakonec vzala

tohohle profesora Chytila. A on byl léta zavřený v 50. letech. Tehdy jsme se tam s ním seznámili, a on uměl úžasně mluvit a vyprávět nějaké příběhy. To byl jeden z našich zvláštních, trochu absurdních podniků, co jsme podnikli se Zdeňkem, tohle přespání.

Nechci Vás vůbec odrazovat od toho vyprávění, ale chtěla bych se spíše zeptat, jestli si nepamatuje nějakou situaci, kdy to příbuzenstvo přistupovalo k bratrovi jinak než k Vám, nebo naopak, jestli si něco takového nevybavíte.

Takhle, Zdeněk měl, to vám budou asi říkat i jiní lidé, jisté obrovské charisma, že ho všechny ženy, které potkal, hrozně milovaly. To bylo na jednu stranu asi nějak spojené s tou představou starosti o něj, že o něj budou pečovat. Ale na druhou stranu... my jsme chodívali do jídelny u kostela. Zdeněk chodí jako skoro poslední a ty všechny kuchařky ho absolutně milovaly. Totéž bylo, když jsme byli v tom Brně u té babičky, pak jsme se tam setkali s nějakými sestřenicemi a dalšími příbuznými, byla tam nějaká mladá holka, mladší asi než já... Znali jsme se asi tři dny, a ona už Zdeňka naprosto milovala. On měl kolem sebe stále spoustu, i později, žen. Ony byly částečně fascinované jeho vzděláním. Zdeněk měl totiž potom i jednu úžasnou vlastnost, když by se s Vámi bavil, a Vy byste řekla nějaký nápad, nevím, že venku svítí sluníčko a něco. A Zdeněk si to poslechl a řekl: „To je úžasně zajímavé.“ a rozvinul tuto myšlenku někam úplně jinam, a vytvořil představu, že jste řekla něco úžasného a geniálního. On měl tuhle zvláštní vlastnost. V každém případě uměl mít vůbec nějaké myšlenky, nové nápady, nové přístupy k věci. Ale uměl kdykoliv, z jakékoliv drobnosti, vytvořit nějaký zajímavý postřeh, aby se o věcech přemýšlelo. A navíc byl takový velice galantní, a kde jaké dámě říkal, jak je krásná a milá. Ale opravdu tohle zvláštní charisma měl. Ono to nebylo nic sexuálního, to bych neřekla, byl to částečně obdiv, částečně úcta, částečně pocit, že o něj pečují, ale opravdu něco takového existovalo.

Je zajímavé, že ten handicap vůbec neovlivnil pohled ostatních lidí na něj.

Možná malinko v tom ochránářství, ale vlastně ne.

Měla jste někdy v dětství dojem, že vás rodiče příliš využívali při péči o bratra?

Ne, ne.

Pečovala jste o něj v nějaké větší míře, kromě těch knoflíků, které jste zmiňovala?

To po mně chcete moc. Prostě to bylo normální, že sem mu se spoustou věcí pomáhala. Opravdu se spoustu věcí naučil, tou levou rukou byl šikovný. Ale je pravda, že až do sklonku jeho života u něj musel někdo být. Já, maminka, po její smrti zmíněná teta Udunka, pak jeho žena Máša... Byl hrozně šikovný, ale úplně sám žít nezvládal.

Když studoval ty houby, našel způsob, když se chcete zkoumat spory. Existuje taková dutinka, bezová větvička, která se nařízne a do ní se strčí kus té houby a to se krájí na tenoučké plátky. Samotná ta houba se nedá zkoumat, ale právě to jde tím, že se strčí do té bezové duše. A to Zdeněk bez problémů uměl. Houby jsme ještě zkoušeli pěstovat takovým způsobem. On chtěl psát diplomovou práci o houbě, která se jmenuje hnojník. A to je zvláštní houba, která roste na koňských koblížcích, takže jsme chodili a sbírali je a nosili domů. Měli jsme tam takové umělohmotné poklice na sýr, a tam jsme to pěstovali. To je houba, která když vyroste, je absolutně nádherná, bílá a má takové závoje, strašně krásná houba. A druhý den shnije a je to hrůza. Vydrží jeden den, strašně zvláštní houba, tenhle hnojník. A to jsme tam třeba pěstovali. On měl Zdeněk ještě jednu takovou zajímavou vlastnost. Uměl se vždycky pro něco nadchnout a tak to nějak bylo opravdové. Začal to vždycky dělat s absolutní vášní, to já jsem nikdy neměla. Jednu dobu sbíral známky, alba a tak, to už teď asi neexistuje, my to sbírali spolu také. Ale potom to byly nálepky na krabičkách od sirek. A on to pojal tak, možná bych ty desky ještě našla, on to bral z těch krabiček, a i s těmi krabičkami, s tou ulomenou přední stranou, to schovával. Takže jsme chodili po Praze, koukali jsme do košů a vybírali z nich ty krabičky. A to jsem vždycky s ním dělala, on se pro něco nadchl a sbírali jsme krabičky.

Když jste sbírali ty koňské koblížky, to jste je nosili do toho bytu tady v Praze?

No, ano. *(smích)* Tam byl pod oknem takový veliký parapet.

To maminka asi neměla radost, že?

To už si ani nepamatuji, jak to bylo. *(smích)*

Vy už jste říkala, že si nepamatujete, že byste o bratra nějak zvlášť pečovala, ale pomáhala jste mu. Myslíte, že celkově Vás nějak ovlivnilo to dětství s ním, myslím tím do života? Že máte třeba větší sklony k zodpovědnosti, k péči o lidi nebo podobně?

Tam je trochu jiný problém. Já jsem čtyři roky chodila do pionýrského souboru a občas říkám, i když si to nikdo nepamatuje, ten bolševik je taková opice Boží. Ty pionýrské soubory byly

založené na sebeobětování, na společné práci a neuvěřitelné vzájemnosti. Takže já jsem byla dost ovlivněná i tímhle souborem. To znamená, když někdo měl na někoho čekat, nebo měl někdo něco udělat, tak jsem to vždycky byla já. Myslím si, že spíš to bylo tímhle souborem. Ale je možné, že to bylo také ovlivněné i tím Zdeňkem, že jsem vždycky měla takový pocit, kdo má počkat, když všichni odchází, tak vždycky jsem to byla já. Vždycky jsem takový pocit měla, ale mohlo to být klidně něčím jiným.

Měla jste někdy nějaké větší sklony k péči o lidi?

Tak já jsem spíš ochotná chodit do nemocnic a starat se. Já umím dobře naslouchat, opravdu, teď to nevypadá, ale umím poslouchat. A vím, že spousta lidí se potřebuje vypovídat, to jsem se nějak naučila, asi nejspíš od maminky. Maminka měla taky takovou úžasnou schopnost, hrozně málo mluvila o sobě, a měla kamarádky, které jí pořád něco vyprávěly. A obzvlášť moje babička, v těch Řečkovících, než došla z obchodu do svého domu, tak z každého domečku mezitím vyšla nějaká paní a vyprávěla jí, co se jí stalo. A když babička přiletěla ze Ženevy, tak jí vedla stevardka a babička všechno o ní věděla. Takže tahle schopnost naslouchat byla v mé rodině.

Měl to i bratr? Vy jste říkala tedy, že rád poslouchal, když jste mu četla. Naslouchal takhle, když mu někdo něco vyprávěl třeba o sobě?

To nevím. Možná ano, ale zdaleka ne tolik. Ale jak říkám, on měl kouzlo vytvořit prostor, ve kterém si člověk s ním připadal, jak je chytrý. A on potom, když přednášel, Petr Rezek mu pořád nadával, že přednáší babkám, které míchají polévku. To je pravda, ale on učil lidi uvažovat. On říkal: „Tak, a teď když mícháte tu polévku, uvědomte si, že bla bla...“ a teď z toho udělal něco neuvěřitelného. Nechával lidi objevovat, že ten svět je zajímavějším, než se jim zdá. Že to není jen, že míchají polévku, ale že mohou o tom přemýšlet. Strašně zajímavým způsobem, měl pořád samé nové nápady, hodně si vyhrával s etymologií. Úžasným způsobem uměl vytvořit přemýšlení, že svět je bohatší a zajímavější. Proto on měl takové zástupy svých různých ctitelů a lidé rádi četli jeho knížky, a strašně rádi na ty jeho přednášky chodili, on lidi učil přemýšlet.

Bylo Vám bratra v dětství někdy líto?

No víte, on pro mě byl vždycky starší brácha, něco jako bůh, takže moc ne.

Styděla jste se za něj v dětství někdy?

Myslím, že také ne.

Měli jste v dětství společné přátele? Hráli jste si spolu i v rámci nějaké skupiny?

Jak jsem říkala, jeden ze Zdeňkových rysů byla jakási vášnivost. Víím, že měl nějakého kamaráda, v době kdy četl Karla Máje, tak opravdu byli v té době jak rodni bratři. Ale asi těch přátel příliš neměl. Na středné škole skoro nikdo, ale potom kolem mikrobiologie, tam myslím, že se spoustou těch lidí se velmi přátelil, znovu říkám, že spíš s těmi dámami, které ho milovaly. A no a potom samozřejmě, když byla Charta a celá ta Kampademie, tam potom ty přátele měl.

Pamatujete si, jak vycházel s vrstevníky?

Asi moc toho nevím, ale myslím si, že to nebyla žádná sláva. Později si myslím, že těch kamarádů měl hodně.

Ovlivnil bratrův handicap jeho chování v dětství? Jestli cítil třeba nějakou frustraci, vztek?

Ten život měl určitě těžký, svým způsobem. Například, on se tedy potom naučil lyžovat, s námi byl jednou na horách. Ale spousta věcí, vlastně sport celkově, to byl někde jinde. I teda ta chůze, my jsme hodně chodili, ale tam to nebylo ideální...myslím si, že ho to určitě omezovalo. Úplně přesně nevím, ale je možné, že na něj lidé kvůli tomu nebyli hodní.

Nevybavíte si, že by si třeba nějak stěžoval nebo nadával?

On potom, ještě dále jezdil do různých lázní, hlavně do Kladrub, kde byla léčebna právě pro podobně postižené. A protože otcova nejmladší sestra byla lékařka, neuroložka, která tam taky částečně pracovala. Byl to spíš ústav pro lidi po úrazech, ale plavali tam, vyráběli a podobně. A mám pocit, že tam to s těmi lidmi nebylo úplně jednoduché. To byla spousta lidí, kdy ten člověk pak ztratí takovou určitou motivaci do svého života, a přitom byli na sebe i dost hrubí. Člověk si vlastně málokdy uvědomí, že žije v jakémsi světě, teď se tomu říká bubliny - střední škola, vysoká škola, matematický ústav - pořád žijete v té bublině. A tyto ústavy, stejně jako jsem zažila já v porodnicích - můj muž tomu vždycky říkal porodnicové statistiky. Když se dostanete do nemocnice, nebo takového ústavu, je to jedna z mála situací, kdy přijdete do styku s nejrozličnějšími lidmi. A léčebny v tomhle smyslu byly taky takové, a ještě to byli právě lidé, kteří nějakým způsobem ztratili ten drive. To víím, že občas vyprávěl naprosto absurdní příběhy.

Někdo spadl ze třetího patra a nic se mu nestalo, a pak se sklouzl někde na chodníku a je nadosmrti mrzák. A to slovo mrzák se tam určitě objevovalo. Tam to pro něj zřejmě nebylo lehké.

Ještě jinou situaci, třeba z domova, si nevybavíte?

Myslím si, že ne.

Byla jste někdy v dětství nucena bratra bránit?

On vždycky bránil mě. (smích)

Myslím to tak, protože víme, že děti někdy bývají kruté, jestli třeba na bratra nehalekaly, neurážely ho a vy jste reagovala, nebo něco podobného.

Já myslím, že my jsme nechodili, jak se chodí na hřiště nebo někam, tak ten sport, to nešlo. Já jsem mu spíše doma četla. Ale vzpomínám si, že jsme chodili naproti od takzvaného Nápraváku, nápravný tělocvik to byl...já jsem s ním furt všude chodila, ale tam byly sestřičky, co ho cvičily, tam na něj byly hodné. Ale já si už více nepamatuju.

Hádali jste se a prali v dětství?

Ne. Nepamatuji si nic takového. Pak samozřejmě bylo obtížnější období, mezi mým mužem a bratrem, ale to nakonec dobře dopadlo, Zdeněk mu psal dopisy do kriminálu a tak. On mi bratr uměl vyprávět, jednou mně vyprávěl Vojnu a mír, a bylo to tak intenzivní, tak dramatizoval, že jsem z toho byla úplně nešťastná, jak to bylo smutné. My jsme prostě spolu vycházeli, nepamatuji si, že bychom se hádali. A jednou jsme vlastně chtěli dát se Zdeňkem našim rodičům nějaký dárek, to mohlo být tak v roce 55, a tenkrát existovala jediná možnost. V dětském domě bylo takzvané nahrávací studio, kde jsme si mohli něco nechat nahrát na gramofonovou desku. A tam jsem tenkrát se Zdeňkem šli a nahráli mámě desku, a já jsem tam říkala básničku *Seděly žáby v kaluži* a Zdeněk tam říkal úryvek z Borovského *Tyrolských Elegií*, a pak jsme tam zpívali. Zdeněk sluch měl, a myslím, že i zpíval, ale já jsem úplně hluchá a zpívám příšerně. No a ještě to bylo v době, kdy jsme pořád poslouchali dokolečka - jak jsem říkala, Zdeněk když něco miloval, tak to bylo pořád - Voskovce a Wericha a Kučerovce. A zpívali jsme tam něco takového a ještě tam byly takové ty vtípky, co dělali Voskovec s Werichem, co si už asi nikdo nepamatuje - Otočte tu desku nebo Pokračování bude na druhé straně. Nahrávku jsme dali rodičům k vánocům

a byli jsme moc pyšní.

On se bratr, možná to bylo kvůli všem těm ozdravovným, fyzicky bych řekla, že se bál. Určitě se neuměl vůbec prát, nebo něco takového, myslím, si že tam byl nějaký i strach, dostat se do nějakého fyzického konfliktu. Nikdy se to tedy nestalo. Ale pozor, byl to muž, mým dětem vyprávěl o japonském bojovém umění (jednoho mého kluka k němu takto dokonce přivedl), a snil o tom, že kdyby člověk postižený jako on ovládající tato umění by mohl být nevypočitatelný a extrémně nebezpečný. Měl fantazie jako každý chlap...

V čem Váš bratr v dětství vynikal a v čem jste vynikala Vy?

Tak Zdeněk měl obrovskou paměť. A samozřejmě byl nadaný na kde co, ale hodně to táhl na tu paměť. Já jsem ji neměla vůbec, a to nemám do teď. Já vám odříkám třeba - zase ta matematika - nějaký matematický důkaz, ale ta slova si nezapamatuji.

Chodili jste s bratrem do stejné školy?

Ano, do Štěpánské. A dokonce, my jsme o přestávce museli chodit dokolečka, to už teď asi není, ale my jsme ještě museli. A protože já jsem byla mladší, tak jsem byla ve druhém a on ve třetím patře. A pamatuji, že tam bylo takové mezipatro a tam bylo okno a tam jsme se my dva vždycky sešli.

Bylo vaše vzdělání v něčem odlišné?

Já studovala matematiku, a on přírodovědeckou fakultu a poté ještě studoval filosofii. Ale to už bylo v té pozdější době.

Vy jste říkala, že musel často učivo dohánět. Tak jestli si vzpomenete třeba i na ty výsledky, v čem to bylo jiné.

My jsme byli vždycky pilní, měli jsme pořád jedničky. Maminka s ním ještě poté četla. Byla škoda, že přestože maminka uměla německy, tak padesátá léta němčině moc nefandila. Ale potom maminka se Zdeňkem čítávala německy, a já taky, i když já spíš francouzsky.. A měli jsme kočku. S tou jsme občas závodili, kdo ji naláká do svého pokoje. A pak Zdeněk přišel a nalákal ji na kousek masa. Ale jak říkám, myslím, že jsme se moc nehádali, ale asi jo, já už si to nepamatuji.

Snažila jste se být ve škole lepší než bratr, byla mezi vámi nějaká soutěživost, co se týče školních výsledků?

Ne. On byl přeci jen o čtyři roky starší, to je opravdu rozdíl.

Domníváte se, že Váš bratr měl nějaký vliv na Vaše studium, že to nějak ovlivnil?

No jistě, vždyť já pořád chodím a říkám: „Já a Platón?“, tak to je jen díky němu.

Pamatujete si, jestli vás ve škole porovnávali?

Myslím, že ne. On měl ještě jedenáctiletku a já v té době byla ještě na druhém stupni a tam to bylo ještě dost složité. My jsme ten ročník byli takzvaný výběrový a nevýběrový a pak se to zase všechno změnilo a měli jsme čtyři první ročníky střední všeobecně vzdělávací, a to už tam Zdeněk samozřejmě nebyl. Možná jsme měli nějaké společné učitele, ale už nevím.

Cítila jste se v dětství nebo i později při studiu méněcenně nebo nadřazeně vůči bratrovi?

Ono se to samozřejmě postupně začalo rozcházet a pak zase scházet. Ale třeba když jsem chodila do divadelního souboru a on tady nebyl, tak byla léta, o kterých ani nevím, co on dělal. A na té vysoké škole byly houby a až potom ta diplomka, a byly tam doby, kdy jsme se prostě rozcházel.

Viděla jste v bratrovi někdy konkurenci?

Myslím, že ne.

Je zajímavé, že jste měli takový hezký poklidný vztah, že jste se neprali, nehádali, nesoutěžili.

No on byl opravdu o hodně starší a byl pro mě opravdu autoritou, a co dělal, bylo podle mě správně. Ještě tam byl takový moment. On miloval Brno, strašně špatně snášel, když jsme se odstěhovali do Prahy. Třeba když jsme v tom krátkém období ještě byli s otcem, tak táta se snažil nás po Praze vodit a něco nám ukazovat. Ale Zdeněk se proti tomu postavil, nechtěl, no tak já taky. Když on řekl ne, tak já řekla také ne. Já jsem byla taková ta jeho poslušná sestřička. K té Praze opravdu neměl žádný vztah. V roce 1966 odjel do Neapole a byl tam asi tři roky. A do té Neapole za ním později přijeli manželé Brázdovi, Pavel s Věrou, a on je prováděl po Římě a po Neapoli. A když se vrátil, tak sice mu to trvalo, ale velmi pomalu Prahu začal objevovat a začal ji mít opravdu rád.

Změnil se váš vztah při studiích, když jste studovali na vysokých školách? Vy už jste v té době potkala manžela, že? Vidali jste se s bratrem v té době?

To nebylo vůbec lehké. My jsme pořád bydleli v jednom bytě, on potom odjel na ty tři roky do Neapole. On Zdeněk hrozně nerad cestoval a vím, že pořád váhal, jestli tam má odjet. A já mu říkala, že tady bude pořád chodit pod tou stejnou lampou na fakultu... Myslím, že byl rád, že tam jel, bylo to obrovské rozšíření toho jeho světa. Co se týče politiky, myslím, že byl vždycky velmi naivní. On vždycky psal různé básně v hexametrech, ale fakticky básník nebyl. Bylo to docela hezké, ale na rozdíl od mého manžela Vaška, který tomu rozuměl, to bylo spíš legrační. Ten původně chtěl dělat literární kritiku. A dokonce jednou soutěžili, kdo mně napíše hezčí básničku. Myslím, že Vašek byl politik a rozuměl tomu, a bratr byl v tomhle naivní, takže třeba v tom 68 tam měl všechny ty čtyři naše hrdiny vyvěšené v té Neapoli - Svoboda, Černík, Dubček a teď nevím, kdo byl ten čtvrtý. Ale nikdy se do té politiky zase nehrnul. My jsme tenkrát bydleli ve Štěpánské a v té době byl ten problém, že tam byly nadměrné metry. Nevím, jestli víte co to je, teď už spousta lidí ani netuší. Kdybych tenkrát bydlela v tomhle bytě sama, tak mi ten byt seberou, protože je prostě moc velký. Vašek byl žárlivý, s ním jsem to taky neměla úplně jednoduchý, ale pečoval o mě. Dohodli jsme se, že se vezmeme, a byl problém, kam půjdeme. Bylo jasné, že kdybych se odstěhovala z té Štěpánské, ten byt by byl pro ně velký. Takže jsme se rozhodli, že půjdeme bydlet tam. Vašek bydlel s rodiči na Klárově. Ovšem když jsme čekali relativně brzy mého prvního syna Marka, jednali jsme o tom, že se ten byt musí vyměnit, že už se tam s ním nevejdeme. Nakonec jsme našli byt na Karlově náměstí.

V té době na té Štěpánské bydlel bratr s vámi?

Ano. Bratr a maminka. A pak jsme se přestěhovali sem na Karlák. Ten první pokoj byl maminčin, tenhle vedlejší Zdeňkův. Oni měli v bývalém pokoji pro služku kuchyňku. My jsme měli kuchyň tady. Nějakou dobu tady bydleli, ale ne zase tak dlouho.

On se s tím nakonec Zdeněk smířil, že jsem se vdala, co měl dělat. Existuje kniha od Adolfa Portmanna, která se jmenuje Nové cesty v biologii, Vašek to přeložil jako Nové horizonty. A to bylo v roce 70, kdy Vašek skončil školu. Nevím, jestli si umíte představit, jak ten svět vypadal, po 69, ale bylo naprosto absurdní sehnat nějaké rozumné místo. Omlouvám se, možná tady teď mluvím o věcech, které vás vůbec nezajímají.

Nevadí, povídejte. Teď budu mít už otázky spíše na kariéru a dospělost, a to si budete určitě pamatovat, takže to bude rychlejší. Takže pokud ještě chcete tohle dovyprávět, klidně vyprávějte.

Dobře. Já Vám když tak potom ještě přečtu jeden úryvek z těch dopisů, které si psali, když byl Zdeněk v Neapoli. Ony ty dopisy teď vyšly, a je tam neuvěřitelně vtipně napsaná scéna, kdy Vašek právě sháněl místo. A místa byla, ale vždycky mu řekli, že někoho vyhodili, bývalého komunistu, a taková místa se brala špatně. Vašek potom chtěl jít na katedru filosofie na Přírodovědecké fakultě a Zdeněk znal šéfku té katedry, tak je tam vtipně popsané, jak ho přijímali. Ale byl tam tři dny, a po třech dnech tu katedru zrušili. Takže vždycky říkám, že jeho akademická kariéra nebyla příliš dlouhá. (smích) Ale proč to celé vyprávím, potom za ním přišel Jíří Němec a říká, jestli by tuhle knihu Adolfa Portmanna nepřeložil. A Vašek neuměl ani německy, možná trochu, a o biologii toho také moc nevěděl. Ale dal to nejdřív přečíst Zdeňkovi. Zdeněk tím moc nadšený nebyl a k tomu měl nejdřív výhrady., Překládalo se to tak, že moje maminka překládala z němčiny, vždycky přeložila tu větu, Vašek jí přeformuloval do češtiny a nadiktoval jí to. Ona seděla u psacího stroje. A o tom, jak se má co pojmenovat, protože to byla biologie, diskutoval se Zdeňkem. Takže to byla taková jejich společná práce. A protože já jsem většinou studovala matematiku, tak jsem si tenkrát říkala, že konečně Vašek dělá něco, s čím nemám nic společného. A pak to dopadlo tak, že to vzal, a ještě to ručně jazykově upřesňoval, aby to bylo pěkné, a já jsem to mamince potom celé znova nadiktovala. Takže nakonec to opravdu byla taková rodinná spolupráce.

Ještě tak přemyslím o svém bratrovi. Před pár lety jsme jeli na nějaký seminář aa byla tam situace, kdy potřeboval s něčím pomoci. A já jsem s ním hned šla a pomohla mu svlíknout a oblíknout. Krátce před jeho odchodem jeho žena Máša na týden odjela a já o něj pečovala, chodili tam se mnou moji kluci, bylo to pro ně zajímavé, on byl do poslední chvíle tvůrčí a obohacující. Takže jsem byla schopná se o něj starat do poslední chvíle i fyzicky.

Jak pohlížíte zpětně na kariéru Vašeho bratra?

Já myslím, že byla docela zajímavá. Myslím, že je dobře, že dělal tu biologii. On má asi padesát publikací. Teď o něm Tomáš Škrdlant točí dokumentární film, a já jsem mu říkala: „Nechcete to udělat tak, že začnete prvních deset minut o té biologii? O tom, kolik má publikací?“ Zdeněk se později zabýval seráciemi. To je strašně zajímavá bakterie, která se ráda mění. Když je zamícháte a potom vysypete, tak třetina je červená a zbytek je bílý. No a nikdo neví pořádně proč, a Zdeněk

se zabýval tím, že nebyla jen červená, ale trochu i žlutá a zelená a zkoumal, proč a jak se to stává - oni tomu říkají diferenciace. Něco se tam změní, dědičně to jde potom jiným směrem. No bylo to hrozně zajímavé, co dělal ke konci v té biologii. A on potom pracoval v té Metě, o té určitě něco víte, Zdeněk Pinc také pracoval v Metě, všichni pracovali v Metě. *(smích)* Takže si myslím, že je hrozně dobře, že dělal solidní vědu, vystudoval potom filosofii a psal všechny své zajímavé filosofické texty. Zdeněk byl jeden z těch lidí, kteří měli nápady, a ten svět se rozšiřoval a uměl spoustu věcí, dokázal najít pohled, který nikdo jiný nemá. Samozřejmě, že by to bylo jinak, kdyby těch 40 let bylo jiných, pro nás všechny. On třeba když se vrátil z té Neapole, tak chtěl psát diplomovou práci o Rahnerovi. A to bylo jasné, že to těžko půjde. To byl významný katolický teolog. A to je ještě trošku zajímavé, on napsal text, který se jmenuje Věda a filosofie. A můj muž Vašek měl naopak úžasnou velmi pokornou schopnost, že uměl velmi dobře česky, vystudoval bohemistiku a dobře uměl formulovat a uměl lidem opravovat texty, ale nevnášet tam své myšlenky. Opravoval to ve smyslu toho, co autor chtěl říct, jen to upřesnil. Třeba Ivan Havel když psal svou *Robotiku*, tak Vašek mu to celé opravoval. Ivan říkal, že nevěděl jak to napsat, tak to tam nějak zašamulil a říkal si, Vašek to spraví. A Zdeňkovi tuhle první práci Věda a filosofie hodně opravoval, protože Zdeněk zase opačně, jemu se to "rozlétávalo" do dalších nápadů a dalších nápadů. Zdeňkovi když se dal text, aby ho o třetinu zkrátil, on ho zdvojnásobil. On měl prostě další a další nápady, co by tam mělo být. Vašek to uměl tak sevřít. Ta jejich spolupráce byla vlastně docela zajímavá.

S tím "rozlétáváním" do všech směrů asi vím, jak to myslíte. Už u prvních pár stránek Rozkvětání ibišku jsem si říkala, že doufám, že to dočtu. Byly ale i části, které se mi velmi líbily.

(smích) Přečtete si ty houby, to je poměrně sevřený text. Na to asi dostal počet stránek, jinak se mu to vždycky nějak rozuteklo. Ale spousta lidí to mělo rádo, protože si tam vždycky něco našli, co je zaujalo.

Řekla byste, že ta jeho kariéra byla úspěšná, myslíte, že s ní byl spokojený?

Tak on tu poslední knihu ani nedopsal, dopisoval jí pořád. On když už byl potom nemocný, tak ležel, a ten svět se mu prostě zužoval. Tak proto ještě pořád, když jsem tam byla, tak jsme četli a snažil se pořád zjišťovat nové věci. A dokonce toho Descarta jsme pořád probírali. A tuhle knihu psal, nakonec nedopsal, a ani nevím, jak to s ní nakonec dopadne. Ale taková ta snaha přinést něco nového, to měl ve všech těch svých textech nějaký nový pohled. Ale tohle poslední bylo

velice zvláštní, to se týkalo čísel. Když pracoval v té Metě, tak se naučil programovat, takže se dostal hodně rychle i do toho programátorského světa, kterému i částečně porozuměl. A s tím počítačem uměl velmi dobře zacházet, to mu otevřelo zase jiný svět. Člověk si může představit, že to mohl ještě někam dále dotáhnout, že zemřel relativně brzy. Trošku tam byl problém, že se některé věci nepodařilo přeložit do cizích jazyků a najít tedy i nějaký ohlas v cizině.

Domníváte se, že bratrův handicap nějak ovlivnil jeho kariéru a výběr té jeho kariéry?

Takhle, u něj zájem o tu biologii byl dost brzy. I když v určitých dobách se u nás na filosofickou fakultu v podstatě jít nedalo, pak koncem 60. let to vypadalo lépe, ale byly doby, kdy opravdu se tam učil jen marxismus a leninismus a byla to prostě strašná škola. Stejně tak potom to byla strašná škola, ona byla jen velice krátkou dobu slušná. I potom už na té čisté filosofii skoro nikdo nestudoval, studovaly se tam jazyky a historie, ale ta filosofie... lidé, kteří promovali v 80. letech, moc jich není, a pak zase zoufale jezdili po cizinách. Tím chci říct, nevím, kdyby svět vypadal jinak, jestli by rovnou nešel studovat tu filosofii. V tom roce to ale v podstatě nešlo, ani ta práva nešla. Oba rodiče byli právníci, tak jsme taky o tom mluvili. On potom bratr hodně spolupracoval s tou partou kolem Kampademie a pak byl dokonce po Listopadu vedoucí katedry filosofie na Přírodovědecké fakultě. Když Zdeněk zemřel, tak ten pohřeb sloužil Petr Piřha a měl tam kázání, tak si ho možná přečtete, on o tom handicapu mluví jako o zásadním, což já tak nevnímala. Asi jsem spoustu věcí byla automaticky naučená, že jsem mu pomohla, něco podala, ale to už se zřejmě stalo takovou samozřejmou součástí.

Jak se ten váš vztah změnil v dospělosti?

Do roku 1973 jsme spolu bydleli, potom zemřela Vaškova maminka a dědeček zůstal sám. Takže se to měnilo, Zdeněk bydlel od toho roku 73 až do smrti na Nedvěдовě náměstí, nejdřív s maminkou a potom s Mášou. A dědeček se přestěhoval sem. On bohužel brzy zemřel. Maminka se nechtěla moc stěhovat, chtěla bydlet ve středu města, a ten Karlák měl jakési kouzlo, ale nakonec myslím, že se jí tam docela líbilo. Ono na tom Nedvěдовě náměstí jsou všechny možné obchody, je to takové malinkaté centrum samo pro sebe. Je tam kostel, je tam škola a obchody. Já jsem měla pocit, že to vlastně připomínalo Brno. Takže nakonec se jim tam zalíbilo, i té mamince. Oni měli každý svůj pokoj a v předsíni velkou knihovnu.

Co považujete za bratrův největší životní úspěch?

Bratrův největší úspěch? Asi všechny ty knihy, co napsal. On dostával i různé ceny. On je Zdeněk také známý tím, že když byl Václav Havel v kriminále, tak Olga, jeho žena, mu moc nepsala. Občas psala nějaké pohledy, ale těch dopisů moc nenapsala. A on dostával dopisy od svého bratra, od Ivana, ale ty dopisy psal můj bratr. Ty takzvané dopisy Olze, to jsou z většiny reakce na dopisy mého bratra. On s ním filosoficky polemizoval, dával mu témata, Havel něco rozebíral, on mu na to odpovídal. A pak psal dopisy mému muži do kriminálu, ty vyšly zvlášť a ty jsou taky takové filosofické.

Myslím, že vydali i Vaše dopisy s manželem, že?

(smích) Ano, ale to jsou jen z prvního roku.

A Zdeněk tam dokonce s námi jednou v tom kriminále byl. Oni byli rok, nebo tři čtvrtě roku ve vazbě, pak přes rok v Heřmanicích u Ostravy, všichni tři, Dienstbier, Havel a můj muž, a pak je rozhodili. A rozhodili je tak, že je dali na Bory, tam se i seznámili třeba s Dominikem, naším arcibiskupem. A můj muž byl jediný poslaný úplně někam jinam, ten byl v Libkovicích, což byl lágr pro mladistvé. Tam byl absolutně odtržený od kohokoliv. Byl tam úplně sám. Té fyzické práce tam nebylo asi tolik, jako v těch Heřmanicích, kde něco vrtali, ale jinak fakticky byl sám a měl jen ty dopisy. A jednou jsme tam byli za ním právě i se Zdeňkem.

Takže bratr s manželem spolu nakonec dobře vycházeli?

Ano. Ze začátku to úplně nebylo jednoduché, ale potom ano. A po roce 89 byl Zdeněk v jiných kruzích, na rozdíl od Ivana Havla a Václava Havla, i Vaška. Vašek dělal i tu normální politiku. Myslím si, že potom už se spíše moc nestýkali, ještě když se objevila Máša a tak, a byli politicky hlavně jinde. Ale nebyly to žádné osobní problémy.

Pomohl Vám bratr, nebo naopak Vy jemu, při nějaké důležité životní situaci?

Je docela zajímavé, když začala Charta, tak Zdeněk do toho sice nijak nevstupoval, ale byli jsme domluvení, že kdyby zavřeli i mě, že on se postará o děti. Oni vždycky lidé pomůžou, ale formálně by prostě musel být on, kdo se o ně stará. Tohle a ty dopisy, byl určitě velkou oporou. Tam byl zajímavý moment, protože moje maminka až do poslední chvíle jezdila za svojí sestrou do Ženevy a spolu občas cestovaly, a ono v té cizině, přeci jen, ty české kruhy jsou malé, ale tam

ta Charta měla mnohem větší ohlas, než tady v republice. Tam všichni ti lidé také doufali, že se třeba ještě někdy vrátí. Někteří se tam v té zemi rozptýlili, někteří, co drželi pohromadě, ti Češi, tak to hodně sledovali, ten politický vývoj tady. To, že vznikla Charta, a že byl VONS, a ten proces, to pro ně hrálo velkou roli a všechno to sledovali. A tudíž maminka tam vždy vlastně pocítila tu důležitost té Charty více, navíc její zeť se toho účastnil. Nikdy jsem nenarazila na nikoho, kdo by nás haněl, i když člověk vlastně žije pořád v té bublině, ale vždycky nás obdivovali. Vždycky jsem říkala, že to byl báječný stav, protože vás vždycky všichni obdivovali, ale nikdo vám nezáviděl. Což většinou nebývá dohromady. (smích) Tady věděli všichni, že se opravdu o žádné užívání nejedná. Vlastně jsem denně čekala, kdy přijdou. A Vašek potom vydával časopis Paraf, do toho Zdeněk dost přispíval. A byl kmotr mého nejstaršího syna Marka, spolu a Martinem ho hodně učil, chodili do botanické zahrady a tak. Myslím si, že po té Chartě byl pro mě Zdeněk opravdu oporou.

Vzpomenete si i na nějakou opačnou situaci, kdy jste mu takhle oporou byla vy?

No možná, vždycky jsem ho musela dokopat, aby někam odjel, třeba do té Neapole. A potom si bral tu Mášu, Piťha je oddával, ale byli jsme tam jenom čtyři lidi, teta Udunka a já. Potom, když maminka umírala, to jsem tam taky chodila, což bylo určitě dobře. Myslím, že v tu dobu to nesl opravdu špatně. Protože ten vztah k mamince byl mnohem intenzivnější, pak spolu i bydleli a tak. Zdeněk když poprvé uvažoval, že bude publikovat v nějakém samizdatu, tak uvažoval, jestli má mít pseudonym. Protože se někde v cizích časopisech objevil nějaký pseudonym, a pamatuji si, že se tady o tom jednalo, a Vašek mu to neporučoval. Říkal: „To, co píšeš, je filosofie, nejsou to žádné politické texty.“ Navíc často, když píšete pod pseudonymem, tak jim přijdete nějak více zajímaví, a pak po vás i více jdou. A Zdeněk za to byl nakonec velice vděčný, byl strašně rád.

Já jsem našla na internetu zmínku o pseudonymu Sidonius.

To nebyl pseudonym v tomhle smyslu, jako byl třeba Petr Fidelius, oni všichni věděli, kdo to je. On byl Sidonius a Sakatela byl Ivan Havel. Sidonius je latinsky Zdeněk. Nebylo to kvůli anonymitě.

Cítila jste někdy vděk za své zdraví, v porovnání s Vaším bratrem? Jako že jste měla větší štěstí?

Myslím, že ne. To mě nikdy nenapadlo. Já jsem byla velice zdravá, já jsem měla jediný problém, dost jsem trpěla migrénami. Nikdy jsme to nijak nevnímali, nebo asi jsem to nějak musela vnímat, ale vůbec si to nepamatuji.

Jak na bratra vzpomínáte nyní?

(Paní Bendová ukáže na zarámovanou fotografii svého bratra po své levé ruce, kterou má vystavenou.) A ještě vedle ho mám jednu, pojd'te se podívat. A tam i rodiče.

Vzpomínám, ano. Občas mi i chybí, samozřejmě, protože všechno nám to odchází, a z toho příbuzenstva už mám jen ještě jednu sestřenicí. Ale tam to chybí. Chybí mi.

Četla jsem od Zdeňka Pince článek, kde zmiňoval to pončo, že ho často nosil.

No protože nemělo knoflíky, bylo to pro něj asi jednodušší. Ty knoflíky byly asi velký problém, lepší byly zipy. Boty nemohl mít v podstatě nikdy zavazovací.

Domníváte se, že to, že jste vyrůstala s bratrem, který měl nějaký handicap, Vás nějak ovlivnilo?

Prostě jsem se naučila vztahovat k druhým lidem a nekoukat na nějaký fyzický handicap. Je možné, že to to způsobilo, že člověk neměl problém se s někým bavit a nekoukat na to fyzické.

Ještě mám poslední otázku, a i když vy jste o tom v průběhu hodně mluvila, tak bych se na ní ráda zeptala. Jak vycházel Váš bratr s Vaší rodinou?

S Markem velmi dobře, to chodili do té botanické zahrady. Pak vlastně, ale to už bylo méně času - moje nejmladší dcera překládá z řečtiny, a Zdeněk vždycky k té řečtině měl nějaký vztah. Celkově si myslím, že všechny jakýmsi způsobem měl rád. On měl ze začátku takový problém, že přicházelo jedno dítě za druhým. (smích) Ale nakonec se s tím smířil a myslím si, že je všechny měl docela rád. A oni jeho taky. Různé děti k němu měly různý vztah. Patrik s Filipem a dětmi chodili vždycky o Velikonocích na pomlázku... Pak když jsem se o něj občas starala, on Zdeněk ke konci se už na nohy nepostavil. Takže většinou seděl, a když spadl, tak já jsem neměla šanci ho vůbec zvednout. Tak to jsem občas volala, a Marek, který bydlel relativně blízko, byl ochotný přijít, a ten ho zvedl. Takže myslím, že se všema vycházel dobře. Existuje jedna hezká historka. Martin, můj druhý syn, vystudoval čistou filosofii a měl přímo u něj dělat

zkoušku. A potkali se na chodbě a Martin mu říká něco jako: „Ahoj Zdeňku!“ a on: „Přejete si, pane kolego?“. A Martin pochopil a říká: „Pane profesore, jdu k Vám na zkoušku.“ A pochopil, že teda situace se zcela obrátila, že je situace úplně jiná. Zkouška zřejmě proběhla, to už si nepamatuji. .

Ještě mě napadá, když se bratr oženil, vídali jste se?

Už mnohem méně. Já jsem vlastně v roce 93 nastoupila na Filosofickou fakultu a učila jsem tam na katedře logiky. Existoval kdysi dávno takzvaný Katětovův transdisciplinární seminář. Jakože se tam vyprávělo všechno možný. A potom, po roce 1993 poslali Petra Vopěnku, který to vedl, do penze, a vypadalo to, že to končí. A my jsme tam párkrát se Zdeňkem spolu jeli, a on mi říká, jestli bych s tím mohla něco udělat. A já říkám, dobře, já se pokusím tenhle seminář vzít na Filosofickou fakultu. A skutečně 6 let jsem tam vedla takzvaný filosofický seminář, slovo filosofický v širokém slova smyslu. To slovo transdisciplinární se mi nelíbilo. A tam to bylo vždy ve středu v 11 dopoledne, kdo může chodit v 11 dopoledne? Tak se mi podařilo sehnat tu velkou aulu na Filosofické fakultě, a bylo to v 5 hodin odpoledne. A přednášeli tam v podstatě mí známí, koho jsem uhnala. A Zdeněk tam byl často, relativně nejčastěji. Pak jsme se tedy ještě v tomhle směru dost stýkali, protože on tam přednášel.

V kolika letech se bratr oženil?

Myslím, že to bylo v roce 1986, to bylo Zdeňkovi 44 let, Máša byla starší. Ale to byla církevní svatba, potom, po roce 1992 měli svatbu na úradě na Vyšehradě. Jakmile se oženil, tak se ten svět trochu změnil. My jsme se scházeli, já mám narozeniny v říjnu, on má narozeniny v květnu, takže většinou takhle dvakrát do roka. Já tam přinesla čínské jídlo, a strávili jsme spolu hezký večer. A pak ke konci jsem se o něj několikrát starala.

Přemýšlím, co bych Vám ještě tak pověděla...ještě vám přečtu tuhle pasáž. Pojd'te se mnou.

(přecházíme do vedlejšího pokoje)

Toto byl bratrův pokoj?

Ano. Ale teď je to něco mezi skladištěm a učebnou. Moje vnoučata doučují různé děti. Tady se můžete podívat na obrázky.

Napadá Vás ještě něco, co byste chtěla říct?

Ještě mě napadá takový moment, my jsme do jisté míry částečně společně, konvertovali ke křesťanství. To tam taky hrálo důležitou roli, když jsme byli starší.

Příloha č. 2 – Podepsané souhlasy se zveřejněním rozhovorů

**Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho
následným vyžitím pro účely bakalářské práce**

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu bakalářské práce Jasmíny Srpové, jejíž téma je zkoumání vztahu zdravého a fyzicky handicapovaného sourozence.
- Bylo mi sděleno, jak dlouho bude rozhovor přibližně trvat a jaký bude mít průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku, případně do 3 dnů odmítnout účast na výzkumu.
- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce, mnou odsouhlasená, bude k dispozici komisi u obhajoby bakalářské práce, vedoucí práce a celý text práce bude volně dostupný on-line.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své bakalářské práce, a to tak, že transkripce bude po mém souhlasu použita v celém svém znění. Zvukový záznam bude vymazán.

Dne 17.3.2022 v Karlštejně

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

**Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho
následným vyžitím pro účely bakalářské práce**

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu

bakalářské práce Jasmíny Srpové, jejíž téma je zkoumání vztahu zdravého a fyzicky handicapovaného sourozence.

- Bylo mi sděleno, jak dlouho bude rozhovor přibližně trvat a jaký bude mít průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku, případně do 3 dnů odmítnout účast na výzkumu.

- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním.

Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce, mnou odsouhlasená, bude k dispozici komisi u obhajoby bakalářské práce, vedoucí práce a celý text práce bude volně dostupný on-line.

- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své bakalářské práce, a to tak, že transkripce bude po mém souhlasu použita v celém svém znění. Zvukový záznam bude vymazán.

Dne 19.4.2022 v Praze

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

Příloha č. 4 – Fotografie Neubauerových

Příloha č. 4 – Časová osa

ČASOVÁ OSA

- 1938 – Neubauerovi se berou
- 30. května 1942 – narození Zdeněk Neubauer
- února 1945 – narození Zdeňka Pince
- 1942/1943 – Zdeněk Neubauer starší je přeložen do Pražského důchodového úřadu
- 12. října 1946 – narození Kamily
- 1948 – narození Aleny
- 1952/1953 – Neubauerovi se stěhují do Prahy
- 1956 – Zdeněk Neubauer starší zemřel; Zdeněk Neubauer mladší odjíždí do Ženevy
- 1960 – Zdeněk Neubauer nastupuje na Přírodovědeckou fakultu
- 1962 – Kamila potkává Václava Bendu
- 1963 – Zdeněk Pinc začíná studovat na FF
- 1965 – Zdeněk Neubauer graduuje z biologie na PřF, začíná studovat na FF
- 1966 – Zdeněk Neubauer dostává nabídku na stáž do Neapole
- 1967 – Zdeněk Neubauer odjíždí do Neapole
- 1967 – 1968 – Pražské jaro, uvolňování
- 1968 – Zdeněk Pinc se prvně oženil
- 1969 – Zdeněk Pinc promoval, přijat jako aspirant prof. Patočky
- 21. srpen 1968 – vpád vojsk Varšavské smlouvy
- 1969 – promoce Zdeňka Pince, aspirant Patočky
- 1969 - 70 – Zdeněk Neubauer se vrací z Neapole
- 1971 – Zdeněk Neubauer graduuje z filosofie
- 1973 – Zdeněk Neubauer se stěhuje s maminkou na Nedvědovo náměstí, Zdeněk Pinc musí opustit FF
- 1975 – vychází první kniha Zdeňka Pince
- 1977 – podepsání Charty 77; Zdeněk Pinc začíná pracovat v Metě

- 1980 – Zdeněk Pinc si bere Elišku Urbanovou
- 1981 – zemřela Štěpánka Neubauerová
- 1982 – Zdeněk Neubauer byl donucen opustit univerzitu
- 1986 – Zdeněk Neubauer si bere Mášu Svobodovou
- 1989 – Sametová revoluce
- 1990 – Zdeněk Pinc se vrací na univerzitu, založen Institut základů vzdělanosti
- 1991 – Zdeněk Neubauer se stává docentem
- 1992 – Zdeněk Neubauer je jmenován profesorem
- 1993 – Kamila nastupuje na Katedru logiky FF
- 2000 – vzniká Fakulta humanitních studií
- 2001 – Zdeněk Neubauer se stává prvním laureátem ceny nadace Vize 97
- 2008 – Zdeněk Neubauer obdržel cenu Toma Stopparda za esejistiku
- 2016 – Zdeněk Neubauer zemřel